

Załącznik Nr 2 do Uchwały Nr I/1/2025
Zarządu Stowarzyszenia Hrubieszowskiego
„Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania
z dnia 23 stycznia 2025

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU na lata 2023-2027 Stowarzyszenia Hrubieszowskiego „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania

HRUBIESZÓW 2023

Spis treści

Rozdział I Charakterystyka partnerstwa lokalnego	2
Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR	8
Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR	11
Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjału LSR	17
Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia	38
Rozdział VI. Cele i wskaźniki	41
Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	51
Rozdział VIII Plan działania.....	52
Rozdział IX Plan finansowy	53
Rozdział X Monitoring i ewaluacja	54
Spis tabel, wykresów i map	58
Załączniki	59

Rozdział I Charakterystyka partnerstwa lokalnego

I.1 Nazwa LGD i forma prawna

Stowarzyszenie Hrubieszowskie „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania

I.2 Opis procesu tworzenia partnerstwa LGD

Proces budowania partnerstwa i powstawania LGD rozpoczął się w 2002 roku z udziałem przedstawicieli trzech sektorów: publicznego (Powiatowy Urząd Pracy w Hrubieszowie), społecznego (Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Gminy Mircze) oraz gospodarczego (Produkcja Pieczywa w Werbkowicach) w projekcie PHARE 2000 RZL „Budowanie Lokalnych Porozumień na Rzecz Zatrudnienia”. Efektem końcowym projektu było powstanie w 2002 roku nieformalnej organizacji - Hrubieszowskiego Porozumienia Na Rzecz Rozwoju (HPR), w skład którego weszli przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego (tj. gminy: Hrubieszów i Mircze), organizacje pozarządowe, mieszkańcy oraz przedsiębiorcy. Gmina Hrubieszów podjęła współpracę z Gminą Mircze w celu przygotowania przedsięwzięcia w naborze wniosków o dofinansowanie realizacji projektów w ramach schematu I SPO-ROL na lata 2004 – 2006, mającego na celu wzmocnienie inicjatyw lokalnych na swym obszarze i sformalizowania partnerstwa, a także wskazanie pozostałym partnerom działającym w HPR sposobu budowania partnerstwa przy wsparciu ze źródeł zewnętrznych. Gmina Hrubieszów jako lider i wnioskodawca złożyła projekt pt.: „Lepsze Jutro – program aktywizacji społecznej mieszkańców Gminy Hrubieszów i Gminy Mircze”. Projekt uzyskał pozytywną rekomendację, a zrealizowane działania zapoczątkowały właściwy proces budowania formalnego partnerstwa, w wyniku którego miała powstać Zintegrowana Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich obu gmin oraz Lokalna Grupa Działania, posiadająca osobowość prawną i skupiająca partnerów trzech sektorów: publicznego, społecznego i gospodarczego. Partnerstwo zostało sformalizowane 24 lutego 2006 roku, podczas walnego zebrania członków Stowarzyszenia. Ogólna liczba członków wyniosła 57, reprezentowali oni sektor publiczny, sektor społeczny i sektor gospodarczy. Podczas walnego zebrania wybrano władze stowarzyszenia: Zarząd i Komisję Rewizyjną. Zarząd liczył 12 członków, z czego ponad połowa to przedstawiciele sektora organizacji pozarządowych, a dodatkowo ponad 50% członków stanowiły kobiety. Powołano Stowarzyszenie Hrubieszowsko – Mireckie „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania. Jego rejestracja w Krajowym Rejestrze Sadowym nastąpiła 18 maja 2006 roku. W latach 2007-2008 partnerstwo zrealizowało kilka znaczących projektów:

- „Śladami Gotów – Pradzieje Ziemi Hrubieszowskiej Elementem Europejskiego Dziedzictwa Kulturowego” realizowany w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego Rolnictwo na lata 2004-2006, działanie 2.7, Pilotażowy Program Leader+,
- „Młodzieżowa świetlica Internetowa”, finansowany z Funduszu Inicjatyw Obywatelskich Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej,
- „Życie w krainie Gotów – promocja i odtwarzanie dziedzictwa kulturowego wsi Masłomęcz”, finansowany z Funduszu Inicjatyw Obywatelskich Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej.

Aktywność stowarzyszenia i skuteczne działania na rzecz promocji partnerstwa skutkowały tym, że w 2008 roku do Stowarzyszenia przystąpiło sześć gmin oraz przedstawiciele innych sektorów tj. organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy oraz mieszkańcy. Głównym kierunkiem działań LGD od początku nowego okresu programowania było opracowanie, a następnie realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2009-2015 zgodnie z procedurami określonymi dla Osi IV LEADER Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. W proces jej przygotowywania zaangażowane były wszystkie podmioty mające istotny wpływ na rozwój obszaru objętego planowaniem w tym członkowie LGD. W celu umożliwienia udziału w procesie tworzenia LSR mieszkańcom obszaru LGD, zorganizowano spotkania informacyjne, przeprowadzono także badania ankietowe, tworzone punkty konsultacyjne. Po podpisaniu umowy o dofinansowanie realizacji LSR, przystąpiono do realizacji przyjętych założeń strategicznych. Budżet na realizację zaplanowanych działań wyniósł 11 927 117,07 zł, w tym 9 894 149,16 zł (82,95%) przeznaczono na nabory wniosków ogłaszane w ramach wdrażania LSR. Przeprowadzono nabory dotyczące następujących działań objętych PROW na lata 2007-2013: Odnowa i rozwój wsi, Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw, Małe projekty. W latach 2013-2015 Stowarzyszenie Hrubieszowskie „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania realizowało dwa projekty współpracy pt. „Między Bugiem a Wieprzem” oraz „Akademia Umiejętności Regionalnych Artystów Lokalnych Grup Działania”

działając wspólnie z innymi LGD z terenu województwa lubelskiego. Łączna wartość projektów wyniosła 362 777,85 zł z czego wkład LGD „Lepsze Jutro” wynosił 150 339,49 zł. Celami obydwu projektów było zwiększenie atrakcyjności turystycznej obszaru wszystkich LGD biorących udział w projektach a także zachowanie, ochrona i promocja produktów regionalnych i lokalnych. W grudniu 2015 roku Stowarzyszenie przystąpiło ponownie do konkursu na wybór Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność na lata 2016-2023 finansowanej w ramach PROW 2014-2020 ze środków funduszu: EFRROW. Przy opracowaniu LSR wybrano cztery metody partycypacyjne tj. badania ankietowe, punkty konsultacyjne, spotkania otwarte oraz warsztaty przyszłościowe. Mieszkańcy oraz członkowie LGD licznie uczestniczyli w spotkaniach oraz chętnie wyrażali swoje opinie. Umowa o warunkach i sposobie realizacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność została podpisana 18 maja 2015 roku. Budżet na realizację zaplanowanych działań wyniósł 3 191 645,00 euro z czego 2 616 000,00 euro (81,96%) przeznaczono na nabory wniosków w ramach wdrażania LSR. Kierunki interwencji w ramach LSR opierały się na trzyszczeblowym układzie celów i przedsięwzięć. Dla przedmiotowego obszaru określono następujące cele ogólne: Aktywizacja mieszkańców oraz promocja obszaru LGD, Integracja mieszkańców i rozwój zasobów własnych, Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD. W latach 2016-2022 przeprowadzono 24 nabory wniosków w ramach następujących przedsięwzięć: Infrastruktura społeczna, Zasoby lokalne, Wspieranie przedsiębiorstw, Nowopowstałe podmioty gospodarcze. LGD w ramach projektów z zakresu Infrastruktury społecznej ogłosiło jeden nabór powierzenia grantu. W efekcie na terenie pięciu miejscowości z obszaru Gminy Hrubieszów zostały utworzone niekomercyjne miejsca infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej. W latach 2018-2022 LGD realizowało trzy projekty współpracy. Projekt współpracy międzynarodowej pt. „Promocja i Turystyka” zrealizowany wspólnie z sześcioma innymi LGD z terenu Województwa Lubelskiego w partnerstwie z Niemiecką LGD Leader Nordschwarzwald. Kolejnymi działaniami podjętymi w tym okresie były projekty współpracy regionalnej pt. „Szlak Kresowych Smaków” oraz „Zioło ma Moc” realizowane w partnerstwie LGD z obszaru województwa lubelskiego. W trakcie trwania operacji zrealizowano szereg działań szkoleniowych i promocyjnych mających na celu zaangażowanie mieszkańców obszaru oraz członków LGD do uczestnictwa w projektach. Przeprowadzono warsztaty sztuki carvingu, warsztaty zielarskie, zorganizowano wyjazdy szkoleniowo-studyjne, a także wydano dwie publikacje i zakupiono gadżety promujące projekty. Łączna wartość projektów wynosiła 1 556 410,73 zł natomiast wkład LGD „Lepsze Jutro” wynosił 292 385,04 zł. W ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich Stowarzyszenie Hrubieszowskie „Lepsze Jutro” LGD we współpracy z 6 lokalnymi grupami działania z terenu województwa lubelskiego przeprowadziło projekt pt. „Na kresowym szlaku smaku”. Celem projektu była promocja obszaru LGD poprzez prezentację dań lokalnych oraz utworzenie szklaku kulinarnego. Stowarzyszenie zostało, również partnerem Stowarzyszenia Kobiet Gminy Hrubieszów – Polskie Kwiaty w ramach realizacji projektu pod nazwą „Prawdziwy smak, czyli kredens żywności Gminy Hrubieszów”, współfinansowanego ze środków Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich. Doświadczenie w realizacji projektów posiadają także członkowie Stowarzyszenia LGD „Lepsze Jutro”. Największe doświadczenie w realizacji dużych projektów inwestycyjnych dofinansowywanych w ramach podejścia LEADER/RLKS posiada sektor publiczny - gminy posiadające wykwalifikowaną kadrę pracowników, którzy z dużym zaangażowaniem włączali się we wdrażanie strategii w ramach zatrudnienia u wnioskodawców. Zrealizowane projekty obejmowały swoim zakresem budowę i przebudowę obiektów kulturalno-rekreacyjnych m.in. świetlic wiejskich. Dostosowano przestrzeń publiczną do potrzeb lokalnej społeczności poprzez zagospodarowanie jej oraz wyposażenie w elementy małej architektury rekreacyjnej. Zostały również zrealizowane projekty z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego wykorzystujące zasoby historyczne i przyrodnicze obszaru. Organizacje pozarządowe będące członkami LGD realizowały wiele projektów miękkich, których zakres obejmował między innymi: podnoszenie jakości życia społeczności lokalnej na obszarze objętym LSR poprzez organizację imprez kulturalnych, promocyjnych, rekreacyjnych związanych z promocją lokalnych walorów, wyposażenie istniejących świetlic wiejskich, rozwijanie turystyki lub rekreacji oraz zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego. Dzięki środkom pozyskanym za pośrednictwem LGD beneficjenci z naszego terenu zrealizowali projekty, które pozwoliły na podjęcie lub rozwinięcie działalności gospodarczej i tworzenie miejsc pracy. Dzięki partnerskim relacjom między członkami oraz organami LGD a także aktywnemu angażowaniu społeczności lokalnej w działalność stowarzyszenia była możliwa sprawna realizacja wyżej wymienionych celów i przedsięwzięć. Doświadczenie i umiejętności zdobyte w ponad piętnastoletnim okresie działalności Stowarzyszenia przez członków oraz pracowników stanowią ważny potencjał

LGD, który został wykorzystany na etapie opracowania założeń niniejszego dokumentu. Będzie on również podstawą przyszłej współpracy we wdrażaniu nowych inicjatyw społeczno – gospodarczych. Należy podkreślić, iż ewaluacja wdrażania LSR w latach 2016 – 2023 potwierdziła skuteczność zaplanowanych kierunków rozwoju, a także wykazała, że LGD oddziałuje ze skutkiem pozytywnym na cały obszar poprzez:

- zwiększenia poziomu integracji i współpracy społeczności lokalnej oraz członków LGD, a także zwiększenie ich aktywności,
- poprawy jakości i dostępności infrastruktury społecznej,
- rozwój przedsiębiorczości na obszarze LGD,
- wzrostu potencjału i współpracy istniejących organizacji pozarządowych,
- efektywna promocja obszaru LGD.
- W związku z powyższym zakłada się, iż inicjatywy społeczno - gospodarcze planowane na kolejne lata, po uwzględnieniu drobnych korekt, będą kontynuacją dotychczas prowadzonych działań rozwojowych.

1.3 Reprezentatywność LGD

Stowarzyszenie Hrubieszowskie „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania zgodnie z zasadą trójsektorowości jest partnerstwem skupiającym następujące sektory:

- sektor gospodarczy (lokalni przedsiębiorcy i rolnicy),
- sektor społeczny (organizacje pozarządowe i mieszkańcy obszaru LGD),
- sektor publiczny (jednostka samorządu terytorialnego – gminy).

Dzięki podejmowanym działaniom i zaangażowaniu poszczególnych jednostek organizacyjnych w ramach LGD nastąpiło stopniowe poszerzenie liczby członków. Liczba członków LGD w czerwcu 2023 roku wynosi 85 podmiotów: sektor publiczny reprezentują gminy (8), sektor gospodarczy to przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą (12), społeczny to osoby fizyczne, organizacje pozarządowe i inne organizacje sektora społecznego (65). Wśród członków znajdują się reprezentanci grup szczególnie ważnych z punktu realizacji LSR tj. kobiety a także mieszkańcy miejscowości po byłych PGR. Członkowie sektora społecznego uczestniczą w działaniach aktywizacji podejmowanych przez LGD, są odbiorcami projektów oraz samodzielnie podejmują działania integracyjne w swoich społecznościach lokalnych. Sektor gospodarczy wchodzący w skład LGD to przede wszystkim przedstawiciele branż usług dla mieszkańców (budownictwo, naprawy sprzętu, mechanika), branża gastronomiczna i hotelowa oraz usługi wspomagające turystykę np. usługi kosmetyczne. Ważnym aspektem partnerstwa jest realne wspieranie się, co prowadzi do komplementarności podejmowanych aktywności i świadczy o realnej współpracy partnerów. LGD nie posiada w swoim składzie nie posiada członka będącego województwem.

Partnerstwo trójsektorowe daje szansę na poznanie wzajemnych perspektyw poszczególnych partnerów, co skutkuje wypracowaniem lepszych rozwiązań dla obszaru LSR. Liczba reprezentantów poszczególnych sektorów zapewnia obiektywne działanie w wielu płaszczyznach i angażowania większej liczby mieszkańców różnych sektorów ważnych dla LGD. Każda z gmin członkowskich wchodzących w skład LGD posiada swoich przedstawicieli we wszystkich wskazanych wyżej sektorach. Członkami LGD są również osoby w niekorzystnej sytuacji - z punktu widzenia LSR. Stowarzyszenie wykazuje otwartość na nowych członków co potwierdza jego inkluzywny charakter. W Statucie Stowarzyszenia wykazane jest, iż występuje kadencyjność Zarządu, Komisji Rewizyjnej oraz Rady, która wynosi 4 lata i kończy się z chwilą wyboru nowych władz Stowarzyszenia. LGD dotychczas korzystało z różnorodnych form komunikacji między członkami LGD tj. korespondencja e-mail, rozmowy telefoniczne, warsztaty refleksyjne, konsultacje on-line. Współpraca oraz kolegialny sposób podejmowania decyzji przełożyły się na jakość i sprawność realizacji podejmowanych inicjatyw. Pogłębione partnerstwo w LGD stale się umacnia dzięki temu, iż członkowie grupy działają na rzecz wspólnego celu, dzielą się swoimi zasobami, wiedzą i doświadczeniem, aby zwiększyć skuteczność i zasięg działań na rzecz rozwoju lokalnego.

W przyszłości zakłada się rozszerzenie wyżej wymienionych działań komunikacyjnych celem pogłębienia współpracy między członkami oraz organami LGD. Dodatkowo planuje się utworzenie grup tematycznych wśród członków LGD, których zadaniem będzie bezpośrednia współpraca z Zarządem i Radą Stowarzyszenia celem zachowania zasady

kolegialnego sposobu podejmowania decyzji. Podczas spotkań uczestnicy będą zachęceni do zgłaszania własnych inicjatyw. Członkowie stowarzyszenia również za pomocą umieszczonego na stronie internetowej formularza kontaktowego będą mogli wносить indywidualne propozycje inicjatyw, które będą podlegały ocenie i sprawdzeniu możliwości ich wykonania a członkowie LGD o wyniku weryfikacji zostaną poinformowani. W procesie komunikacji kluczową rolę odgrywać będą pracownicy biura LGD. Przed podjęciem ważnych i wiążących decyzji z punktu funkcjonowania LGD i wdrażania LSR członkowie LGD będą mieli możliwość omówienia tych kwestii, wymiany pomysłów i poglądów oraz uzgodnienia wspólnego stanowiska. W ten sposób każdy członek LGD miałby szansę na wyrażenie swojej opinii i uwzględnienie potrzeb grup które reprezentuje. W tym celu LGD planuje organizować regularne spotkania. Ważne jest podkreślenie, iż procedury podejmowania decyzji zostaną jasno określone i dostępne dla wszystkich członków LGD oraz będą stosowane konsekwentnie. W przypadku pojawienia się wątpliwości co do zrealizowania założonych zadań podjęte zostaną kroki naprawcze. Natomiast jakość zadań będzie analizowana na bieżąco (po każdym działaniu) w celu wyciągnięcia wniosków i poprawienia jakości kolejnych realizowanych zadań.

I.4 Poziom decyzyjny – Rada LGD

Stowarzyszenie Hrubieszowskie „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania posiada w swoich strukturach Radę, czyli organ decyzyjny. Rada wybierana jest przez Walne Zebranie Członków spośród partnerów tworzących LGD. Liczy ona minimum 7 członków, w tym Przewodniczącego oraz dwóch Wiceprzewodniczących. W skład Rady wchodzi przedstawiciele wszystkich gmin, których obszar objęty jest LSR. Skład organu decyzyjnego jest adekwatny do stwierdzonych grup interesariuszy LSR. Członkami Rady są przedstawiciele publicznych i prywatnych lokalnych interesów społeczno- gospodarczych, a żadna pojedyncza grupa interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji. Nadrzędną zasadą działania rady jest zachowanie parytetu równowagi sektorów, co oznacza, że na poziomie podejmowania decyzji ani władze publiczne – określone zgodnie z przepisami krajowymi – ani żadna z grup interesu nie posiada więcej niż 49% praw głosu. Członkowie Rady działają w oparciu o zasadę poufności i bezstronności, co chroni przed wystąpieniem konfliktu interesu. Dodatkowo przy każdym naborze badane jest powiązanie kapitałowo osobowe członków Rady z wnioskodawcami. Szczegółowe uregulowania dotyczące organu decyzyjnego określa Statut Stowarzyszenia. W składzie Rady znajdują się kobiety, członek OSP, osoba powyżej 60 roku życia a także mieszkaniac miejscowości po PGR.

Do wyłącznej kompetencji należy wybór projektów i operacji w ramach ogłaszanych przez LGD konkursów, związanych z wdrażaniem LSR, ustalenie kwoty wsparcia dla projektów i operacji, rozpatrzenia odwołań, ustalenie procedur określających sposób wyboru operacji oraz opracowanie regulaminu pracy Rady, określającego jej wewnętrzną organizację i zasady działania, w tym: skład osobowy, tryb pracy, sposób głosowania, formy prowadzenia dokumentacji z posiedzeń Rady, formy zgłaszania wolnych głosów, wniosków i zapytań. Ponadto planuje się spotkania konsultacyjne Rady LGD pomiędzy naborami wniosków. Celem takiego spotkania będzie dokonanie analizy dotychczasowej pracy Rady LGD oraz dyskusja na temat przyszłych działań. W czasie takiego spotkania członkowie Rady LGD będą omawiać swoje doświadczenia i wyniki pracy w poprzednim naborze. Przeanalizują swoje osiągnięcia, a także porozmawiają o ewentualnych problemach, które napotkali. Cykliczne spotkania konsultacyjne Rady LGD wpłyną również pozytywnie na poprawienie komunikacji i partnerstwa jej członków.

I.5 Zasady funkcjonowania LGD

Strukturę organów LGD tworzą: Walne Zebranie Członków, Zarząd Stowarzyszenia, Rada LGD, Komisja Rewizyjna, natomiast za funkcję organizacyjno-administracyjną odpowiada biuro. Dokumenty regulujące zasady działania Stowarzyszenia uwzględniają podział kompetencji organów w zakresie podejmowanych decyzji. Walne zebranie członków zwoływane jest przez Zarząd, uczestniczyć w nim mogą wszyscy członkowie LGD a także zaproszeni goście. Do kompetencji Walnego Zebrania należą m.in.: wybór i odwołanie członków Zarządu, Komisji Rewizyjnej i Rady, zatwierdzenie regulaminu pracy Rady i Zarządu, uchwalanie kierunków i programu działania Stowarzyszenia,

rozpatrywanie i zatwierdzanie sprawozdań Zarządu i Komisji Rewizyjnej, w tym sprawozdań Zarządu dotyczących składanych przez członków LGD wniosków i postulatów w sprawie funkcjonowania LGD i powoływanie tematycznych zespołów doradczych i ustanawianie regulaminu pracy tych zespołów. Zarząd składa się z minimum 10 członków wybieranych i odwoływanych przez Walne Zebranie, w tym Prezesa, Wiceprezesa, Skarbnika i Sekretarza. Zarząd kieruje całokształtem działalności Stowarzyszenia zgodnie z uchwałami Walnego Zebrania. Do kompetencji zarządu należy m.in.: reprezentowanie Stowarzyszenia na zewnątrz i działanie w jego imieniu, kierowanie bieżącą pracą Stowarzyszenia, działaniami związanymi z realizacją LSR w ramach rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność, rozpatrywanie wniosków i postulatów dotyczących wdrażania LSR i informowania o nich. Rada LGD liczy minimum 7 członków, w tym Przewodniczącego oraz dwóch Wiceprzewodniczących. Do głównych zadań Rady należy wybór projektów i operacji w ramach ogłaszanych przez LGD konkursów, związanych z wdrażaniem LSR w tym ustalanie kwoty wsparcia i rozpatrywanie odwołań od podjętych rozstrzygnięć oraz określanie procedur to regulujących. Komisja Rewizyjna składa się z Przewodniczącego, Wiceprzewodniczącego i od 1 do 3 członków wybieranych i odwoływanych przez Walne Zebranie Członków. Głównym zadaniem komisji rewizyjnej jest kontrola bieżącej pracy Stowarzyszenia.

Biuro LGD jest jednostką administracyjną Stowarzyszenia, które kieruje pracami organizacyjnymi i przygotowawczymi oraz prowadzi bieżącą obsługę biurowo – administracyjną. W celu efektywnego i sprawnego wykonywania zadań, podjęto działania zapewniające właściwe warunki techniczne i lokalowe, a także jego powszechną dostępność. W procesie wyboru lokalizacji stosowano następujące kryteria:

- możliwość przyjmowania interesantów oraz zapewnienie wygodnego i łatwego dostępu wszystkim potencjalnym petentom,
- stworzenie klimatu i atmosfery pozwalającej na efektywną pracę pracowników na rzecz realizacji LSR,
- właściwe zabezpieczenie, przechowywanie i archiwizowanie wytworzonej dokumentacji.

Biuro LGD usytuowane zostanie w budynku mieszczącym się w centrum Hrubieszowa, a więc w części miasta, gdzie zlokalizowana jest większość urzędów i instytucji. Podejście takie zapewnia dobry dojazd do biura ze wszystkich gmin partnerskich oraz odpowiednią dostępność miejsc parkingowych. Grupę pracowników biura stanowią obecnie dotychczasowi jego pracownicy, którzy nabyli doświadczenie i umiejętności podczas wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2016-2022 objętej PROW na lata 2014-2020: kierownik biura, pracownik ds. wdrażania, specjalista ds. projektów oraz pracownik ds. administracyjno – księgowych.

Takie podejście zapewnia kontynuację dotychczasowych działań, a także wykorzystuje kompetencje nabyte we wcześniejszych perspektywach finansowych. Pracownicy zatrudnieni w biurze LGD posiadają doświadczenie i niezbędną wiedzę do wdrażania i aktualizacji dokumentów strategicznych o zasięgu regionalnym/lokalnym. W biurze LGD pracownicy będą świadczyli bezpłatne doradztwo dla potencjalnych wnioskodawców. W celu stałego podnoszenia kompetencji osób zaangażowanych we wdrażanie LSR, zaplanowano szkolenia dla pracowników biura oraz członków Zarządu i Rady z zakresu obejmującego realizowane obowiązki oraz odpowiednie kwalifikacje ekonomiczne oraz administracyjne niezbędne do gospodarowania środkami publicznymi. LGD dotychczas korzystało z różnorodnych form komunikacji między członkami LGD tj. korespondencja e-mail, rozmowy telefoniczne, warsztaty refleksyjne, konsultacje on-line. Współpraca oraz kolegialny sposób podejmowania decyzji przełożyły się na jakość i sprawność realizacji podejmowanych inicjatyw. Pogłębione partnerstwo w LGD stale się umacnia dzięki temu, iż członkowie grupy działają na rzecz wspólnego celu, dzielą się swoimi zasobami, wiedzą i doświadczeniem, aby zwiększyć skuteczność i zasięg działań na rzecz rozwoju lokalnego.

W przyszłości zakłada się rozszerzenie wyżej wymienionych działań komunikacyjnych celem pogłębienia współpracy między członkami oraz organami LGD. Dodatkowo planuje się utworzenie grup tematycznych wśród członków LGD, których zadaniem będzie bezpośrednia współpraca z Zarządem i Radą Stowarzyszenia celem zachowania zasady kolegialnego sposobu podejmowania decyzji. Podczas spotkań uczestnicy będą zachęceni do zgłaszania własnych inicjatyw. Członkowie stowarzyszenia również za pomocą umieszczonego na stronie internetowej formularza kontaktowego będą mogli wносить indywidualne propozycje inicjatyw, które będą podlegały ocenie i sprawdzeniu możliwości ich wykonania a członkowie LGD o wyniku weryfikacji zostaną poinformowani. W procesie komunikacji

kluczową rolę odgrywać będą pracownicy biura LGD. Przed podjęciem ważnych i wiążących decyzji z punktu funkcjonowania LGD i wdrażania LSR członkowie LGD będą mieli możliwość omówienia tych kwestii, wymiany pomysłów i poglądów oraz uzgodnienia wspólnego stanowiska. W ten sposób każdy członek LGD miałby szansę na wyrażenie swojej opinii i uwzględnienie potrzeb grup które reprezentuje. W tym celu LGD planuje organizować regularne spotkania. Ważne jest podkreślenie, iż procedury podejmowania decyzji zostaną jasno określone i dostępne dla wszystkich członków LGD oraz będą stosowane konsekwentnie. W przypadku pojawienia się wątpliwości co do zrealizowania założonych zadań podjęte zostaną kroki naprawcze. Natomiast jakość zadań będzie analizowana na bieżąco (po każdym działaniu) w celu wyciągnięcia wniosków i poprawienia jakości kolejnych realizowanych zadań.

Działalność Lokalnej Grupy Działania realizowana będzie na podstawie aktów prawnych, funkcjonujących w obszarze prawodawstwa krajowego i UE. Dokumenty regulujące zasady działania LGD to Statut Stowarzyszenia Hrubieszowskiego „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania, Regulamin Rady (organ decyzyjny) oraz Regulamin Biura LGD. Ich krótka charakterystyka przedstawiona została w zestawieniu zamieszczonym poniżej.

Tabela 1 Dokumenty wewnętrzne regulujące zasady działania LGD.

L.P.	Rodzaj dokumentu	Regulowane kwestie
1.	Statut Stowarzyszenia Hrubieszowskiego „Lepsze Jutro” Lokalna Grupa Działania	1. Uregulowania określone dla Stowarzyszeń i przepisów o rozwoju lokalnym. 2. Określenie organu nadzoru – Marszałek Województwa Lubelskiego. 3. Wprowadzenie dodatkowego organu stowarzyszenia Rady - odpowiedzialnej za wybór operacji oraz szczegółowe określenie jej kompetencji i zasad reprezentatywności. 4. Określenie organu LGD kompetentnego w zakresie uchwalenia LSR i jej aktualizacji oraz kryteriów wyboru operacji. 5. Zasady nabywania i utraty członkostwa w LGD oraz jej organach.
2.	Regulamin Rady	1. Szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń organu decyzyjnego (sposób informowania członków organu o posiedzeniach, zasady dostarczania dokumentów dotyczących spraw podejmowanych na posiedzeniach, itp.). 2. Szczegółowe rozwiązania dotyczące zachowania bezstronności oraz wyłączenia członka rady z oceny i wyboru operacji (sposób wyłączenia członka organu z oceny). 3. Szczegółowe zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji (ocena wniosków, sposób podziału wniosków do oceny pomiędzy członków organu, zasady dokumentowania oceny, wzory dokumentów, itp.). 4. Zasady protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego. 5. Zasady ustalania wynagradzania członków organu decyzyjnego. 6. Zasady publicznego udostępniania wyników prac organu.
3.	Regulamin biura LGD	1. Zasady zatrudniania i wynagradzania pracowników. 2. Uprawnienia kierownika biura. 3. Zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD uwzględniające zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych. 4. Opis metody oceny efektywności świadczonego przez pracowników biura LGD doradztwa.

Źródło: opracowanie własne

Oprócz wymienionych wyżej dokumentów wewnętrznych funkcjonowanie LGD regulują:

- Regulamin Zarządu, określa zasady funkcjonowania, tryb pracy i kompetencje Zarządu,
- Plan komunikacji, określający sposoby i narzędzia komunikacji ze społecznością lokalną,
- Polityka rachunkowości, regulująca zasady prowadzenia księgowości i rachunkowości,
- Polityka ochrony danych osobowych, opisująca zasady i procedury przetwarzania danych osobowych.

LGD planuje działania komunikacyjne w taki sposób żeby zagwarantować, jak najszerszy udział społeczności lokalnej i wyodrębnionych grup odbiorców. Proces komunikacji będzie otwarty, a zaplanowane różne kanały komunikacji dostosowane w taki sposób, aby nie wykluczyć żadnej z grup ze względu na dostępność. Przygotowywane informacje z zastosowaniem różnych narzędzi komunikacji, w tym adekwatne do bieżących potrzeb mieszkańców obszaru, a środki przekazu dobrane w sposób przyjazny dla odbiorców.

Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

II.1. OBSZAR LGD LEPSZE JUTRO

Obszar działania LGD obejmuje południowo – wschodnią części województwa lubelskiego, znaczną część powiatu hrubieszowskiego, łącznie siedem gmin - jedną miejską - Miasto Hrubieszów oraz gm. wiejskie: Dołhobyczów, Hrubieszów, Mircze, Trzeszczany, Uchanie i Werbkowice. Miasto Hrubieszów pełni funkcję siedziby władz powiatowych oraz jest centrum administracyjnym, usługowym i kulturalnym obszaru. Obszar LGD graniczy: od wschodu z Ukrainą, od południowego – zachodu z powiatem tomaszowskim, od zachodu z powiatem zamojskim, od północy z powiatem chełmskim. Granice od północnego - wschodu wyznacza granica Gminy Horodło oraz rzeka Bug, która stanowi również granicę państwa z Ukrainą. Położenie obszaru na terenach pogranicza wschodniego wpływa na dostępność komunikacyjną. Przez obszar LSR przechodzą powiązania zewnętrzne w układzie regionalnym i krajowym, które tworzone są poprzez liczne szlaki drogowe (drogi wojewódzkie i krajowe) oraz kolejowe, a także infrastrukturę przejść granicznych. Sieć wewnętrzną stanowią drogi powiatowe i gminne. **Dużym problemem, ograniczającym dostępność i mobilność mieszkańców LGD, w szczególności seniorów jest brak połączeń komunikacyjnych między poszczególnymi gminami miejscowościami.**

Całkowita powierzchnia obszaru objętego niniejszym opracowaniem wynosi 1137,8 km² i stanowi ok. 90% powierzchni powiatu hrubieszowskiego. Wg danych GUS BDL na koniec roku 2020 obszar LGD zamieszkiwało 54 674 osób.

Tabela 2 Powierzchnia i liczba mieszkańców Stowarzyszenia Hrubieszowskiego LGD Lepsze jutro

GMINA	powierzchnia [km ²]	stan na dzień 31.12.2020							
		mieszkańcy ogółem [os.]	w tym kobiety [os./%]		mieszkańcy do 25 r.ż.	w tym kobiety [os./%]		mieszkańcy 60+ [os.]	w tym kobiety [os. / %]
Hrubieszów m.	33,03	16 902	8 881	53	3 840	1 863	49	4 940	2 965 60
Dołhobyczów	212,61	4 923	2 497	51	1 133	546	48	1 497	856 57
Hrubieszów	259,21	9 500	4 785	50	2 479	1 227	49	2 499	1 432 57
Mircze	234,88	6 474	3 269	50	1 433	679	47	2 064	1 174 57
Trzeszczany	90,29	3 896	1 989	51	911	433	48	1 188	702 59
Uchanie	120,63	4 267	2 136	50	1 012	497	49	1 291	714 55
Werbkowice	187,15	8 712	4 376	50	2 113	990	47	2 441	1 385 57
OBSZAR LGD	1137,8	54 674	27 933	51	12 921	6 235	48	15920	9 219 58

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL

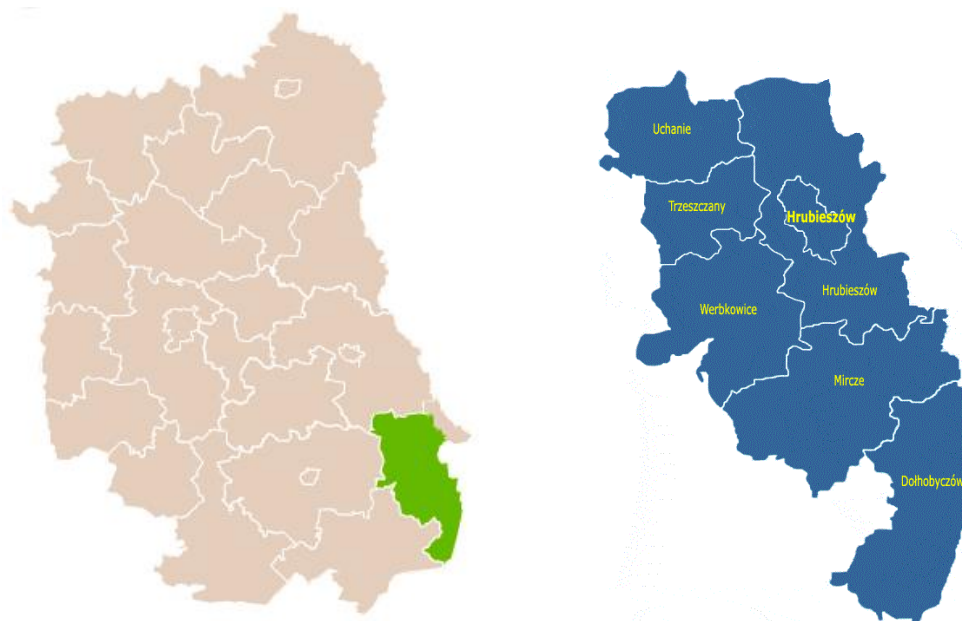
W strukturze mieszkańców 2020 roku 51% stanowią kobiety, w tym najwięcej kobiet zamieszkuje na terenie Miasta Hrubieszów oraz Gmin Dołhobyczów i Trzeszczany. Ponad 23% mieszkańców to osoby młode, do 25 roku życia. W każdej z gmin obszaru LSR udział osób młodych w strukturze mieszkańców jest podobny. Najwięcej osób młodych zamieszkuje Gminę Hrubieszów (26,09% ogółu mieszkańców) a najmniej Gminę Mircze (22,13%). W grupie osób młodych kobiety należą do mniejszości – łącznie 48%. Najwięcej młodych kobiet zamieszkuje Gminy Uchanie, Hrubieszów oraz Miasto Hrubieszów. Seniorzy (osoby w wieku 60+) zamieszkujący obszar LGD stanowią 29% ogółu mieszkańców obszaru. Najmniej seniorów mieszka na terenie Gminy Hrubieszów (26%) a najwięcej na terenie Gminy Mircze (32%) i Gmin Dołhobyczów, Trzeszczany i Uchanie (po 30%). Zdecydowanie w tej grupie mieszkańców przeważają kobiety – stanowią aż 58% populacji.

W kontekście polityki rozwoju, wszystkie gminy obszaru LGD należą do Obszarów Strategicznej Interwencji na poziomie krajowym. **Miasto Hrubieszów jest jednym spośród 11 wyznaczonych na terenie województwa lubelskiego miast średnich tracących funkcje społeczno – gospodarcze.** Gminy wiejskie natomiast zaliczone zostały do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją. Obszary te, wyznaczone w oparciu o szczegółową analizę wskaźnikową, łączy występowanie niekorzystnej sytuacji społeczno- gospodarczej i opóźnienia urbanizacyjne.

Kryterium 5.1 Zagrożenie trwałą marginalizacją na obszarze LSR. Liczba gmin zagrożonych trwałą marginalizacją na obszarze LSR wynosi: a) 4 gminy i więcej.

Zgodnie ze Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku, obszar LGD należy do dwóch Obszarów Strategicznej Interwencji na poziomie regionalnym: Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Hrubieszów (dotyczy to Miasta Hrubieszów i Gminy Hrubieszów) oraz OSI Żywicielski (dotyczy to gmin Dołhobyczów, Mircze, Trzuszczany, Uchanie, Werbkowice). Celem OSI Żywicielski jest „Wykorzystanie zasobów Wyżyny Lubelskiej dla rozwoju konkurencyjnego rolnictwa”.

Mapa 1 Mapa obszaru Stowarzyszenia Hrubieszowskiego LGD Lepsze jutro, w tym na tle województwa lubelskiego

Źródło: opracowanie własne

Obszar LGD Lepsze jutro obejmują sąsiadujące ze sobą samorządy, tworząc tym samym zwarty i spójny przestrzennie i geograficznie obszar, charakteryzujący się wspólnymi zjawiskami społecznymi, gospodarczymi, lokalną tożsamością, dziedzictwem kulturalnym i przyrodniczym, wspólnymi oczekiwaniami i potrzebami.

II.2. SPÓJNOŚĆ OBSZARU

Spójność obszaru LGD Lepsze jutro determinują następujące poziomy :

I. SPÓJNOŚĆ PRZESTRZENNA

- LGD tworzy zwarty przestrzennie obszar siedmiu bezpośrednio sąsiadujących ze sobą samorządów;
- gminy należące do LGD położone są na terenie jednego powiatu hrubieszowskiego, co tworzy silne powiązania obszaru pod kątem administracyjnym, usług publicznych, szkolnictwa średniego, zdrowia, usług komercyjnych;
- obszar jest peryferyjnie położony nie tylko z poziomu województwa lubelskiego ale i kraju, tworzy obszar przygraniczny, od wschodu sąsiadując z Ukrainą;
- obszar jest silnie powiązany komunikacyjnie; drogi powiatowe i gminne współtworzą sieć komunikacji między poszczególnymi samorządami LGD wzmacniając wewnętrzną mobilność mieszkańców i usług;
- obszar położony jest na styku dwóch wielkich jednostek fizyczno - geograficznych Europy, co ma przełożenie na spójne ukształtowanie terenu, dobre warunki glebowe, klimatyczne, sieć wód, bogactwo flory i fauny;

II. SPÓJNOŚĆ PRZYRODNICZA

- na obszarze LGD występują obszary chronione integrujące walory przyrodnicze;
- obszar LGD charakteryzuje jednolity krajobraz przyrodniczy, wyżynny urozmaicony rzeźbą typu lessowego oraz skał węglanowych;
- na terenie LGD występują największe w Polsce obszary występowania czarnoziemów tworząc bardzo dobre warunki dla rozwoju rolnictwa;
- warunki przyrodnicze powiązane są bardzo silnie z doliną rzeki Bug;

- na obszarze LGD występują doskonałe warunki do rozwoju alternatywnych źródeł energii, w szczególności wykorzystywanie energii słonecznej ze względu na jeden z najwyższych poziomów nasłonecznienia obszaru LGD na tle kraju;

III. SPÓJNOŚĆ HISTORYCZNA

- występowanie na obszarze LGD stanowisk i zabytków archeologicznych świadczących o rozwiniętym osadnictwie;
- występujące na obszarze LGD różnicowanie etniczne i narodowościowe współtworzyło unikalne dziejowe wydarzenia historyczne; obecnie, świadectwa trudnych zdarzeń dziejowych to licznie występujące miejsca pamięci (pomniki, tablice walki i męczeństwa);

IV. SPÓJNOŚĆ KULTUROWA

- różnicowanie kulturowe, które powstało na obszarze LGD w związku różnorodnością narodowościową i religijną (wpływy katolickie, prawosławne, judaistyczne i muzułmańskie), co tworzy bogaty i niepowtarzalny klimat kulturowego pogranicza;
- spójny i typowy dla obszaru LGD krajobraz przestrzenno – kulturowy z bogactwem obiektów sakralnych (katolickich, prawosławnych, unickich) w postaci licznych świątyń, kapliczek i krzyży przydrożnych i zespołów poklasztornych;
- na terenie obszaru LGD występują liczne zabytki świeckie przede wszystkim pałace, dwory i parki z przełomu XIX i XX wieku – siedziby rodów władających w swoim czasie dobrami zlokalizowanymi na obszarze LGD;

V. SPÓJNOŚĆ GOSPODARCZA

- obszar LGD to obszar typowo rolniczy, o wyspecjalizowanym rolnictwie na bazie czarnoziemów; podstawowym źródłem dochodów mieszkańców jest rolnictwo;
- przedsiębiorczość lokalna oparta jest na usługach dla mieszkańców, obsłudze rolnictwa i handlu;
- na obszarze LGD występuje wzrost liczby podmiotów gospodarczych, w tym osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą;
- historycznie obszar powiązany z PGRami, których funkcjonowanie determinuje współczesne społeczne postawy wobec przedsiębiorczości, podejmowania ryzyka i wdrażania innowacji; te historyczno-gospodarcze korzenie przekładają się na specyficzną charakterystykę zbiorowej postawy przedsiębiorczości mieszkańców obszaru;

VI. SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA

- spójność zjawisk demograficznych – wynika z faktu, iż na terenie gmin obszaru LGD występują podobne tendencje demograficzne, tj. zmniejszająca się liczba mieszkańców, ujemne saldo migracji, ujemny wskaźnik przyrostu naturalnego.

Ww. cechy i czynniki spójności obszaru LGD stanowią jednocześnie zbiór problemów i zasobów determinujących funkcjonowanie mieszkańców. Historia społeczno – gospodarcza tego obszaru w sposób wyjątkowy wpływa na życie współczesne, poziom życia społeczno – gospodarczego, jakość przestrzeni, stan rozwoju gospodarki lokalnej i kapitału społecznego. Obszar LGD to miejsce z trudnymi doświadczeniami zbiorowej historii, wielokulturowości, która została utracona przez różne zdarzenia natury politycznej. To pogranicze, które i w obecnych dziejach dotyka bezpośrednie zagrożenie związane z trwającą wojną w Ukrainie i geopolitycznymi działaniami państw zaangażowanych w konflikt. Z uwagi na to, że na obszarze LGD występują wspólne zagadnienia problemowe, mające zazwyczaj wielowątkowy charakter skuteczność interwencji publicznej prowadzonej na podstawie LSR ma szansę powodzenia. Logika wdrażania LSR uwzględnia zdiagnozowane problemy i potencjały, w tym elementy warunkujące unikalną spójność obszaru LGD oraz cechy partnerstwa LGD. Grupy interesu stanowią:

- sektor publiczny, który ma wpływ na jakość przestrzeni, dostępność do usług, edukację, tworzenie klimatu przedsiębiorczości (tworzą go przedstawiciele gmin będących członkami LGD, tj. pracownicy urzędów, instytucji kultury, sołtysi, radni),
- sektor gospodarczy, który ma wpływ na lokalny rynek pracy, przewagę konkurencyjną, majątność mieszkańców (tworzą go przedsiębiorcy, osoby prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą, rolnicy),

- o sektor społeczny, który ma wpływ na relacje, umiejętności samoorganizacji, podejmowania inicjatyw, zbiorowe wartości i tożsamość, sposób wykorzystywania dziedzictwa obszaru.

Zróżnicowanie partnerstwa pozwoliło na zrównoważone i zintegrowane podejście do zarządzania lokalnego: formułowania celów LSR, uwzględnienia działań obejmujących różne zagadnienia i sposób działania. W efekcie budując na różnorodnych cechach spójności obszaru LSR pozwoli na realizację przedsięwzięć o zróżnicowanym charakterze, które w praktyce będą się wzajemnie uzupełniać i dopełniać. Na obszarze LGD mocnej niż na terenie Lubelszczyzny, obserwowany jest problem starzenia się społeczeństwa, niskiej dzietności i migracji. Powoduje to duży problem depopulacji obszaru. Uwarunkowania geograficzne nie są sprzymierzeńcem przeciwdziałania wskazanym problemom demograficznym. Obszar pogranicza mimo różnych prób niwelowania różnic rozwoju ciągle jest postrzegany jako peryferyjny i trudny. Stan ten potwierdza uznanie wszystkich gmin tworzących obszar LGD za marginalizowane lub w przypadku miasta Hrubieszów – jako tracącego funkcje społeczno – gospodarcze. Wieloaspektowe i zintegrowane oddziaływanie LSR na mieszkańców, lokalną przedsiębiorczości i profilowanie działań współpracujących z LGD gmin jest szansą na rozwój lokalny i komplementarne zaspokojenie potrzeb lokalnych. Podstawą wsparcia LSR jest obszar partnerstwa, który jest spójny społecznie i terytorialnie, jednorodny, charakteryzujący się wspólnymi cechami przedsiębiorczości lokalnej, tradycjami wynikającymi z wielokulturowego wpływu pogranicza. Powyższe wpływa na spójność oczekiwań i potrzeb mieszkańców obszaru.

Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR

Proces partycypacji Lokalnej Strategii Rozwoju rozpoczął się od utworzenia grupy roboczej i zaplanowania jej przebiegu. Planowanie partycypacji lokalnej rozpoczęto od określenia kluczowych etapów partycypacji, wyboru stosowanych metod określenia uczestników i sposobu informowania o planowanych działaniach.

Zainteresowane strony zaangażowane były w opracowanie strategii na każdym kluczowym etapie. W celu zapewnienia udziału jak najszerszego udziału społeczności lokalnej i zainteresowanych stron zastosowano szereg metod komunikacyjnych mających na celu dotarcie do jak najliczniejszej liczby osób. Informację o spotkaniach rozpowszechniano za pomocą strony internetowej LGD, stron partnerów LGD, portali społecznościowych, plakatów informacyjnych. Zastosowane zostały również wiadomości e-mail, zaproszenia telefoniczne oraz prośby do partnerów LGD w celu przekazania informacji o planowanych działaniach jak najszerszego grona kontaktów. Zastosowano partycypacyjne metody konsultacji: spotkania otwarte, punkt konsultacyjny, spotkanie fokusowe, spotkania on-line oraz ankiety. W każdym z tych metod uczestniczyli przedstawiciele sektorów publicznych, społecznych, gospodarczych oraz mieszkańców. W spotkaniach angażowano też grupy istotne z punktu widzenia realizacji LSR takie jak osoby młode i seniorzy.

Cały proces partycypacji lokalnej miał charakter otwarty tak, aby nie wykluczyć żadnych grup a tym samym zapewnić udział jak najszerszej liczby osób w proces tworzenia LSR. Miejsca spotkań dobrane zostały tak, aby były ogólnodostępne, część spotkań prowadzona była w terenie a część z nich realizowana była w Internecie.

Tabela 3 Partycypacja w procesie tworzenia LSR – metody, uczestnicy, analiza wniosków

Lp.	Etapy	Zastosowana metoda	Uczestnicy i sposób informowania	Wnioski wykorzystane w LSR
1.	Analiza potrzeb i barier obszaru LSR. Identyfikacja spójności obszarów oraz grup ze szczególnymi potrzebami	Spotkania otwarte, Punkt konsultacyjny, Ankiety Warsztaty przyszłościowe z młodzieżą	NGO, JST, przedsiębiorcy, mieszkańcy, członkowie LGD, młodzież Sposoby informowania: strona internetowa LGD, strona partnerów LGD, portali społecznościowych,	- obszar rolniczy, wyspecjalizowany w produkcji rolnej, - starzejące się społeczeństwo, - wysokie bezrobocie potrzeba wsparcia w zakresie tworzenie miejsc pracy - brak edukacji dla dorosłych, potrzeba rozwoju zawodowego, w tym wzmacniania kompetencji cyfrowych,

			plakaty informacyjne, wiadomości e-mail, zaproszenia telefoniczne.	-brak wsparcia dla liderów życia publicznego - wsparcia lokalnych podmiotów w ich działaniu - poprawa dostępu do infrastruktury publicznej - grupą potrzebującą wsparcia to kobiety, - obszar LGD cechuje się dużą liczbą miejscowości w których znajdowały się PGR-y. - niewystarczająca oferta zajęć kulturalnych, edukacyjnych, zajęć rozwijających zainteresowania i aktywizacyjnych, która często nie jest dostosowana do faktycznych oczekiwań i potrzeb konkretnych grup odbiorców
2.	Cele, przedsięwzięcia i wskaźniki LSR	Spotkania otwarte, Spotkania online, Warsztaty przyszłościowe z młodzieżą, Punkt konsultacyjny, Badania ankietowe	NGO, JST, przedsiębiorcy, mieszkańcy, członkowie LGD, młodzież Sposoby informowania: strona internetowa LGD, strona partnerów LGD, portali społecznościowych, plakaty informacyjne, wiadomości e-mail, zaproszenia telefoniczne.	- wspieranie przedsiębiorczości z jednoczesnym podniesieniem jakości życia mieszkańców, - wsparcie rolników w zakresie pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych, - położenie dużego akcentu na realizacji projektów w partnerstwie i angażowanie do podejmowania partnerskich działań,
3.	System monitoringu ewaluacji oraz plan komunikacji	Badania ankietowe	NGO, JST, przedsiębiorcy, mieszkańcy, członkowie LGD, młodzież Sposoby informowania: strona internetowa LGD, strona partnerów LGD,	- cykliczność działań komunikacyjnych, -proces komunikacyjny jest otwarty i - szkolenia dla potencjalnych beneficjentów, - świadczenie doradztwa w biurze LGD, - stworzenie bazy partnerów do realizacji projektów, - bieżące monitorowanie procesu wdrażania LSR.
4.	Budżet LSR oraz sposób wyboru i oceny operacji /przedsięwzięć	Spotkania fokusowe, spotkania online, punkt konsultacyjny, Badania ankietowe	Przedstawiciele instytucji publicznych, przedsiębiorców, stowarzyszeń, KGW, OSP oraz mieszkańcy i członkowie LGD, młodzieży, Zarząd, Rada. Sposoby informowania: strona internetowa LGD, strona partnerów LGD, portali	- stosowanie przejrzystej i jasnej procedury oceny wniosków, - kryterium premiujące realizację operacji w partnerstwie, - jawność procedury, - niedyskryminujące kryteria wyboru operacji.

			społecznościowych, plakaty informacyjne, wiadomości e-mail, zaproszenia telefoniczne.	
--	--	--	---	--

Źródło: opracowanie własne

III.1 Opis metod, platform, narzędzi angażowania jakie zostały wykorzystane w procesie budowania LSR:

Spotkania Otwarte

Nazwa gminy	Termin	Opis
Miasto Hrubieszów	30.08.2022	Harmonogram planowanych spotkań dostępny był na stronie internetowej LGD. Informacja o planowanych spotkaniach rozsyłana była do każdej z gmin z prośbą o udostępnienie jej na stronie internetowej oraz o przekazanie szerszej liczbie osób. Dla osób które są nieaktywne w Internecie informacja została zamieszczona na tablicy ogłoszeń. Spotkania zorganizowano w miejscach ogólnodostępnych stanowiących centrum gminy tak aby osoby uczestniczące w spotkaniach miały ułatwiony dojazd w miarę możliwości miejsca te były również dostępne dla osób z niepełnosprawnościami. Informacja o spotkaniu rozsyłana była również do członków LGD, dotychczasowych beneficjentów osób oraz instytucji istotnych dla procesu wdrażania LSR. W spotkaniach otwartych uczestniczyło łącznie 99 osób, byli to przedstawiciele instytucji publicznych, przedsiębiorców, rolników, stowarzyszeń, KGW, OSP oraz mieszkańcy i członkowie LGD. Etap I: Analiza potrzeb i barier obszaru LSR. Identyfikacja spójności obszarów oraz grup ze szczególnymi potrzebami – na którym uzyskano następujące wnioski: obszar LGD cechuje się dużą liczbą gospodarstw rolnych wymagających wsparcia w zakresie pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych, liczba mieszkańców LGD maleje a społeczeństwo LGD jest starzejące się. Problemem jest również niewystarczająca oferta zajęć kulturalnych, edukacyjnych, zajęć rozwijających zainteresowania i aktywizacyjnych, która często nie jest dostosowana do faktycznych oczekiwań i potrzeb konkretnych grup odbiorców. Potrzeba wsparcia w tworzeniu miejsc pracy i wsparciu przedsiębiorczości. Jest potrzeba postawienia dużego akcentu na realizację projektów w partnerstwie, zachęcanie do współpracy pomiędzy podmiotami zwłaszcza współpracy międzysektorowej łączące podmioty z różnych gmin. Grup wymagające wsparcia to kobiety. Na obszarze LGD występuje liczne miejscowości po PGR. Na obszarze LSR istnieją wiele miejsc infrastruktury publicznej wymagającej wsparcia. Kolejnym etapem prac nad LSR w ramach spotkań Etap II: Cele, przedsięwzięcia i wskaźniki LSR kierunków rozwojowych. Każdy z uczestników poproszony został o wskazanie 3 jego zdaniem kluczowych zakresów tematycznych. W oparciu o dokonanie analizy wniosków z konsultacji wypracowano wnioski w zakresie celów. Należy wspierać przedsiębiorczości z jednoczesnym podniesieniem jakości życia mieszkańców. Wsparcie wymagają lokalne podmioty w zakresie wyposażenia. Rolnictwo wymaga wsparcia w zakresie pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych. Spotkania prowadzili pracownicy biura LGD. W trakcie trwania spotkań opracowana została diagnoza obszaru, analiza problemów, barier, potrzeb. Każde z przeprowadzonych spotkań zostało podsumowane. Poinformowano również o dalszych planowanych pracach na LSR raz zachęcano do wzięcia
Gmina Hrubieszów	02.09.2022	
Gmina Dołhobyczów	08.09.2022	
Gmina Mircze	06.09.2022	
Gmina Uchanie	12.09.2022	
Gmina Trzeszczany	14.09.2022	
Gmina Werbkowice	15.09.2022	

	aktywnego udziału w dalszych pracach. Ze spotkań sporządzone zostały notatki. Podczas spotkań organizowanych w każdej z gmin członkowskich pracowano w otwartych spotkaniach konsultacyjnych.
--	---

Źródło: opracowanie własne

Spotkanie fokusowe

W dalszej części prac nad LSR przeprowadzono spotkania fokusowe. Przeprowadzono trzy spotkania fokusowe. Pierwsze z takich spotkań odbyło się w dniu 6 października 2022 roku. Spotkanie odbyło się na terenie miasta Hrubieszów żeby zapewnić jak największą dostępność komunikacyjną, miasto Hrubieszów stanowi centrum dla okolicznych gmin. Spotkanie odbyło się w godzinach popołudniowych tak aby jak największa liczba osób mogła w nich uczestniczyć. Na spotkanie zaproszono osoby z obszaru wszystkich gmin wchodzących w skład LGD. W spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele instytucji publicznych, organizacji pozarządowych, przedsiębiorców, rolników oraz mieszkańcy obszaru. W spotkaniu uczestniczyło 6 osób. Na spotkaniu omówiono dotychczasowo wypracowane w poprzednich spotkaniach informację. Ponownie dokonano analizy obszaru, przeprowadzono analizę mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń. W toku spotkania rozmawiano również o pomysłach nad szukaniem rozwiązań i sposobów realizacji strategii.

Kolejnym spotkaniem odbyło się w dniu 18 października 2022 roku również na terenie miasta Hrubieszowa w godzinach popołudniowych. Spotkanie miało charakter otwarty. W spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele instytucji publicznych, organizacji pozarządowych, przedsiębiorców, rolników, mieszkańcy obszaru w spotkaniu uczestniczyli również przedstawiciele seniorów i osoby z ośrodków pomocy społecznych – 12 osób. Na spotkaniu przedstawiony wyniki poprzednich spotkań konsultacyjnych. Na spotkaniu pracowano nad szukaniem najlepszych rozwiązań możliwych do zrealizowania oraz uzupełniono wcześniej zebrane dane dotyczące diagnozy i analizy obszaru. Spotkania skupiły się wokół prac nad **etapem IV Budżet LSR oraz sposób wyboru i oceny operacji /przedsięwzięć**.

Warsztaty przyszłościowe z młodzieżą

W celu zapewnienia jak największego udziału osób młodych w proces tworzenia LSR zaplanowano spotkanie dedykowane osobom młodym. Spotkanie odbyło się w dniu 2 grudnia 2022 roku. Spotkanie zorganizowano w kawiarni, miejsce zostało wybrane ze względu na dostępność i warunki tak aby każdy z uczestników miał przestrzeń do swobodnego wypowiedzenia się. W spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele liceum i szkół zawodowych. W trakcie warsztatu młodzież pracowała nad diagnozą obszaru, analizą SWOT oraz wspólnie z prowadzącymi pracowała nad szukaniem rozwiązań i wypracowaniu celów LSR. Spotkanie miało na celu nie tylko zbadanie potrzeb i oczekiwań młodzieży ale też zachęcenie jej do aktywnego włączenia społecznego w planowane do podjęcia działania. W celu dotarcia do jak najszerzej grupy odbiorców, informację o planowanych spotkaniach przesłano do dyrektorów szkół, członków rad młodzieżowych. W trakcie warsztatów z młodzieżą rozmawiano o dwóch kluczowych etapach: **Etap I: Analiza potrzeb i barier obszaru LSR, Identyfikacja spójności obszarów oraz grup ze szczególnymi potrzebami, Etap II: Cele, przedsięwzięcia i wskaźniki LSR kierunków rozwojowych**. W spotkaniach młodzież określiła swoje potrzeby w zakresie edukacji i podnoszenia kompetencji zawodowych, problemem dla młodzieży jest niewystarczająca ilość miejsc pracy oraz brak oferty spędzania czasu wolnego.

Spotkanie on-line

Spotkanie zorganizowano za pomocą wykorzystania środków komunikacji elektronicznej. Na spotkanie zaproszono w szczególności pracowników ośrodków pomocy, instytucje skierowanych na działalność prospołeczną, podmioty służące reintegracji społecznej i zawodowej, zaangażowane we wszelkie inicjatywy społeczne oraz działające na rzecz osób niepełnosprawnych. Celowo spotkanie prowadzone było on-line ze względu na zapewnienie dostępności jak największej liczby osób pracujących w wymienionych instytucjach. Na spotkaniu omawiane zostały kwestie dotyczące włączeni osób w niekorzystnej sytuacji dokonano diagnozy ich problemów, oraz pracowano nad poszukiwaniem rozwiązań w celu włączenia ich w proces realizacji strategii. **Etap I: Analiza potrzeb i barier obszaru**

LSR, Identyfikacja spójności obszarów oraz grup ze szczególnymi potrzebami, Etap II: Cele, przedsięwzięcia i wskaźniki LSR kierunków rozwojowych, Etap IV: Budżet LSR oraz sposób wyboru i oceny operacji /przedsięwzięć

Punkt konsultacyjny

W miesiącu styczniu 2023 roku funkcjonował w biurze LGD punkt konsultacyjny. Punkt konsultacyjny czynny był we wtorki i środy w godzinach od 13:00 do 15:30. Istniała również możliwość odbycia konsultacji online z pracownikiem biura, za pomocą środków komunikacji elektronicznej Microsoft Teams, profil FB, rozmowy telefonicznej miało to na celu umożliwienie osobom z różnych powodów wykluczonych w uczestnictwie w stacjonarnym punkcie konsultacyjnym. W czasie funkcjonowania punktu konsultacyjnego dostępna była również ankieta która można było wypełnić i zostawić w punkcie konsultacyjnym. W trakcie odwiedzin w punkcie konsultacyjnym pracownicy biura LGD przeprowadzali rozmowę na temat 4 kluczowych etapów prac nad LSR **Etap I: Analiza potrzeb i barier obszaru LSR, Identyfikacja spójności obszarów oraz grup ze szczególnymi potrzebami, Etap II: Cele, przedsięwzięcia i wskaźniki LSR kierunków rozwojowych, Etap III: System monitoringu ewaluacji oraz plan komunikacji, Etap IV: Budżet LSR oraz sposób wyboru i oceny operacji /przedsięwzięć.**

Badanie ankietowe

W miesiącu styczniu prowadzone były również badania ankietowe. Ankieta udostępniana była w formie elektronicznej poprzez stronę internetową LGD, strony internetowe partnerów, portale społecznościowe, wiadomości e-mail. Ankieta dostępna była również w biurze LGD oraz istniała możliwość wysłania jej w wiadomości e-mail. Wypełniono łącznie 100 ankiet. Zakres badań ankietowych obejmował pytania dotyczące diagnozy obszaru, wskazanie mocnych i słabych stron obszaru, pytania dotyczące wsparcia dla grup istotnych z punktu wdrażania LSR: przedsiębiorstw przedsiębiorców, organizacji pozarządowych, młodzieży, seniorów. Pytanie to służyło wypracowaniu celów oraz poszukiwaniu rozwiązań i sposobów realizacji strategii. **Badania ankietowe dotyczyły 4 kluczowych etapów prac nad LSR Etap I: Analiza potrzeb i barier obszaru LSR, Identyfikacja spójności obszarów oraz grup ze szczególnymi potrzebami, Etap II: Cele, przedsięwzięcia i wskaźniki LSR kierunków rozwojowych, Etap III: System monitoringu ewaluacji oraz plan komunikacji, Etap IV: Budżet LSR oraz sposób wyboru i oceny operacji /przedsięwzięć.**

LSR została opracowana z zastosowaniem partycypacyjnego podejścia opartego na szerokim zaangażowaniu społeczności lokalnej, partnerów i zainteresowanych stron w proces podejmowania decyzji dotyczących rozwoju lokalnego. Dzięki temu podejściu zebrane zostały różnorodne perspektywy i opinie, aby strategia była kompleksowa, reprezentatywna i uwzględniała rzeczywiste potrzeby, aspiracje społeczności lokalnej z obszaru. Podejście takie zapewniło inkluzywny charakter LSR, która uwzględnia i promuje równość szans oraz uczestnictwo wszystkich grup społecznych, eliminując bariery i dyskryminację. Dokonując analizy wniosków z konsultacji, wzięto pod uwagę głos każdej osoby i strony zaangażowanej w proces partycypacji z całego terenu objętego LSR, doświadczenie LGD związane z wdrażaniem LSR w latach poprzednich. Uwzględniono te opinie, które możliwe są do realizacji w ramach LSR. Wnioski niewykorzystane wykraczały poza kompetencje LGD i dotyczyły obszarów działalności samorządów na różnym poziomie. Zostały przekazane partnerskim gminom jako rekomendacje do uwzględnienia w działalności samorządu (np. dotyczyły komunikacji publicznej, działalności i organizacji szkół, ośrodków zdrowia, infrastruktury drogowej i sieciowej). Określone cele i grupy docelowe mają odzwierciedlenie w przeprowadzonej diagnozie. Skutki i wyniki zastosowanych przez LGD partycypacyjnych metod przedstawione zostały w rozdziałach LSR.

Zastosowanie partycypacji sprzyja budowaniu partnerstw pomiędzy różnymi podmiotami zaangażowanymi w rozwój lokalny, takimi jak organizacje pozarządowe, instytucje publiczne, przedsiębiorcy, członkowie LGD i mieszkańcy. Współpraca i dialog między partnerami umożliwia wymianę wiedzy, zasobów i umiejętności, co sprzyja zrównoważonemu rozwojowi lokalnemu, a tym samym zwiększenia zaangażowania poszczególnych grup. Jest to początek do utrzymać zaangażowanie na etapie wdrażania LSR. Aby utrzymać partnerski charakter LSR i zaangażowanie lokalnej społeczności planuje się szereg działań zapewniających skuteczność komunikacji, które LGD

zastosuje, aby dotrzeć z informacją do szerszej publiczności i budować wiarygodność oraz zaufanie oraz zmobilizować biernych dotychczas interesariuszy:

- Tworzenie bezpiecznej przestrzeni do dialogu i wymiany informacji poprzez organizowanie spotkań i warsztatów na których będzie można podzielić się informacjami, wiedzą i doświadczeniem. Udostępnienie formularza do zgłaszania propozycji inicjatyw/pomysłów w trakcie wdrażania LSR na stronie internetowej LGD, które poddane zostaną analizie i brane będą pod uwagę na etapie aktualizacji LSR. W spotkaniach uczestniczyć będą członkowi społeczności lokalnej, instytucje publiczne, przedsiębiorcy, przedstawiciele zdiagnozowanych na obszarze LSR grup, seniorzy, osoby młode, członkowie LGD i inne zaangażowane podmioty, aby omówić postępy, cele, zadania i zasoby LGD.
- Aktywnie wykorzystywanie mediów społecznościowych oraz internetowych narzędzi umożliwiających spotkanie aby dotrzeć do większej publiczności oraz wykluczyć bariery komunikacyjne. Publikowanie aktualizacji dotyczących osiągnięć, wydarzeń, projektów i innych informacji istotnych dla społeczności lokalnej pozwoli na szybkie i łatwe dotarcie do zainteresowanych osób i poinformowanie o strategii szerszą społeczność.
- Tworzenie raportów, artykułów i innych publikacji, które przedstawiają osiągnięcia, cele i działania LGD. Dokumenty takie będą dostępne publicznie, np. na stronie internetowej LGD, aby zainteresowane osoby mogły zapoznać się z nimi i dowiedzieć się więcej. Zapewni to transparentność LGD oraz zbuduje wiarygodność i zaufanie.
- LGD aktywnie włączy się w budowanie partnerstw i współpracę z innymi zaangażowanymi podmiotami, takimi jak instytucje publiczne, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, seniorzy, osoby młode do 25 r.ż., osoby w niekorzystnej sytuacji: kobiety i mieszkańcy obszarów po PGR itp. Stworzona zostanie internetowa baza partnerów, którzy wyrażają zainteresowanie realizacją operacji w partnerstwie i projektów partnerskich, baza będzie na bieżąco aktualizowana i udostępniona na stronie internetowej LGD. Wspólne działania i udział w projektach zwiększą zaangażowanie i wiarygodność LGD oraz sprzyjają budowaniu partnerstw zarówno na obszarze jak i poza nim.
- Prowadzenie kampanii informacyjnej skierowanej do grup w niekorzystnej sytuacji, kobiet, osób po-PGR, by umożliwić im jak najszerszy udział we wdrażaniu LSR. W komunikacji ze wykorzystane zostaną adekwatne to środki przekazu przyjazne odbiorcom. Zaplanowano organizację spotkań stacjonarnych i on-line dla przedstawicieli grup w niekorzystnej sytuacji zniweluje to barierę komunikacyjną. Wykorzystane zostaną również środki komunikacji elektronicznej: strona internetowa, wiadomości email oraz portale społecznościowe, planuje się również przekazywanie informacji partnerom LGD w celu udostępnienia ich na swoich stronach internetowych i tablicach ogłoszeń. Niektóre materiały wydawane będą w formie drukowanej. Wszystkie przygotowywane informacje, zarówno do druku jak i publikacji elektronicznej, pisane będą prostym, zrozumiałym językiem.
- Wzmocnienie współpracy członków we wdrażaniu LSR poprzez organizację dedykowanych dla nich spotkań w celu omówienia stosowanych wewnętrznie rozwiązań np. procedury oceny wniosków, możliwość zgłaszania propozycji inicjatyw/pomysłów poprzez formularz na stronie internetowej.

Działania te będą systematyczne, konsekwentne i dostosowane do potrzeb i charakteru społeczności lokalnej oraz uwzględnią różne kanały komunikacyjne i narzędzia aby nie wykluczyć żadnej z grup społecznych. Komunikacja wdrażana będzie w oparciu o opracowany Plan komunikacji, który zniweluje przypadkowość podejmowanych działań, uwzględnia jakie informacje należy przekazać, jak często oraz jak dostosować komunikację do różnych grup odbiorców, jak zbierać informacje zwrotne, służy zapewnieniu regularnej komunikacji.

Skuteczna komunikacja jest istotnym elementem w osiąganiu celów i rozwiązywaniu problemów. Gdy pożądany efekt nie zostanie osiągnięty lub komunikacja okaże się nieskuteczna, LGD podejmie działania w celu zidentyfikowania problemu i poprawy sytuacji:

- Analiza: kontekstu komunikacji, w tym wykaz metod i kanałów komunikacji, sposób udostępniania informacji oraz ewentualne błędne założenia, sprawdzenie, czy użyte narzędzia komunikacyjne były odpowiednie dla celu i odbiorców, czy przekazane informacje były jasne i zrozumiałe, oraz czy były uwzględnione wszystkie istotne czynniki.
- Diagnoza problemu: na podstawie analizy kontekstu, zdefiniowany zostanie problem, który wpłynął na nieskuteczność komunikacji.
- Poprawa przekazu: podjęcie działań mających na celu poprawę przekazu, dostosowanie stylu komunikacji do odbiorców, dostarczenie dodatkowych informacji lub wyjaśnień, unikanie języka technicznego lub skomplikowanego oraz inne techniki, które mogą poprawić zrozumienie i skuteczność komunikacji.
- Monitorowanie zrozumienia: czy przekazane informacje zostały odebrane i zrozumiane przez odbiorców. Obejmować będzie to badania ankietowe oraz wywiady w celu sprawdzenia czy odbiorcy mają pełne wyobrażenie na temat przekazanej informacji oraz aktywne słuchanie i reagowanie na wszelkie wątpliwości lub niejasności zgłoszone przez odbiorców.

LGD będzie w sposób elastyczny reagować na sytuacje, dostosowując się do konkretnych potrzeb i kontekstu komunikacyjnego. Monitorowanie zrozumienia i efektywności komunikacji oraz podejmowanie odpowiednich działań naprawczych przyczynią się do skuteczniejszej komunikacji i osiągnięcia zamierzonych celów.

Zaplanowano realizację projektu grantowego na opracowanie koncepcji Smart Villages – to zdefiniowany obszar na wdrażanie projektów innowacyjnych. Planowane działania związane z animacją społeczności na rzecz wdrażania projektów innowacyjnych w zdefiniowanych obszarach obejmują kampanię informacyjną mającą na celu zwiększenie świadomości społeczności na temat projektów innowacyjnych z użyciem różnych mediów, takich jak strony internetowe, media społecznościowe itp., aby dotrzeć do jak największej liczby osób, organizacja spotkań i warsztatów w celu zaangażowania społeczności i zachęcenia do udziału w projektach innowacyjnych.

Przedstawione powyżej narzędzia służą wzmocnieniu partnerskiej współpracy członków, ich zaangażowaniu we wdrażanie LSR oraz ukierunkowane są na otwartą dwustronną komunikację prowadzącą do włączenia społecznego interesariuszy LSR w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji.

Prowadzone działania partycypacyjne realizowane były zgodnie z zasadą równości mężczyzn i kobiet i zapobieganiu wszelkiej dyskryminacji oraz zgodnie z zasadą dostępności.

Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjału LSR

IV.1. POTRZEBY ROZWOJOWE I POTENCJAŁ OBSZARU WDRAŻANIA LSR

ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE I REWITALIZACJA

Obszar oddziaływania LSR ma różnicowany układ osadniczy. **Urbanizacja koncentruje się w jednym ośrodku miejskim**, jakim jest Hrubieszów – miasto o dość zwartej zabudowie, stanowiące centrum usług publicznych, społecznych i gospodarczych. Obszary wokół Hrubieszowa to strefa nieurbanizowana - w promieniu około 50 km nie ma ośrodka miejskiego. Najbliższym ośrodkiem miejskim jest zlokalizowany poza granicą kraju i położony w odległości ok. 30 km Włodzimierz Wołyński. **Pozostałe obszary wiejskie koncentrują funkcje osadniczą w miejscowościach wiejskich, na tle których wyróżniają się większe miejscowości tzw. centra gminy.**

Tabela 4 Uwarunkowania przestrzenne gmin obszaru LGD

Miasto Hrubieszów	1 miasto	Centrum usług publicznych, gospodarczych, edukacyjnych.
------------------------------------	----------	---

<i>Gmina Dołhobyczów</i>	26 sołectw	Główna gałąź gospodarki gminy to rolnictwo. Na terenie gminy brak zakładów przemysłowych. Liczne obszary niezabudowane. Potencjał do rozwoju OZE. Walory krajobrazowe i kulturowe.
<i>Gmina Hrubieszów</i>	36 sołectwa	Intensywna produkcja rolna, głównie uprawa zbóż, buraków cukrowych, ziemniaków i rzepaku. Potencjał produkcji zdrowej żywności.
<i>Gmina Mircze</i>	31 sołectw	Gmina rolnicza, o wielkich możliwościach produkcji roślinnej i zwierzęcej. Uwarunkowania krajobrazowe gminy stanowią duże obszary leśne i dolina Bugu. Walory krajobrazowe i kulturowe. Potencjał dla rozwoju przetwórstwa rolno-spożywczego i dogodne warunków inwestowania.
<i>Gmina Trzeszczany</i>	14 sołectw	Gmina typowo rolnicza. Większość podmiotów gospodarczych związana jest z rolnictwem. Występowanie usługi na rzecz rolnictwa i mieszkańców.
<i>Gmina Uchanie</i>	27 sołectw	Gmina bez zakładów przemysłowych, podstawową gałęzią produkcji jest rolnictwo. Potencjał do rozwoju OZE. Walory krajobrazowe i kulturowe.
<i>Gmina Werbkowice</i>	29 sołectw	Gmina rolnicza o dobrych glebach. Planowane zbiorniki retencyjne w m. Turkowice i Malice. Walory krajobrazowe i kulturowe.

Źródło: opracowanie własne na podstawie SUIKZP gmin obszaru LGD

Podstawową cechą krajobrazu antropogenicznego jest zabudowa zagrodowa. Widoczne są relikty zabudowy drewnianej oraz **charakterystyczne elementy lokalnej architektury**. Rozwój sieci osadniczej wynikał z funkcjonowania w średniowieczu szlaków handlowych oraz powolnego rolniczego zagospodarowania terenu. Obecnie, podstawą rozwoju przestrzennego obszaru jest zasada harmonijnego kształtowania krajobrazu kulturowego. **Występują tu liczne obszary, które powinny zostać niezabudowane ze względu na potencjał rozwoju funkcji rekreacyjno – turystycznej**. Atrakcyjność opierają na walorach przyrodniczych – strefie nadbużańskiej i innych obszarach chronionych krajobrazowo łączących wody otwarte, lasy, łąki, pastwiska i grunty rolne. W obrębie miejscowości dominująca jest funkcja rolnicza a w wybranych ośrodkach koncentrują się usługi okołorolnicze. Obszar poza rezerwami rozwoju funkcji rolniczej i turystycznej musi posiadać rezerwy dla funkcji przygranicznej. Warto podkreślić jest to, że **wszystkie gminy obszaru LGD wdrażają proces rewitalizacji**. Zły stan infrastruktury technicznej oraz nieadekwatność funkcjonalno – przestrzenna do potrzeb mieszkańców świadczy o dużych potrzebach inwestycyjnych obszaru. Niska atrakcyjność przestrzeni, niska jakość tkanki technicznej obiektów użyteczności społecznej, dziedzictwa kulturowego, braki w infrastrukturze rekreacyjnej, społecznej sprawiają, iż naturalny potencjał turystyczny obszaru jest ciągle słabo wykorzystywany.

Dużym problemem obszaru jest dostępność. W tym zakresie każdy poziom określony przepisami prawa wymaga poprawy i udoskonalenia. **Podstawowym wyzwaniem jest wewnętrzna dostępność komunikacyjna, utrudniająca mobilność mieszkańców i wpływająca na uczestnictwo w życiu społecznym i gospodarczym**. Na obszarze występują miejscowości, których mieszkańcy całkowicie nie mają dostępu do komunikacji publicznej. Kolejnym problemem jest **brak dostosowania publicznych obiektów** wykorzystywanych przez mieszkańców. Problemy te obejmują większość urzędów i obiektów użyteczności publicznej będących własnością samorządów. Brak podjazdów, wind, odpowiedniej szerokości drzwi, wewnętrznej komunikacji to tylko nieliczne w wymienianych przez gminy bariery. Kolejnym poziomem wymagającym dostosowania są **braki dostępności cyfrowej i informacyjnej**. Dostosowanie kluczowych witryn i stron internetowych jest równie ważnym problemem do rozwiązania co bariery przestrzenne. Współcześnie dostępność do usług warunkowana jest dostępem do informacji. Równolegle do zmian w obszarze technicznym **ważne jest wzmocnienie umiejętności wykorzystywania Internetu, szczególnie przez osoby ze szczególnymi potrzebami, do których zaliczamy również seniorów**.

W zakresie przestrzennym obszaru, ważną cechą uwarunkowań jest położenie obszaru na styku dwóch wielkich jednostek fizyczno – geograficznych Europy. Ma to swoje odbicie w bogactwie form terenu, klimacie, urozmaiconym składzie florystycznym i faunistycznym a także w bogactwie historyczno – kulturowym. Warto podkreślić jest to, iż unikalną cechą obszaru jest obecność wód powierzchniowych śródlądowych i cieków rzecznych. **Kluczowe znaczenie dla regionu ma Bug, który jest rzeką graniczną**. Sieć rzeczna dorzecza Bugu tworzy rzeka Huczwa z jej dopływami, rzeka Bukowa, Wełnianka, Warężanka oraz liczne mniejsze rzeki i potoki, mokradła, zagłębienia kresowe. W dolinie Bugu i Huczwy znajdują się nieregularne zbiorniki typu starorzeczy o zmiennej

powierzchni. Istnieje też znaczna ilość niewielkich zbiorników wodnych pochodzenia antropogenicznego, których głównym celem powstania były walory estetyczne, hodowlane i rekreacyjnych. Istotnym problemem regionu jest stałe obniżanie się poziomu wód gruntowych i niekorzystny stan melioracji co w kontekście zmian klimatu wpływa niekorzystnie na warunki prowadzenia rolnictwa. Zlokalizowane w sąsiedztwie terenów osadniczych **otwarte przestrzenie stanowią dobry potencjał do rozwoju odnawialnych zasobów energii wykorzystujących wysokie nasłonecznienie obszaru.**

AKTYWNOŚĆ GOSPODARCZA, ROLNICTWO, RYNEK PRACY I BRANŻE Z POTENCJAŁEM ROZWOJOWYM

Ze względu na wyjątkowy potencjał środowiskowy (m.in. klimat, nasłonecznienie oraz największy w kraju udział bardzo dobrych i dobrych gruntów rolnych m.in. czarnoziemów) **wiodącą branżą lokalnej gospodarki obszaru LGD jest rolnictwo.** Obszar zalicza się do najważniejszych ośrodków produkcji rolnej województwa lubelskiego. Wokół rolnictwa rozwijają się usługi okołorolnicze, usługi dla mieszkańców oraz handel. Z Powszechnego Spisu Rolnego przeprowadzonego w 2020¹ wynika, że **na terenie LGD funkcjonuje 6048 gospodarstw**, z czego 5136 prowadzi sprzedaż własnych produktów rolnych. Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego wynosi 16,19 ha i jest wyższa od średniej dla woj. lubelskiego, wynoszącej 9,64 ha. Udział użytków rolnych ogółem w powierzchni gospodarstwa rolnego wynosi średnio 13,62 ha, przy średniej dla województwa 8,51ha. Gospodarstwa dysponujące największą obszarowo powierzchnią użytków rolnych zlokalizowane są przede wszystkim na terenie Gminy Dołhobyczów (tu średnia wielkość użytków rolnych w gospodarstwach rolnych wynosi 21,92 ha). **Struktura gospodarstw jest bezpośrednią konsekwencją wdrożenia reformy rolnej i funkcjonowania na terenie wdrażania LSR 21 Państwowych Gospodarstw Rolnych.** Mimo zamknięcia ich działalności z końcem XXw., **funkcjonowanie PGRów przekłada się na obecny poziom gospodarki lokalnej i silnie oddziałuje na obszar społeczny, w tym na niskie wykształcenie mieszkańców, niską aktywność i umiejętności przedsiębiorcze mieszkańców.**

Tabela 5 Działalność Państwowych Gospodarstw Rolnych na obszarze LGD

gmina	nazwa PGR	lata działalności	miejsowości	liczba mieszkańców	profil działalności
Dołhobyczów	Kombinat PGR w Dołhobyczowie - GOŁĘBIE	do 2000r.	Gołębie	236	produkcja zwierzęca i roślinna
Dołhobyczów	Kombinat PGR w Dołhobyczowie z-d DOŁHOBYCZÓW	do 2000r	Dołhobyczów	1206	produkcja zwierzęca i roślinna
Dołhobyczów	Kombinat PGR w Dołhobyczowie z-d HULCZE	koniec w latach 90	Hulcze	331	produkcja zwierzęca i roślinna
Dołhobyczów	Kombinat PGR w Dołhobyczowie z-d UŚMIERZ	koniec w latach 90	Uśmierz	108	produkcja zwierzęca i roślinna
Dołhobyczów	Kombinat PGR w Dołhobyczowie z-d WÓŁKA POTURZYŃSKA	koniec w latach 90	Wółka Poturzyńska	122	produkcja zwierzęca i roślinna
Dołhobyczów	PGR Liwcze	koniec w latach 90	Liwcze	105	produkcja zwierzęca i roślinna
Dołhobyczów	PGR Przewodów	koniec w latach 90	Przewodów	428	produkcja zwierzęca i roślinna

¹ spis został przeprowadzony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w okresie od 1 września do 30 listopada 2020 r.

Dołhobyczów	PGR Przewodów (Setniki)	koniec w latach 90	Setniki	133	produkcja zwierzęca i roślinna
Dołhobyczów	PGR Przewodów (Białystok)	koniec w latach 90	Białystok	113	produkcja zwierzęca i roślinna
Dołhobyczów	PGR Przewodów (Lipina)	koniec w latach 90	Lipina	77	produkcja zwierzęca i roślinna
Dołhobyczów	PGR Przewodów (Myców)	koniec w latach 90	Myców	95	produkcja zwierzęca i roślinna
Dołhobyczów	PGR W MAJDANIE	koniec w latach 90	Majdan	96	produkcja zwierzęca i roślinna
Hrubieszów	PGR Dziekanów	1950-początek lat 90	Dziekanów	165	produkcja roślinna
Hrubieszów	PGR Husynne	1950-początek lat 90	Husynne	141	produkcja roślinna
Hrubieszów	PGR Mieniany	1950-początek lat 90	Mieniany	167	produkcja roślinna
Trzeszczany	PGR Dziekanów, Zakład Rolny w Leopoldowie	1970-1990	Leopoldów	216	roślinny
Uchanie	Chyżowice PGR	do 1994r.	Chyżowice	406	produkcja roślinna i zwierzęca
Werbkowice	Stacja Hodowli Roślin Ogrodniczych w Dziekanowie, Zakład Rolny w Sahryniu	do roku 1998	Sahryń, Podhorce, Terebiń	1353	uprawa roślin
Mircze	PGR Wiszniów	ok. 1958-1992	Wiszniów	467	produkcja roślinna i zwierzęca
Mircze	PGR Smoligów	ok. 1958-1992	Smoligów	194	produkcja roślinna i zwierzęca
Mircze	PGR Małków	ok. 1958-1992	Małków Mały, Prehoryłe	378	produkcja roślinna i zwierzęca

Obszar LGD 21 PGR

6 537

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gmin obszaru LGD

Wg. Danych Spisu Rolnego z 2020 r. na obszarze LGD w gospodarstwach rolnych pracuje 12 420 osób. Są to rolnicy prowadzący gospodarstwo, członkowie ich rodzin oraz pracujący najemni. W rolnictwie pracuje 5 162 kobiet, co stanowi 36% kobiet w wieku produkcyjnym obszaru. Przeliczając pracę w rolnictwie na roczną jednostkę nakładów pracy AWU (oznacza ekwiwalent pełnego etatu w gospodarstwach rolnych) na obszarze LGD funkcjonuje 7 038 AWU, z czego 2 616 to AWU pracujących w gospodarstwach kobiet. Na obszarze LGD dominują rolnicy prowadzący małe gospodarstwa rolne. Obecnie ze względu na panującą sytuację geopolityczną w szczególności wojna na Ukrainie (problem ze sprzedażą zbóż i innych produktów rolnych) borykają się z problemami finansowymi. Jednocześnie ich poziom wykształcenia i tradycyjne podejście do rolnictwa powoduje, że nie mają umiejętności i pomysłów na poszukiwanie innych, pozarolniczych źródeł dochodów. Szansą małych gospodarstw rolnych może być wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego obszaru pogranicza w zakresie tworzenia rozwoju oferty turystycznej i noclegowej (agroturystyka).

Specjalizacją rolnictwa są uprawy zbóż – łącznie ponad 42 tys. ha zasiewów na obszarze LGD. Uprawiany jest również rzepak i rzepik, buraki cukrowe oraz warzywa gruntowe. [Tradycyjną uprawą obszaru jest fasola, wykorzystywana do wielu lokalnie kultywowanych potraw i produktów.](#) Na terenie LGD działa Zrzeszenie Producentów Owoców i Warzyw Mir-Pol, które skupia producentów rolnych. Rolnictwo obszaru specjalizuje się również w hodowli zwierząt gospodarskich – dane spisowe wskazały 16 254 stanowisk w budynkach gospodarczych i inwentarskich przeznaczonych dla bydła. Hoduje się również kury niośki (37 651 stanowisk) oraz trzodę chlewną (1 364 stanowisk). Występujące w ostatnich latach obostrzenia sanitarne i weterynaryjne związane z występowaniem wirusa afrykańskiego pomoru świń (ASF) spowodowały, iż liczba gospodarstw utrzymujących się z hodowli trzody chlewnej znacznie zmalała. Występowanie ASF przyniosło negatywne skutki ekonomiczne, odczuwalne dla gospodarstw utrzymujących trzodę chlewną. W skali kraju, liczba aktywnych stad trzody chlewnej w ostatnich 7 latach zmalała o połowę i problem dotknął również liczne gospodarstwa obszaru LSR.

Analizując sferę gospodarczą obszaru LSR należy zwrócić uwagę na źródła dochodów deklarowane na poziomie gospodarstw rolnych. Działalność rolniczą jako podstawowe źródło dochodu wykazuje 6 023 gospodarstwa. Na drugim miejscu znajduje się praca najemna – 2 250 gospodarstw. Dochód z pozarolniczej działalności gospodarczej wykazuje zaledwie 527 gospodarstw. [Ludność zamieszkująca obszar, związana głównie z rolnictwem ma ograniczoną możliwość przejścia do działalności pozarolniczej. Obszar ten wymaga interwencji nie tylko w postaci przedsięwzięć umożliwiających podejmowanie czy rozwój działalności ale również w aspekcie edukacyjnym, ukierunkowanym na poprawę umiejętności i kompetencji do aktywności zarobkowej poza rolnictwem.](#)

Tabela 6 Gospodarstwa domowe wg źródeł dochodów [gosp.]

Nazwa	z dochodem z działalności rolniczej	z dochodem z pozarolniczej działalności gospodarczej	z dochodem z pracy najemnej	z dochodem z emerytury i renty	z dochodem z innych niezarobkowych źródeł poza emeryturą i rentą
obszar LGD	6 023	527	2 250	1 289	862

Źródło: Powszechny Spis Rolny 2020, Główny Urząd Statystyczny w Warszawie.

[Zdiagnozowane bariery środowiskowe w rozwoju przedsiębiorczości i dominująca rola rolnictwa w lokalnej gospodarce wpływa na poziom przedsiębiorczości mieszkańców.](#) Co prawda indywidualna aktywność gospodarcza mieszkańców ulega powoli poprawie, jednak w stosunku do potrzeb zmiany te są niewystarczające. W każdej z gmin obszaru wzrosła liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 10 tys. mieszkańców. Średni wzrost wskaźnika dla obszaru LGD jest ciągle niższy od średniej województwa. Tylko w gminach wiejskich: Hrubieszów, Trzeszczany i Uchanie wzrost aktywności gospodarczej jest wyróżniający na tle pozostałych gmin obszaru LGD.

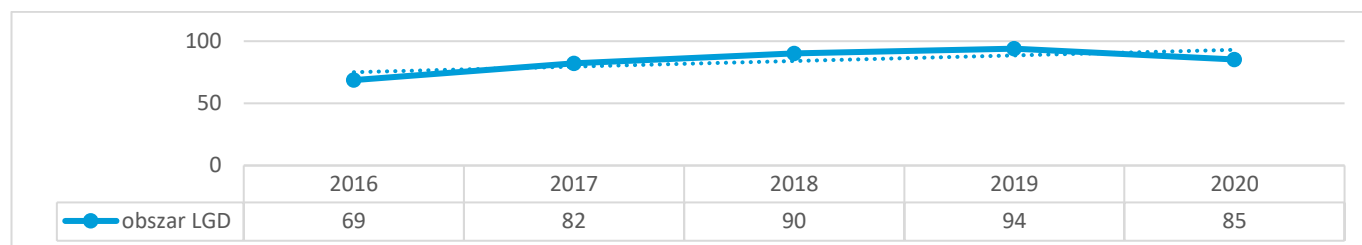
Tabela 7 Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 10 tysięcy mieszkańców w latach 2016 -2020

Nazwa	2016	2017	2018	2019	2020	zmiana %
LUBELSKIE	603	616	643	662	695	15,26
Powiat hrubieszowski	490	503	521	531	561	14,49
Hrubieszów m.	824	843	858	861	911	10,56
Dołhobyczów	367	372	396	392	401	9,26
Hrubieszów	366	391	410	429	461	25,96
Mircze	364	367	376	388	412	13,19
Trzeszczany	332	339	339	367	391	17,77
Uchanie	311	331	352	363	373	19,94
Werbkowice	397	390	413	430	454	14,36
obszar LGD	423	433	449	461	486	14,89

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Analiza dynamiki rozwoju gospodarczego obszaru LSR wskazuje na wahania w zakresie rejestracji nowych działalności gospodarczych. Najwyższy przyrost nowo zarejestrowanych podmiotów w rejestrze REGON odnotowano w 2018 i 2019 roku. Średnia liczba nowo zarejestrowanych podmiotów na 10 tys. ludności w produkcyjnym w roku 2020 wyniosła 85 i jest znacznie niższa od średniej dla województwa lubelskiego wynoszącej 131 i powiatu hrubieszowskiego, która wynosi 91. Indywidualnie, wszystkie gminy obszaru LGD mają niższą wartość wskaźnika od średniej wojewódzkiej. Najwięcej nowych podmiotów rejestruje się na terenie Miasta Hrubieszów, Gminy Uchanie i Gminy Hrubieszów.

Wykres 1 Podmioty nowo zarejestrowane na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym w latach 2016-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Aż 48% podmiotów prowadzących działalność gospodarczą na obszarze LGD ma swoją siedzibę w mieście Hrubieszów. Na terenie miasta zlokalizowane są także instytucje obsługujące rolnictwo i przedsiębiorców, tj. oddział ZUS, urząd skarbowy, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Powiatowy Urząd Pracy. Ukazuje to skalę koncentracji i realnej dostępności do usług na obszarze LGD. W zakresie wielkości zatrudnienia, na obszarze LGD dominują mikroprzedsiębiorstwa, tj. podmioty zatrudniające od 0-9 pracowników (stanowią 96% zarejestrowanych firm). W istocie są to przede wszystkim osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W rejestrze REGON w roku 2020 zarejestrowanych było 4 140 mikroprzedsiębiorców, w tym najwięcej na terenie miasta Hrubieszów (2 001 podmiotów). Następnie 137 małych przedsiębiorców (zatrudniających od 10 do 49 pracowników), 20 średnich przedsiębiorców (zatrudniających od 50 do 249 pracowników) i dwa duże, zatrudniające powyżej 250 pracowników.

Tabela 8 Podmioty klasyfikowane według kryterium liczby pracujących w roku 2020

Nazwa	ogółem	0 - 9	10 - 49	50 - 249	250 - 999	1000 i więcej
Powiat hrubieszowski	4 592	4 423	146	21	2	0
Hrubieszów m.	2 069	2 001	49	17	2	0
Dołhobyczów	275	266	8	1	0	0
Hrubieszów	596	579	17	0	0	0
Mircze	364	348	16	0	0	0
Trzeszczany	218	209	9	0	0	0
Uchanie	239	230	7	2	0	0
Werbkowice	538	507	31	0	0	0
Obszar LGD	4 299	4 140	137	20	2	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Na terenie LGD przedsiębiorczość opiera się przede wszystkim na usługach i handlu. Znaczna część firm prowadzi działalności polegające na świadczeniu usług dla rolnictwa i mieszkańców zamieszkujących rolnicze tereny. Firmy te nie są powiązane z innowacjami i w zakresie kompetencji kadr, zatrudnienie w nich nie wymaga wyspecjalizowanych kwalifikacji. Kluczowi pracodawcy obszaru LGD to m.in.

- o na terenie miasta Hrubieszów: Agro-Ters Sp.J.(hurtownia środków ochrony roślin i art. do produkcji rolnej), P.H.U. "Kompakt" J.Bielecki, T.Kurzydłowski, J. Szumiata (kostka brukowa, ogrodzenia stalowe, automatyka bram), Przedsiębiorstwo Robót Drogowo-Mostowych Sp. z o.o., Stal-Bud. FH. (skład materiałów budowlanych), Meblostyl (salon meblowy), PW "WIST" K. Drączkowski (serwis samochodowy, sklep motoryzacyjny), Tech Rol (sprzedaż maszyn rolniczych), Handlowo-Przemysłowa Spółdzielnia Inwalidów,

Dachy Kalbarczyk (usługi dekarckie i skład budowlany), Bosch Car Service ZAPRZAŁA, PW PRYZMAT Sp. z o.o. sp.k. (usługi transportowe, sprzedaż węgla), PGKiM Sp. zo.o. (usługi komunalne);

- o na terenie gminy Uchanie: PW ROTEX R.Tadla (sprzedaż ziarem zbóż i roślin oleistych, nawozy), PW MAREX M. Grzesiak (skup złomu), Lubelskie Młyny Sp. zo.o. (skup i przetwarzanie zbóż);
- o na terenie gminy Werbkowice: Cukrownia Werbkowice, Rolniczy Zakład doświadczalny (uprawy roślin i chów bydła mlecznego), Kamys&Veens Sp. zo.o. Turkowice (sprzedaż borówki amerykańskiej).

Tabela 9 Kryterium 5.7 Przedsiębiorczość na obszarze LSR [rok 2020]

	liczba przedsiębiorstw poniżej 50 pracowników			liczba mieszkańców	wartość wskaźnika
	0-9	10 - 49	łącznie		
obszar LSR	4 140	137	4 277	54 674	3,20

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Analiza klasyfikacji kodów PKD podmiotów zarejestrowanych w REGON na obszarze LGD wskazuje na profil lokalnej działalności gospodarczej. Największą popularnością cieszą się następujące sekcje kodów PKD: sekcja G – handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów – 1191 podmiotów zarejestrowanych; sekcja F – budownictwo – 642 podmiotów; sekcja S i T - pozostała działalność usługowa i gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby – 435 podmiotów; sekcja H – transport i gospodarka magazynowa – 327 podmiotów; sekcja C – przetwórstwo przemysłowe – 274 podmioty; sekcja M - działalność profesjonalna, naukowa i techniczna – 229 podmiotów, sekcja Q - opieka zdrowotna i pomoc społeczna – 225 podmiotów. Powyższe wskazuje, iż wiodące branże gospodarki lokalnej to działalność usługowa z naciskiem na obsługę rolnictwa i mieszkańców obszarów wiejskich (usługi budowlane, naprawy sprzętu, mechanika, branża beauty i rzemieślnicza). Kondycję lokalnej gospodarki i zamożność mieszkańców odzwierciedlają dochody gmin, szczególnie dochody własne samorządów, oparte na wpływach z tytułu podatków i opłat lokalnych.

Tabela 10 Dochód ogółem budżetów gmin na jednego mieszkańca - średnia dla obszaru LGD

nazwa	2016	2017	2018	2019	2020
LUBELSKIE	4 060,73	4 438,28	4 922,67	5 438,72	5 993,94
obszar LGD	3 379,78	3 548,49	3 940,00	4 261,49	4 882,33

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Tabela 11 Dochód własny budżetów gmin na jednego mieszkańca - średnia dla obszaru LGD

NAZWA	2016	2017	2018	2019	2020
LUBELSKIE	1 575,35	1 651,20	1 813,05	2 041,63	2 235,93
OBSZAR LGD	1 166,27	1 121,50	1 203,09	1 288,93	1 457,94

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Analiza dochodów budżetów gmin ogółem w przeliczeniu na jednego mieszkańca w latach 2016 – 2020 wykazała tendencję wzrostową zarówno na obszarze LGD jak i w skali województwa lubelskiego. W roku 2016 dochody budżetowe ogółem gmin obszaru LGD w przeliczeniu na jednego mieszkańca wynosiły 3 379,78 zł/os. a w 2020 roku już 4 882,33 zł/os., co oznacza wzrost o 44%. Jednak w tym samym okresie dynamika wzrostu na poziomie województwa lubelskiego wynosiła ponad 47%. Ograniczając analizę do dochodów własnych gmin zaobserwować można tendencję odwrotną. Co prawda na przestrzeni analizowanych lat dochody własne na jednego mieszkańca wzrosły, jednak procentowo zmiana ta wynosi zaledwie 25% (1 166,27 zł/os. w 2016r. w stosunku do 1 457,94 zł/os. w roku 2020). W tym samym okresie, średnia wojewódzka wyniosła kolejno w 2016 roku 1 575,35 zł/os. by wzrosnąć w roku 2020 do poziomu 2 235,93 zł/os., co oznacza wzrost o aż 42%. Wykazane wartości dowodzą jednak, że **mimo wzrostu dochód podatkowy gmin na 1 mieszkańca na obszarze LSR (obliczony jako średnia gmin tworzących obszar LSR) jest ciągle znacznie niższy niż średnia wojewódzka**. Dodatkowo obrazuje to poziom różnicy w dochodach mieszkańców obszaru LGD w stosunku do średniej wojewódzkiej.

Tabela 12 Kryterium 5.3 Dochód podatkowy na obszarze LSR

nazwa jednostki	wartość wskaźnika G
HRUBIESZÓW	1 483,72
DOŁHOBYCZÓW	1 169,68
HRUBIESZÓW	925,12
MIRCZE	1 107,18
TRZESZCZANY	910,82
UCHANIE	1 131,70
WERBKOWICE	1 299,63
średnia arytmetyczna obszaru LGD	1 146,84
OBSZAR LSR wartość wskaźnika	3,27

Źródło: <https://www.gov.pl/web/finanse/wskazniki-dochodow-podatkowych-gmin-powiatow-i-wojewodztw-na-2020-r>

Z obszarem gospodarczym związana jest również sytuacja na rynku pracy, wskazująca potencjały i możliwości podejmowania zatrudnienia przez mieszkańców. Średnio na obszarze LGD zatrudnionych było 82 os. na 1000 mieszkańców. To wskaźnik znacznie niższy od średniej województwa lubelskiego, która wyniosła 189 os. W odniesieniu do ludności w wieku produkcyjnym, na obszarze LGD zatrudnionych było 136,6 os., przy średniej dla województwa wynoszącej 316,7 os. a dla powiatu hrubieszowskiego - 174,5 os. Najwięcej osób zatrudnionych mieszka na terenie Miasta Hrubieszów (228 os./ 1000 mieszkańców ogółem) a najmniej na terenie Gminy Trzeszczany (tj. 40 os./ 1000 mieszkańców). Warto podkreślić, iż wskaźnik obrazuje zatrudnienie bez osób pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego, osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, duchownych oraz pracujących w organizacjach, fundacjach i związkach a także bez mikro przedsiębiorców. Specyfika lokalnej gospodarki opiera się na rolnictwie, relatywnie niskiej i opartej na samozatrudnieniu przedsiębiorczości oraz zatrudnieniu w głównej mierze w sektorze publicznym. Fakt ten powoduje, iż na obszarze LGD wskaźnik osób pracujących na 1000 ludności ogółem znacznie odbiega od średniej wojewódzkiej. Analizując poziom zatrudnienia na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym wskaźnik dla analizowanego obszaru wynosi 136,6 przy średniej wojewódzkiej wynoszącej 316,7.

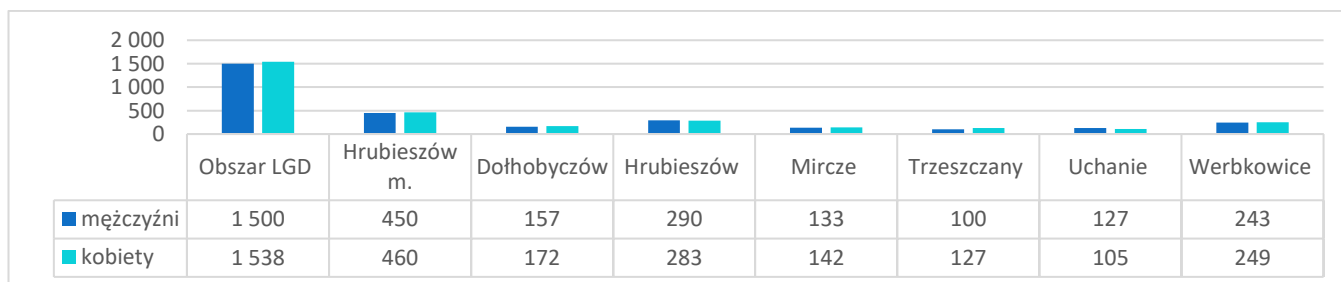
Tabela 13 Kryterium 5.2 Bezrobotni na obszarze LSR w 2020 roku

	ludność w wieku produkcyjnym	liczba bezrobotnych	wartość wskaźnika
obszar LSR	33 526	3 038	4,17

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

W Powiatowym Urzędzie Pracy w Hrubieszowie w roku 2020 zarejestrowanych jako osoby bezrobotne było 3 038 mieszkańców obszaru LGD, w tym 51% spośród bezrobotnych zarejestrowanych stanowiły kobiety. Aż 30% zarejestrowanych bezrobotnych ogółem to mieszkańcy Miasta Hrubieszów.

Tabela 14 Bezrobotni zarejestrowani wg płci w gminach w roku 2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Wśród osób bezrobotnych dominuje przede wszystkim wykształcenie policealne oraz średnie zawodowe oraz gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe (łącznie ponad 51% bezrobotnych). Bezrobotne kobiety legitymują się wyższym wykształceniem niż bezrobotni mężczyźni. Aż 68% bezrobotnych z wykształceniem wyższym i 62% z wykształceniem średnim ogólnokształcącym stanowią kobiety.

MIESZKAŃCY, PROBLEMY SPOŁECZNE, USŁUGI SPOŁECZNE, INTEGRACJA

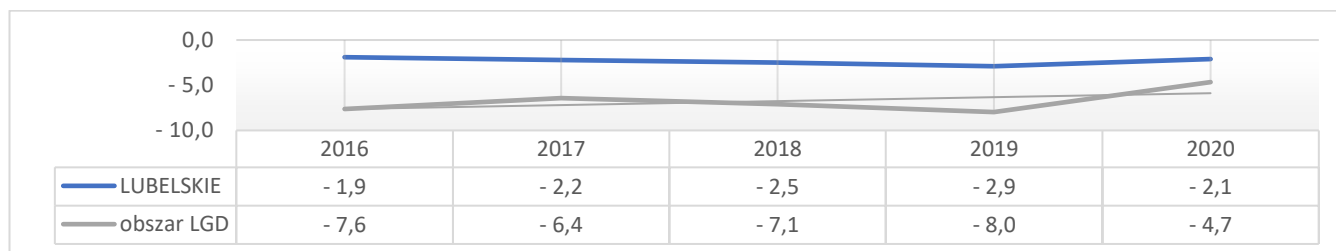
Obszar LGD Lepsze jutro zamieszkuje 54 674 mieszkańców (stan na 31.12.2020r.), w tym 27 933 kobiet (51% mieszkańców ogółem) Na przestrzeni 2016 – 2020 roku liczba mieszkańców zmniejszyła się o 8,7%. Największy spadek liczby mieszkańców odnotowano w gminach: Dołhobyczów, Mircze, Uchanie a najmniejszy w Mieście i Gminie Hrubieszów. Sytuacja ta związana jest z **trendem wyludniania peryferii na rzecz ośrodków centralnych oraz uprzywilejowanej pozycji w zakresie osiedlania się w gminach sąsiadujących z ośrodkami miejskimi**. Średnia gęstość zaludnienia na obszarze LGD wynosi 103,5 osoby na km² przy średniej dla województwa lubelskiego wynoszącej 83 osoby na 1 km². Wartość wskaźnika mocno determinuje bardzo wysoka gęstość zaludnienia na terenie Miasta Hrubieszów (w 2020 roku 511,7 osób na 1 km²). W pozostałych gminach wiejskich gęstość zaludnienia jest bardzo niska i wynosiła kolejno: 23,2 os./km² w Gminie Dołhobyczów, 36,3 os./km² w Gminie Hrubieszów, 27,6 os. /km² w Gminie Mircze, 43,1 os./km² w Gminie Trzuszczany, 35,4 os./km² w Gminie Uchanie, 46,6 os./km² w Gminie Werbkowice. Analizując strukturę mieszkańców obszaru LGD ze względu na ekonomiczne grupy wieku w latach 2016-2020 zaobserwować można **ponad 9% spadek liczby mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym** (tj. do 17 roku życia), która w roku 2020 wynosiła 8 889 mieszkańców (z czego 4 305, tj. 48% stanowią kobiety). Jednocześnie w analizowanym okresie **nastąpił prawie 5% wzrost liczby mieszkańców w wieku poprodukcyjnym** (powyżej 65 roku życia). **W roku 2020 liczba mieszkańców wieku poprodukcyjnym wyniosła 13 814 mieszkańców (z czego ponad 67% stanowią kobiety)**. Liczba mieszkańców w wieku produkcyjnym wyniosła 31 971 mieszkańców (z czego 14 409, tj.45% stanowią kobiety) i spadła na przestrzeni lat 2016-2020 o ponad 13%. Procentowy udział ekonomicznych grup wieku w liczbie ludności ogółem w 2020 r. wynosi: 16,26% - wiek przedprodukcyjny, 58,48% - wiek produkcyjny, 25,27% - wiek poprodukcyjny. **Wpływ na zmniejszenie się liczebności osób w wieku przedprodukcyjnym ma zmniejszająca się liczba urodzeń, osiągnięcie pełnoletności i przejście do grupy wieku produkcyjnego osób urodzonych w ostatnim wyżu demograficznym, migracje edukacyjne i zarobkowe**. Struktura płci ludności w wieku poprodukcyjnym ma bezpośredni związek z szybszą umieralnością mężczyzn, większym narażeniem ich na choroby cywilizacyjne oraz wypadkowość w miejscu pracy (w szczególności w rolnictwie). Tendencja ta występuje na terenie całego kraju. Bezpośrednio ma przełożenie na rosnące oczekiwania mieszkańców względem świadczonych usług społecznych, szczególnie w zakresie pomocy społecznej i integracji, usług opiekuńczych, opieki zdrowotnej. Innym **niepokojącym zjawiskiem występującym w strukturze mieszkańców gminy jest fakt, iż w wieku produkcyjnym (dla kobiet 18-59 lat, dla mężczyzn 18-64) dominują mężczyźni**. Problem ten potęguje występująca migracja młodych, w przeważającej mierze wykształconych, kobiet w celach zarobkowych i osiedleńczych do innych ośrodków. Tendencja ta ma niekorzystny wpływ na sytuację rozwoju demografii obszaru.

Tabela 15 Kryterium 5.5 Ludność w wieku nieprodukcyjnym na obszarze LSR w 2020 roku

	liczba mieszkańców	liczba osób w wieku nieprodukcyjnym	wartość wskaźnika
obszar LSR	54 674	22 703	4,71

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

Wykres 2 Saldo migracji gminnych na pobyt stały na 1000 osób w gminach tworzących obszar LSR

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

Wskaźnik salda migracji gminnych na pobyt stały na 1000 osób w gminach obszaru LGD w roku 2020 wyniósł **-4,7 i jest poniżej 50% średniej wojewódzkiej**. Ujemny przyrost naturalny, któremu towarzyszy ujemne saldo migracji oraz niekorzystna struktura wieku ludności przekłada się na tzw. efekt starzenia się społeczeństwa. Jednocześnie

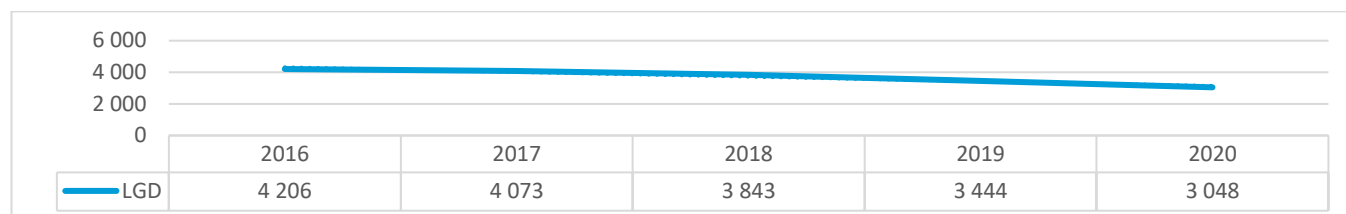
warto podkreślić, iż niewielka gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich tworzy warunki dla kształtowania sieci osadniczo-gospodarczej przy zmniejszonej presji na środowisko przyrodnicze

Tabela 16 Kryterium 5.6 Migracje na obszarze LSR w 2020 roku

	liczba mieszkańców	zameldowania	wymeldowania	wartość wskaźnika [wartość bezwzględna]
Obszar LSR	54 674	412	718	[4,90]

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

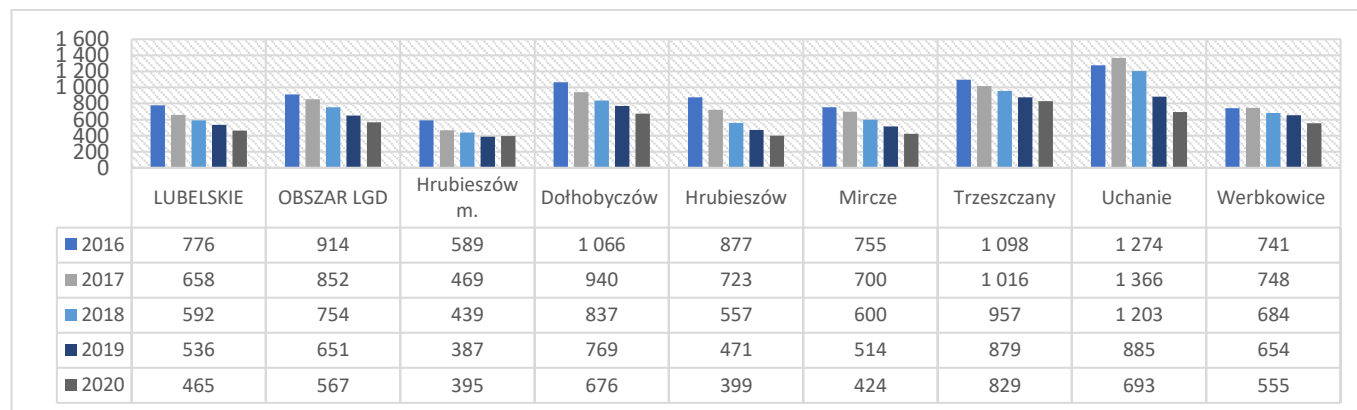
Tabela 17 Dzieci, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny – ogółem w latach 2016-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

W latach 2016-2020 liczba gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego spadła o ponad 28% (w roku 2020 wyniosła 3048 a w 2020 roku 4206). **Obniżenie korzystania z pomocy społecznej jest tendencją ogólnokrajową. Nie odzwierciedla faktycznej kondycji ekonomicznej gospodarstw domowych.** W roku 2020 liczba beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności dla obszaru LGD wyniosła 567 beneficjentów (i była niższa niż w 2016 roku o -37,96%). Była wyższa niż średnia województwa lubelskiego, która wynosiła 465 beneficjentów.

Wykres 3 Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Głównym świadczeniem przyznawanym beneficjentom pomocy społecznej jest zasiłek rodziny. Podstawowym kryterium uprawniającym do przyjmowania świadczenia jest kryterium dochodowe. Na przestrzeni sześciu ostatnich lat liczba rodzin korzystających z zasiłku rodzinnego dla dziecka spadła o -30,47% (tj. z 2 212 rodzin w 2016r. do 1 538 w roku 2020).

Tabela 18 Kryterium 5.4 Środowiskowa pomoc społeczna na obszarze LSR w 2020 roku

	liczba mieszkańców	liczba osób korzystających z pomocy społecznej	wartość wskaźnika
obszar LSR	54 674	2 900	4,30

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych

W obszar społeczny wpisują się szeroko pojęte usługi społeczne świadczone w zakresie pomocy społecznej i zdrowia. Zadaniem tychże jest troska i zaspokajanie podstawowych potrzeb mieszkańców oraz ograniczanie

wykluczenia społecznego. Wiodącą rolę w zakresie świadczenia usług społecznych pełnią ośrodki pomocy społecznej zlokalizowane w każdej z gmin należących do obszaru LGD.

Na obszarze LGD działa jedna placówka stacjonarnej pomocy społecznej w Mieście Hrubieszów. W obszarze zdrowia pomoc i opiekę mieszkańcom świadczą: 1 szpital, 18 placówek ambulatoryjnych (w tym 4 przychodnie) oraz 16 aptek. Liczba porad świadczonych w ramach podstawowej opieki zdrowotnej z roku na rok rośnie. Tylko w roku 2020 w czasie pandemii COVID-19, ze względu na ograniczony dostęp do porad ich liczba chwilowo spadła. Jednak podsumowując analizowany okres należy podkreślić tendencję wzrostową, świadczącą o rosnących potrzebach mieszkańców. Na terenie LGD odczuwalny jest brak placówek, w których prowadzona byłaby opieka nad ludźmi starszymi, niepełnymi i obłożnie chorymi (tj. domy opieki społecznej, hospicja, pensjonaty). Mając na względzie postępujący proces starzenia się społeczeństwa usługi opiekuńcze świadczone w formie dziennej i całodobowej będą mieszkańcom bardzo potrzebne. Działalność w obszarze usług społecznych prowadzą również organizacje pozarządowe. Najważniejsze to: Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Nasz Dom w Modryniu, Polskie Stowarzyszenie na rzecz osób z Niepełnosprawnością Intelktualną Koło w Werbkowicach, Stowarzyszenie "Bezpieczny Powiat Hrubieszowski", Stowarzyszenie trzeźwościowe "Lumen", Stowarzyszenie "Amazonki", Polski Czerwony Krzyż oddział rejonowy w Hrubieszowie, Hrubieszowskie Stowarzyszenie Ochrony Zdrowia Psychicznego, Stowarzyszenie przeciwdziałaniom patologiom społecznym "KRES". Organizacje zajmują się wsparciem rodzin, przeciwdziałaniem uzależnieniom i patologiom społecznym, niepełnosprawnością, pomocą chorym, pomocą społeczną. Na terenie LGD działają również podmioty ekonomii społecznej, tj. Hrubieszowska Spółdzielnia Socjalna "Miasto z klimatem", Spółdzielnia Socjalna im. "Zośki", Spółdzielnia Socjalna "Lider", Spółdzielnia Socjalna "Sperare".

Potrzeby społeczne mieszkańców obszaru LGD zaspokajane są przez inne usługi publiczne i komercyjne, m.in. z zakresu rodziny, wychowania przedszkolnego, edukacji, kultury, sportu i rekreacji. Za opiekę i wychowanie dzieci odpowiadają żłobki i przedszkola. Na obszarze LGD działa tylko jeden żłobek zapewniający opiekę nad dziećmi do lat 3. Żłobek zlokalizowany jest w centrum obszaru LGD – Mieście Hrubieszów. Liczba miejsc w żłobkach i klubach dziecięcych na 1 000 dzieci w wieku do lat 3 na przestrzeni lat 2016-2020 wzrosła o 64% (w roku 2016 to wartość 72 a w 2020r. już 118 miejsc). Usługa żłobka dedykowana jest przede wszystkim mieszkańcom miasta i mimo wysokiej dynamiki wzrostu nie zaspokaja potrzeb całego obszaru. **Poziom opieki nad dziećmi do lat 3 jest poważnym ograniczaniem dla aktywności zawodowej kobiet i możliwości godzenia życia zawodowego z rodzinnym.** Opieką i wychowaniem przedszkolnym objętych w roku 2020 było 1 438 dzieci w 94 oddziałach przedszkolnych, to o -5,7% mniej w stosunku do roku 2016 (1 525 dzieci, 96 oddziałów). Na terenie obszaru wg danych GUS BDL w roku 2020 funkcjonowało 6 przedszkoli bez oddziałów specjalnych i jedno przedszkole specjalne. Za edukację i wychowanie dzieci i młodzieży odpowiada 32 szkoły podstawowe, do których uczęszcza 3 810 uczniów (o 705 uczniów więcej niż w 2016 roku). Na jeden oddział przypada średnio 12 uczniów. Oferta edukacji ponadpodstawowej skoncentrowana jest przede wszystkim w Mieście Hrubieszów. Ofertę na obszarze LGD tworzą technika, licea ogólnokształcące, szkoły branżowe I i II stopnia. **Brakuje oferty związanej z doradztwem i edukacją dorosłych, w szczególności osób młodych wchodzących na rynek pracy lub osób wychodzących z rolnictwa (rolnicy, domownicy). Warunkiem skutecznej edukacji w tym obszarze jest oparcie jej nie tylko o szkolenia i doradztwo eksperckie, ale przede wszystkim dostarczenie dobrych praktyk i wskazanie korzyści wynikających z zastosowania innowacji.**

Ważnym elementem jakości życia w obszarze społecznym jest oferta spędzania czasu wolnego, w postaci dostępu do obiektów sportowych i rekreacyjnych oraz usług kulturalnych.

Tabela 19 Ilość obiektów infrastruktury społecznej na obszarze LGD

nazwa jst	obiekty sportowe i rekreacyjne (np. sale sportowe, boiska, place zabaw, siłownie otwarte)	miejsca spotkań (świetlice)	instytucje kultury (dom kultury, biblioteka)
Hrubieszów miasto	21	1	2
Dołhobyczów	5	18	1
Hrubieszów	64	31	1
Mircze	19	26	
Trzeszczany			

Uchanie		13	2
Werbkowice	15	25	1

Źródło: dane gmin obszaru LSR

Mieszkańcy obszaru LSR mogą korzystać z oferty obiektów sportowych i rekreacyjnych. Są to przede wszystkim place zabaw, place fitness, place rekreacyjno – sportowe, boiska sportowe, sale sportowe, kompleksy sportowe. W ostatnich latach, nowe obiekty i modernizacja istniejących odbywała się z wykorzystaniem środków dostępnych w ramach LSR na lata 2016-2021. Podobna sytuacja ma miejsce w zakresie miejsc spotkań. Modernizacje świetlic spowodowały, iż mieszkańcy wsi otrzymali przestrzeń do zrzeszania się i aktywności lokalnej. Prowadzone konsultacje społeczne wykazały, iż poziom dostępności świetlic na obszarze LGD jest bardzo zróżnicowany. Są samorządy, którym udało się zmodernizować wszystkie świetlice i obiekty te są obecnie stale wykorzystywanego przez lokalną społeczność. Są jednak gminy, na terenie których potrzeby inwestycyjne w tym obszarze są ciągle bardzo wysokie (np. Gmina Uchanie na 13 istniejących świetlic aż 10 wymaga zainwestowania; Gmina Mircze z 25 obiektów 10 wymaga modernizacji). Istotną rolę w zakresie tworzenia oferty spędzania czasu wolnego na terenie LGD odgrywają samorządowe instytucje kultury działające w formie: domów kultury i bibliotek. Instytucje te świadczą usługi kulturalne m.in. w postaci zajęć, wydarzeń i imprez, promują dziedzictwo lokalne, wspierają działalność zespołów i twórców. **Okres pandemii ograniczył bardzo aktywność społeczną** i prowadzoną przez te instytucje działalność. **Liczba działających kół, klubów w domach kultury obszaru LSR spadła o -70,87%** (w relacji 57 szt. w roku 2021 do 127 szt. łącznie działających kół, klubów i sekcji w 2016r.). Pandemia spowodowała osamotnienie osób kierujących stowarzyszeniami, kryzys przywództwa i osłabiła pozycję lokalnych liderów. Widoczne jest zjawisko stagnacji społecznej i wypalenia, co negatywnie wpływa szczególnie na młodzież i osoby starsze. Aktywność społeczna jest ważna dla zdiagnozowanych na obszarze LSR grup w niekorzystnej sytuacji, które ze względu na gorszą sytuację społeczno-gospodarczą mają utrudnione warunki do rozwoju i zaspokajania swoich potrzeb. Wsparcie aktywności społecznej i edukacja są kluczowe w procesie usamodzielniania tych grup i budowania postaw przedsiębiorczych.

Tabela 20 Koła / kluby / sekcje w domach kultury / świetlicach obszaru LGD [szt.]

Nazwa	2016	2017	2018	2019	2020	2021
LUBELSKIE	1 632	1 786	1 759	1 793	1 746	1 099
Hrubieszów m.	15	17	20	22	17	17
Dołhobyczów	13	13	17	16	16	7
Hrubieszów	30	30	30	30	30	2
Mircze	15	14	14	14	14	1
Trzeszczany	29	28	14	18	15	5
Uchanie	4	4	5	4	0	0
Werbkowice	21	23	19	19	26	5
obszar LGD	127	129	119	123	118	37

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Wiodącym ośrodkiem kultury obszaru LSR jest Miasto Hrubieszów. Na jego terenie poza gminnymi działają również instytucje kultury, których organem prowadzącym jest Powiat Hrubieszowski. Skala oddziaływania usług kulturalnych oferowanych przez miasto obejmuje cały obszar LGD. W tym zakresie na podkreślenie zasługuje obecność instytucji tj.: Hrubieszowski Dom Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna, Muzeum im. ks. Stanisława Staszica w Hrubieszowie. W zakresie integracji, budowania tożsamości lokalnej mieszkańców i podejmowania aktywności kulturalnej pełnią licznie działające zespoły i grupy. Do najważniejszych należą, zgodnie z poniższym zestawieniem:

Tabela 21 Zespoły i grupy działające na terenie w obszarze LGD w obszarze kultury

Miasto Hrubieszów	Zespół Pieśni i Tańca Ziemi Hrubieszowskiej, Zespół wokalny Lechici działający przy Parafii Garnizonowej Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, Zespół Pieśni i Tańca Ziemi Hrubieszowskiej, Zespół wokalny „Hubal”, Zespół wokalny Zamknięci działający na terenie Zakładu Karnego w Hrubieszowie,
-------------------	---

	„Zwiadowcy” zespół muzyczny z Klubu 2. Pułku Rozpoznawczego, Strych, Mayer House, Yago, Revers, Bruno, Sonic
Dołhobyczów	5 zespołów śpiewaczych
Hrubieszów	Teatrzyk kukiełkowy „Jacy-Tacy”, Zespół "Na Jeden Raz" z Mienian, Zespół "Czerwona Jarzębina" z Moroczyna, Zespół "Polanie" z Wolicy, Zespół "Zuzanki" z Moniatycz, Zespół "Czerwone Róże" ze Szpikołos, Klub Seniora "Srebrne Świerki" z Kułakowic Trzecich, Klub Seniora "Biedronki" ze Ślipcza, Zespół "No to siup" ze Ślipcza, Zespół „To i Owo na Ludowo” z Gródka, Zespół „Załoga Kosmos”
Mircze	Arabeska, Kapela Mirecka, Na Granicy, Nadbużańskie Echo, Szychowianki
Trzeszczany	b.d.
Uchanie	Zespół Ludowy „Staszowiacy” z Jarosławca, Zespół wokalny – instrumentalny „Zorza”
Werbkowice	Zespół śpiewaczy „Lotos”, Zespół śpiewaczy „Górzanki”, Zespół śpiewaczy z Honiatycz, Kapela podwórkowa „STAH”, Zespół młodzieżowy GOK Werbkowice

Źródło: dane gmin obszaru LSR

Działalność kulturalna i sportowa staje się często podstawą do podejmowania inicjatyw oddolnych i trwałego zrzeszania mieszkańców. Ramy do społecznych inicjatyw tworzą przede wszystkim stowarzyszenia, towarzystwa i kluby. Średnio na obszarze LGD w roku 2021 na 1000 mieszkańców przypadało 3,71 fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych. To wartość niższa od średniej dla województwa lubelskiego. Warto jednak podkreślić, iż okres pandemii COVID-19 zasadniczo wpłynął na ograniczenie działalności społecznej. W mniejszych gminach obszaru LGD wartość wskaźnika zmniejszyła się od roku 2016 (tj. w gminach: Mircze, Trzeszczany, Uchanie).

Tabela 22 Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 1000 mieszkańców

Nazwa	2016	2017	2018	2019	2020	2021
LUBELSKIE	3,69	3,84	3,68	3,81	3,90	4,01
Hrubieszów m.	2,99	3,18	3,33	3,37	3,54	3,73
Dołhobyczów	3,21	3,43	3,30	3,36	3,42	3,50
Hrubieszów	3,92	4,16	4,29	4,31	4,45	4,41
Mircze	3,38	3,44	3,23	3,28	3,18	3,23
Trzeszczany	3,27	3,32	2,88	2,93	2,95	2,75
Uchanie	4,47	4,54	4,15	4,21	4,24	4,33
Werbkowice	3,74	3,79	3,40	3,88	3,95	4,00
obszar LGD średnia	3,57	3,69	3,51	3,62	3,68	3,71

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Aktywnie działające organizacje pozarządowe to m.in.: Stowarzyszenie „Podziemny Hrubieszów”, Towarzystwo Regionalne Hrubieszowskie im. Stanisława Staszica, Hrubieszowskie Stowarzyszenie Folklorystyczne w Hrubieszowie, Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Dołhobyczów, Towarzystwo Przyjaciół Uchań i Okolic, Stowarzyszenie Staszicowska Wieś, Towarzystwo Przyjaciół Teratyna, Stowarzyszenie "Hrubieszów na rowerach", Stowarzyszenie "Staszic", Stowarzyszenie "Hrubieszów Jestem Stąd", Stowarzyszenie Edukacyjne "Razem", Stowarzyszenie Aktywnych Animatorów Kultury, Fundacja Kultury i przyjaźni Polsko, Stowarzyszenie na Rzecz Ekorozwoju i Promocji Wsi Cichobórz, Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Obrowiec, Stowarzyszenie Sołtysów Gminy Hrubieszów, Masłomęckie Stowarzyszenie „Wioska Gotów”, Stowarzyszenie „Dolina Bugu” w Ślipczu.

Ważną rolę w życiu społecznym miejscowości obszaru LGD odgrywają organizacje odwołujące się do wieloletniej tradycji zrzeszania, tj. ochotnicze straże pożarne i koła gospodyń wiejskich. Strażacy poza statutową odpowiedzialnością za kwestie bezpieczeństwa, są inicjatorami wielu akcji i wydarzeń społecznych integrujących mieszkańców. Bardzo często dysponują majątkiem w postaci remiz strażackich. Remizy stanowią centra spotkań mieszkańców i umożliwiają im podejmowanie aktywności społecznej na wsi. Dynamiczny rozwój i reaktywacja kół gospodyń wiejskich miała miejsce od 2018 roku, z chwilą ustanowienia przepisów prawa umożliwiających staranie

się o środki finansowe na działalność statutową kół. Obecnie na terenie LGD funkcjonuje 71 kół gospodyń wiejskich. Koła kultywują bogatą tradycję polskiej wsi. Biorą czynny udział w wydarzeniach w skali gminy, regionu m.in. na festynach, dożynkach, w konkursach kulinarnych, zajmując często wysokie miejsca. Inną, równie ważną formą zrzeszania się mieszkańców są kluby sportowe. Kluby integrują społeczność wokół wybranej dyscypliny sportu. Aktywne kluby to: Gminny Klub Sportowy Andoria (gm. Mircze), Gminny Klub Rekreacyjno-Sportowy Olimp (gm. Mircze), MLKS „Kryształ Werbkowice” (gm. Werbkowice), UKS „GROT MICHAŁ” Werbkowice (gm. Werbkowice), Miejski Klub Sportowy "UNIA" Hrubieszów, Uczniowski Klub Sportowy "Jedynka", Uczniowski Klub Sportowy "Grzeń", Uczniowski Klub Sportowy "Ogólniak", Gminny Klub Sportowy „Huragan” Hrubieszów.

Aktywizacja mieszkańców realizowana jest, poza LGD, przez ofertę samorządowych instytucji kultury. Analiza wykorzystywania oferty wykazuje, że **zainteresowanie uczestnictwem rośnie wśród seniorów a maleje wśród młodzieży. Dodatkowo oferta nie jest dostępna równomiernie dla wszystkich mieszkańców**. Wiodącą rolę odgrywają większe ośrodki. Zestawiając obecne zainteresowanie ofertą z demografią obszaru należy wnioskować, że potrzeby uczestnictwa seniorów w życiu społecznym i kulturalnym będą w przyszłości jednym z problematycznych wyzwań obszaru (obszar zamieszkuje 15 920 os. w wieku 60+, co stanowi 29% mieszkańców ogółem-BDLGUS2020). Wymagać to będzie dostosowania usług społecznych, edukacyjnych i kulturalnych (przede wszystkim infrastruktury, optymalnego wykorzystywania świetlic wiejskich, szkół i innych miejsc spotkań) do rosnących potrzeb mieszkańców. Zaktywizowanie działających organizacji pozarządowych i rozwijanie oferty poza sektorem publicznym stanowić będzie jedno z kluczowych wyzwań rozwojowych obszaru. Współczesne społeczności lokalne powszechnie wykorzystują technologie cyfrowe i brak umiejętności w tym zakresie pogłębia społeczną marginalizację. Warto zwrócić uwagę, że oferta dedykowana seniorom opiera się na tradycyjnych formach takich jak spotkania, działalność klubów. W kontekście zgłaszanych przez seniorów problemów z dostępnością wzmacnianie kompetencji cyfrowych staje się koniecznością. Szczegółową analizę dotychczasowej oferty dla seniorów prezentuje poniższa tabela.

Tabela 23 Analiza oferty społeczno - kulturalnej dla seniorów obszaru LGD

typ zajęć / wydarzeń	gmina	ilość [szt.]	2021 uczestnicy [szt.]	2022 uczestnicy [os.]	poziom zainteresowania
klub seniora	Dołhobyczów Hrubieszów M. Hrubieszów Mircze	6	220	236	rosnący
okazjonalne spotkania	Dołhobyczów Hrubieszów Mircze Uchanie Werbkowice	26	324	365	rosnący
Uniwersytet III wieku	Miasto Hrubieszów	1	199	536	rosnący
koła zainteresowań	Dołhobyczów	2	9	9	rosnący
zespoły i grupy	Dołhobyczów Hrubieszów Miasto Hrubieszów Mircze Uchanie Werbkowice	13	177	186	rosnący
zajęcia kulturalne	Dołhobyczów Hrubieszów Miasto Hrubieszów Uchanie	9	141	180	rosnący
zajęcia sportowe	Dołhobyczów Miasto Hrubieszów Uchanie	23	80	160	rosnący

zajęcia komputerowe	Dołhobyczów Miasto Hrubieszów Mircze	4	54	71	rosnący
zajęcia aktywizujące	Hrubieszów Miasto Hrubieszów Werbkowice	11	110	362	rosnący
zajęcia integrujące	Werbkowice	2	16	25	rosnący
inne	Miasto Hrubieszów	2	4	14	rosnący

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gmin obszaru LGD

W ofercie kierowanej do seniorów kluczowe znaczenie ma funkcja aktywizacyjna i integracyjna. Struktura demograficzna obszaru pokazuje, iż realnym zagrożeniem przyszłości jest pogłębienie wykluczenia społecznego seniorów. Uczestnictwo w życiu społecznym i kulturalnym wpływa na zdolności społeczności lokalnych do samodzielnego zaspokajania potrzeb i w efekcie zmniejsza wydatki na usługi publiczne w tym obszarze. W tym zakresie poza tradycyjnymi formami usług rosnąca będzie rola edukacji cyfrowej i kształtowania umiejętności do wyszukiwania informacji za pomocą technologii cyfrowych.

Inaczej prezentuje się oferta skierowana dla osób młodych do 25 roku życia. Z przeprowadzonej analizy wynika, że:

- oferta kierowana jest przede wszystkim do osób młodych w wieku do 16 roku życia,
- wiodącą rolę w budowaniu oferty odgrywają w kolejności szkoły podstawowe, domy kultury i biblioteki,
- nie ma dostępnej oferty dla młodych osób, wchodzących na rynek pracy i usamodzielniających się na obszarze LGD, szczególnie brakuje doradztwa zawodowego, oferty edukacyjnej wspierającej umiejętności przedsiębiorcze,
- brakuje oferty dla młodych rolników i domowników prowadzących działalność rolniczą w małych gospodarstwach w zakresie wspierania pozarolniczych funkcji gospodarstw,
- brakuje oferty wzmacniającej kompetencje cyfrowe młodych mieszkańców i umiejętności wykorzystywania technologii cyfrowych w życiu zawodowym,
- oferta kierowana do osób młodych nie angażuje ich w proces współtworzenia, współodpowiedzialności w przygotowanie oferty.

Analiza oferty skierowanej do osób młodych na obszarze LSR została zebrana w poniższej tabeli. W zestawieniu nie ujęto oferty realizowanej przez szkoły a skupiono się przede wszystkim na samorządowych instytucjach kultury.

Tabela 24 Analiza oferty społeczno - kulturalnej dla młodych mieszkańców obszaru LGD

typ zajęć / wydarzeń	gmina	ilość [szt.]	2021 uczestnicy [szt.]	2022 uczestnicy [os.]	poziom zainteresowania
klub młodzieżowy	Miasto Hrubieszów Werbkowice	4	5	39	rosnący
zespoły i grupy	Dołhobyczów Hrubieszów Miasto Hrubieszów Uchanie Werbkowice	12	805	579	rosnący
zajęcia sportowe	Dołhobyczów Hrubieszów Miasto Hrubieszów Mircze Uchanie	19	13094	4673	malejący
zajęcia kulturalne	Dołhobyczów Hrubieszów Miasto Hrubieszów Uchanie Mircze Werbkowice	26	3460	3423	malejący
zajęcia komputerowe	Dołhobyczów	2	20	20	stały

	Dołhobyczów				
	Miasto Hrubieszów				
inne	Mircze	15	1125	1460	rosnący
	Uchanie				
	Werbkowice				

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gmin obszaru LGD

ŚRODOWISKO NATURALNE I TURYSTYCZNY POTENCJAŁ OBSZARU

Analiza zasobów przyrodniczych wskazuje, iż obszar LGD posiada doskonałe warunki do rozwoju turystyki aktywnej. Atrakcyjność krajobrazową tego obszaru tworzą równiny, przeplatane rozłożystymi wzgórzami. Między nimi ulokowane są wioski, których największą ozdobą jest potencjał kulturowy, lokalna architektura oraz kościoły i cerkwie. Uroku dodają też zabytki w postaci parków podworskich z pałacami i dworami. Szczególnie atrakcyjne krajobrazowo są tereny wzdłuż rzek Bugu i Huczwy, gdzie obficie zlokalizowane są pomniki przyrody oraz Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu. Krajobraz urozmaicają mniejsze rzeki należące do systemu rzecznej Bugu: Warężanka, Bukowa i Wełnianka. Wody powierzchniowe stojące reprezentowane są przez liczne, aczkolwiek niewielkie stawy hodowlane, umiejscowione na mniejszych ciekach wodnych, a także oczka wodne i stawy, znajdujące się w parkach podworskich. Występuje tu też dość liczna grupa odciętych zakoli Bugu - starorzeczy. Dodatkowo, teren funkcjonowania LGD położony jest na obszarze, na którym panują najkorzystniejsze w skali całego kraju warunki do rozwoju energetyki słonecznej. Suma usłonecznienia rzeczywistego na omawianym obszarze kształtuje się na poziomie 1500–1700 godzin w ciągu roku. Średnie roczne całkowite promieniowanie przekracza 3800 MJ/m², co jest wartością również nieosiągalną dla innych regionów Polski.

Przyrodniczy system ochrony przyrody obejmuje rezerваты przyrody, obszary Natura 2000, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, pomniki przyrody. Najważniejsze obszary chronione to: Strzelecki Park Krajobrazowy, Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu, Dołhobyczowski Obszar Chronionego Krajobrazu, Rezerwat „Gliniska”, Rezerwat „Suśle Wzgórza”, użytek ekologiczny „Kacapka”, użytek ekologiczny „Błonia Nadbużańskie”. W zamieszczonym poniżej zestawieniu przedstawiona została informacja o lokalizacji poszczególnych obszarów chronionych w gminach LGD. Gminy Trzeszczany nie ujęto w zestawieniu ale na jej terenie zlokalizowane są liczne pomniki przyrody.

Tabela 25 Formy ochrony przyrody na obszarze LSR (bez pomników przyrody)

GMINA	KOD	FORMA OCHRONY	NAZWA	DATA UTWORZENIA
DOŁHOBYCZÓW	PL.ZIPOP.1393.RP.646	rezerwat przyrody	Suśle Wzgórza	07.02.1996
	PL.ZIPOP.1393.OCHK.233	obszar chronionego krajobrazu	Dołhobyczowski Obszar Chronionego Krajobrazu	01.01.1996
	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLH060019.H	obszar natura 2000	Suśle Wzgórza	15.01.2008
	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLH060035.H	obszar natura 2000	Zachodniowołyńska Dolina Bugu	13.02.2009
	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLH060103.H	obszar natura 2000	Lasy Dołhobyczowskie	08.02.2011
	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB060003.B	obszar natura 2000	Dolina Środkowego Bugu	05.11.2004
M.HRUBIESZÓW	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB060003.B	obszar natura 2000	Dolina Środkowego Bugu	05.11.2004
HRUBIESZÓW	PL.ZIPOP.1393.PK.8	park krajobrazowy	Strzelecki Park Krajobrazowy	23.03.1983
	PL.ZIPOP.1393.OCHK.234	obszar chronionego krajobrazu	Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu	20.01.1997
	PL.ZIPOP.1393.OCHK.497	obszar chronionego krajobrazu	Grabowiecko-Strzelecki Obszar Chronionego Krajobrazu	23.03.1983
	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLH060035.H	obszar natura 2000	Zachodniowołyńska Dolina Bugu	13.02.2009
	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLH060099.H	obszar natura 2000	Uroczyska Lasów Strzeleckich	08.02.2011
	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB060003.B	obszar natura 2000	Dolina Środkowego Bugu	05.11.2004

	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB060007.B	obszar natura 2000	Lasy Strzeleckie	05.11.2004
	PL.ZIPOP.1393.UE.0604042.54	użytek ekologiczny	Błonia nadbużańskie	05.01.1999
MIRCZE	PL.ZIPOP.1393.OCHK.233	obszar chronionego krajobrazu	Dołhobyczowski Obszar Chronionego Krajobrazu	01.01.1996
	PL.ZIPOP.1393.OCHK.234	obszar chronionego krajobrazu	Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu	20.01.1997
	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB060035.H	obszar natura 2000	Zachodniowołyńska Dolina Bugu	13.02.2009
	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB060104.H	obszar natura 2000	Lasy Mirczańskie	08.02.2011
	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB060103.H	obszar natura 2000	Lasy Dołhobyczowskie	08.02.2011
	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB060084.H	obszar natura 2000	Adelina	08.02.2011
	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB060003.B	obszar natura 2000	Dolina Środkowego Bugu	05.11.2004
	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB060011.B	obszar natura 2000	Ostoja Tyszowiecka	13.10.2007
UCHANIE	PL.ZIPOP.1393.RP.1451	rezerwat przyrody	Gliniska	01.11.1982
	PL.ZIPOP.1393.OCHK.497	obszar chronionego krajobrazu	Grabowiecko-Strzelecki Obszar Chronionego Krajobrazu	23.03.1983
	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB060006.H	obszar natura 2000	Gliniska	15.01.2008
WERBKOWICE	PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB060011.B	obszar natura 2000	Ostoja Tyszowiecka	13.10.2007

Źródło: opracowano na podstawie Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody, <http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/>

Obszar LGD charakteryzuje się dość dużym zróżnicowaniem siedlisk. Wykształciły się tu zbiorowiska leśne, wodne, szuwarowe, torfowiskowe, łąkowe i synantropijne. Lasy zajmują 13% powierzchni i jest to jeden z najniższych wskaźników na Lubelszczyźnie. Niska lesistość nie jest mocną stroną obszaru w kontekście zachodzących obecnie zmian klimatycznych. Lasy zajmują ogółem 2,5 tys. ha. Ze względu na małą retencję leśną sprzyja erozji gleb i przyspiesza odpływ wód opadowych.

Tabela 26 Kryterium 5.8 Formy ochrony przyrody

	liczba gmin należących do obszaru LSR [szt.]	ilość gmin, na których występują formy ochrony przyrody, tj.: park narodowy lub jego otulina, park krajobrazowy lub jego otulina, obszar chronionego krajobrazu, obszar Natura 2000	wartość wskaźnika [%]
obszar LSR	7	6	85,71

Źródło: opracowanie własne na <https://www.gov.pl/web/gdos>

Potencjał krajobrazowo-przyrodniczy, mimo powstania nowych obiektów rekreacyjnych umożliwiających wykorzystywanie na cele turystyki aktywnej, ma rezerwy rozwojowe. Potencjał przyrodniczy uzupełniają zasoby dziedzictwa kulturowego. Obszar przez wieki był miejscem współistnienia wielu kultur, wyznań, języków, narodowości. Każda z mieszkających tu grup pozostawiła mniej lub bardziej widoczne i ślady swego pobytu, stwarzające specyficzny, wielobarwny krajobraz kulturowy. Spotykały się tutaj: słowiańszczyzna wschodnia i zachodnia, prawosławie i katolicyzm a także inni chrześcijanie tj. protestanci i unicy. Obok tych wyznań chrześcijańskich, obecny był judaizm. Obecność tych zjawisk kulturowych powoduje, iż teren jako obszar pogranicza, zaliczany jest do unikatowych w skali europejskiej. Położenie obszaru i mieszanie się wielu narodowo – religijnych wpływów było przyczyną wielu zbrojnych konfliktów sąsiedzkich i najazdów Tatarów, Jadźwingów, czy Litwinów. Intensywność i ciągłość osadnictwa pradziejowego jest unikatowa, należy do wyjątkowych w skali kraju i Europy. Na przestrzeni wielu tysięcy lat rozwijało się dynamicznie osadnictwo, czego dowodem są liczne ślady bytności różnych kultur. W Masłomęczu odkryto największe w Europie cmentarzyska gockie, o czym świadczy liczba pochowanych w tym okresie mieszkańców - ponad 500 grobów i ślady po osadzie Gotów z II - IV w. n.e. Odkryta osada w Gródku z okresu 3100-2500 r. p.n.e. okazała się dowodem na temat życia ludności kultury pucharów lejkowatych. Inne znaczące odkrycia archeologiczne to: pochówek wojownika w pełnym uzbrojeniu z XI wieku czy kilka cmentarzysk i ślady po osadach. Ten zakątek Polski został ciężko doświadczony również przez historię najnowszą. Świadczą o tym groby oraz liczne miejsca pamięci będące świadectwem walk powstańców

styczniowych, żołnierzy WP z lat 1918 - 1920, poległych na hrubieszowskiej ziemi w walce ze strzelcami siczowymi i konnicą Budionnego, żołnierzy Września 1939 roku zabitych przez hitlerowców lub zamordowanych przez Armię Czerwoną, partyzantów poległych w walce z Niemcami i UPA, a także ludność cywilną - ofiary mordów hitlerowskich i UPA z lat 1939-1945. Bogata i zróżnicowana historia pozostawiła trwale ślady we współczesnym krajobrazie opisywanego obszaru. Obecne są tutaj liczne zabytki o zróżnicowanym charakterze i proveniencji, które potwierdzają jego wyjątkową specyfikę kulturową. Łącznie znajduje się tutaj ponad 50 obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa lubelskiego oraz kilkaset innych obiektów zabytkowych, uwzględnionych w ewidencjach gminnych. Wśród nich można wyróżnić następujące grupy:

- układy urbanistyczne i przestrzenne (np. układ urbanistyczny miasta Hrubieszowa, przestrzenny układ komunikacyjny Hrubieszowskiej Kolei Dojazdowej na odcinku Werbkowice – Hrubieszów),
- zespoły dworskie i ich pozostałości – występują na całym obszarze objętym strategią,
- obiekty kultu (kościół, cerkwie wraz z otoczeniem, pozostałości synagog),
- cmentarze i kaplice grobowe (prawosławne, katolickie, żydowskie itp.),
- zabytki techniki (np. układ komunikacyjny Hrubieszowskiej Kolei Dojazdowej na odcinku Werbkowice – Hrubieszów - ochronie podlegają następujące elementy: tor główny, tory pomocnicze, urządzenia nastawczo – rozjazdowe, napowietrzna, drutowa linia telekomunikacyjna),
- miejsca pamięci (pomniki, tablice pamiątkowe itp.),
- kapliczki i krzyże przydrożne.

Na bazie potencjału przyrodniczego z wykorzystaniem zasobów kulturowych i historycznych wyznaczono następujące szlaki turystyczne: Nadbużański Szlak Rowerowy, Lokalna Trasa Turystyczna "Nadbuziański Tramp", Transgraniczna Trasa Turystyczna, Pętla Historyczno-Staszicowska, Szlak Nadbużański, Szlak Gocki, Ścieżka Historyczno – Przyrodnicza „Królewski Kąt” .

Szlaki turystyczne uzupełniają również działające muzea i rozwijająca się wokół nich oferta turystyczna. Są to Muzeum im. ks. Stanisława Staszica w Hrubieszowie oraz Skansen Wioska Gotów w Masłomęczu. Muzeum im. St. Staszica mieści się w zabytkowym barokowo - klasycystycznym dworze Du Chateau w Hrubieszowie. Nieco inne funkcje edukacyjne i naukowe pełni Skansen Wioska Gotów w Masłomęczu. Ofertę turystyczną uzupełniają: Izba Tradycji w Oszczowie, Eklektyczny Płac w Czumowie, Grodzisko w Gródku, Taras widokowy na Królewski Kąt i okolice, Wioska Strachów w Moroczynie – Bajkowa Kraina Gotanii, Wioska tematyczna „Einstein na łące” w Stefankowicach – Kolonii, Pracownia tkacka w Dąbrowie, Izba regionalna w Jankach, Regionalna Izba Pamięci w Pałacu w Czumowie, Izba pamięci w Stefankowicach, Izba pamięci gminy Uchanie, Wandalska Zagroda w Kotorowie. Elementem niezwykle ważnym w określeniu potencjału turystycznego obszaru LGD jest markowy produkt turystyczny GOTANIA tworzony przez 7 gmin powiatu hrubieszowskiego, 2 powiatu tomaszowskiego i 1 gminę powiatu zamojskiego. Międzynarodowy wymiar produktu podkreśla współpraca z Miastem Włodzimierz Wołyński na Ukrainie. Budowanie tego produktu turystycznego również nawiązuje do badań archeologicznych. Gotania jako produkt, nie ma wymiaru jedynie turystycznego, jej zadaniem jest podniesienie atrakcyjności i konkurencyjności współpracujących ze sobą gmin. Produktem turystycznym obszaru LGD mogą stać się murowane podziemia Hrubieszowskie zlokalizowane pod wzgórzem śródmiejskim. Po przeprowadzeniu szczegółowych badań i prac modernizacyjnych podziemia mogą stać się atrakcją o znaczeniu ponadregionalnym.

Obszar LGD ma wyjątkowe warunki sprzyjające rozwojowi ośrodków wypoczynkowych, wędkarskich, a także jest doskonałą bazą dla uprawiania agroturystyki. Większość kwater agroturystycznych znajduje się na obszarach cennych pod względem przyrodniczym lub w ich pobliżu. Jednak niekontrolowany rozwój usług turystycznych skutkuje "dzikim zagospodarowaniem" obszarów cennych przyrodniczo oraz stanowi zagrożenie dla środowiska. Sytuacja ta jest bezpośrednio związana z brakiem lub niewłaściwym funkcjonowaniem infrastruktury technicznej (np. systemu kanalizacji i oczyszczania ścieków, odbioru odpadów). Wykorzystanie turystyczne obszaru stanowić może alternatywę dochodowości mieszkańców i być impulsem dla rozwoju usług pozarolniczych na obszarze LGD. W tym zakresie również podkreślenia wymaga rola edukacji, w tym edukacji ekologicznej mieszkańców. Mimo rozwoju infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej, ciągle obszar ten posiada duży potencjał do rozwoju

i zagospodarowania. Liczba turystycznych obiektów noclegowych dostępnych w lipcu każdego roku obrazuje poniższa tabela.

Tabela 27 Turystyczne obiekty noclegowe w lipcu [ob.]

rok	2016	2017	2018	2019	2020	2021
LUBELSKIE	422	445	472	478	429	448
Hrubieszów m.	3	3	5	5	5	5
Dołhobyczów	1	0	1	1	0	0
Hrubieszów	2	2	1	1	1	1
Mircze	0	1	1	1	1	1
Werbkowice	1	1	1	1	1	1
obszar LGD	7	7	9	9	8	8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych.

Z danych będących w dyspozycji gmin obszaru LGD wynika, iż na terenie omawianego obszaru działa 30 obiektów gastronomicznych, 19 obiektów agroturystycznych. Obszar nie jest nasycony ofertą noclegową – gastronomiczną. Popularnością turystów cieszą się następujące obiekty noclegowe: Browar Sulewski, Dom Weselny "U Chłopa", Elf. Zajazd Handlowo - Przemysłowej Spółdzielni Inwalidów, Gniecki Hotel i Restauracja, „Jagiełło” Hotel Restauracja, Hotel i Restauracja „Szałas”, Hotel i Restauracja „Kasieńka”, Pensjonat Magistrat, Hostel 74. [Agroturystyka jest jedną z możliwości budowania dochodów dla małych rodzinnych gospodarstw rolnych.](#)

Potencjałem, bazującym na kulturowych zasobach obszaru LGD są tradycje kulinarne. Na omawianym terenie zarejestrowano jako produkt lokalny następujące potrawy: pierogi z ziemniakami i cebulką zwane kresówkami, masłomęcki chleb na zakwasie, zupę jabłkową hrubieszowską, tort fasolowy Modryniak, bigos z jabłkami, szarlotkę z miodem, kapustę „Parzybrodę”, placek gryczany „Gryczak”, pierożki nadbużańskie. Dodatkowo jako unikalny wyrób lokalny traktowany jest haftowany obrus Pani Stasiukowej. Produkty te stanowią mogą podstawę do urozmaicenia atrakcyjności turystycznej obszaru. W tym zakresie, kluczowa jest ich odpowiednia promocja i dostępność oraz świadomość i umiejętności mieszkańców do przedsiębiorczego wykorzystywania tego potencjału. Obsługę ruchu turystycznego zapewnia zlokalizowane na terenie miasta Hrubieszowa Transgraniczne Centrum Informacji Turystycznej (TCIT). Funkcjonowanie tylko jednego punktu informacji turystycznej na obszarze LSR nie spełnia warunku powszechnej dostępności dla turystów oraz utrudnia prowadzenie profesjonalnych działań promocyjnych.

IV.2. OKREŚLENIE GRUP DOCELOWYCH ISTOTNYCH Z PUNKTU WIDZENIA REALIZACJI LSR

Obszar LSR w całości położony jest na terenach zagrożonych trwałą marginalizacją ze względu na niekorzystne wskaźniki rozwoju społeczno – gospodarczego. Interwencja powinna zostać ukierunkowana jednakowo na wszystkie sektory życia, by w sposób zrównoważony wpływać na rozwój lokalny. Wsparcie LSR uzupełniać będzie prowadzone przez poszczególne gminy działania publiczne ale też tworzyć ofertę bezpośrednio dla sektora publicznego. Z punktu widzenia problemów i potencjałów obszaru LSR kluczowe grupy docelowe do:

- mieszkańcy obszarów wiejskich, łącznie 54 674 mieszkańców obszaru, w tym:
 - a. rolnicy i domownicy, łącznie 12 420 osób pracujących w rolnictwie,
 - b. osoby bezrobotne, łącznie 3 038 osób zarejestrowanych jako osoby bezrobotne,
 - c. młodzi mieszkańcy (do 25 roku życia), łącznie 12 921 młodych osób zamieszkujących obszar LSR,
 - d. seniorzy (osoby w wieku 60+), łącznie 15 920 seniorów zamieszkujących obszar LSR,
- przedsiębiorcy zatrudniający poniżej 50 pracowników, łącznie 4277 podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON,
- tworzące społeczny organizacje pozarządowe, fundacje, łącznie 212 podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON, w tym podmioty ekonomii społecznej,
- 7 gmin należących do LGD i ich jednostki organizacyjne, w szczególności instytucje kultury, szkoły, ośrodki pomocy społecznej,

- partnerstwo LGD.

Działania rozwojowe dedykowane grupie docelowej będą miały na celu zwiększanie aktywności społecznej i gospodarczego obszaru LSR. Działania opierać będą się na włączaniu przedstawicieli grup docelowych we wdrażanie LSR za pomocą działań partycypacyjnych, aktywizujących i włączających, planowanie wsparcia na działalność rozwojową w tym wsparcie pozarolniczych funkcji gospodarstw, edukowanie, włączanie społeczne.

Specyfika lokalnych problemów obszaru LGD powoduje, iż na poziomie grupy docelowej wyodrębniono grupy osób w niekorzystnej sytuacji, dla których wsparcie LSR oraz działalność edukacyjna i animacyjna będzie prowadzona w sposób preferencyjny (np. przez zastosowanie odpowiednich kryteriów oceny, dostępu do działań związanych z wdrażaniem LSR). Zdiagnozowane w procesie partycypacji i analizie problemów grupy osób o niekorzystnej sytuacji to:

- ✓ kobiety – obszar LSR zamieszkuje łącznie 27 933² kobiet, w tym 6 235 młodych kobiet (do 25 roku życia) oraz 9 219 seniorek w wieku 60+ oraz 5 162 kobiet pracujących w rolnictwie i 1538 kobiet zarejestrowanych jako osoby bezrobotne;

Wnioski z prowadzonych działań partycypacyjnych ukazały niekorzystny obraz sytuacji kobiet zamieszkujących obszar LSR. Wskazano, że kobiety borykają się z problemami tj. dyskryminacja, przemoc domowa, brak równych szans w pracy i edukacji, niska płaca, trudności z łączeniem życia rodzinnego i zawodowego oraz brak wsparcia ze strony społeczeństwa. Sytuacja ta ma bezpośredni związek z edukacją mieszkańców oraz zakorzeniona jest w lokalnych wartościach życia rodzinnego oraz rodzinnej formy gospodarstw rolnych. Dane statystyczne potwierdzają trudniejszą mimo wyższego wykształcenia sytuację kobiet na lokalnym rynku pracy. W strukturze ludności obszaru niepokojącym zjawiskiem jest fakt, iż w grupie osób w wieku produkcyjnym przeważają mężczyźni. Młode kobiety chętniej migrują w celach edukacyjnych i zarobkowych, docelowo zakładając rodzinę poza obszarem LSR. W przyszłości sytuacja ta pogłębiać będzie niekorzystne zjawiska demograficzne już widoczne w danych BDL-GUS. W wieku poprodukcyjnym struktura płci mieszkańców odwraca się. Seniorzy obszaru LSR to przede wszystkim samotne kobiety. Stan ten ma również wpływ na procesy społeczne mające zachodzące na obszarze LGD oraz potrzeby w zakresie dostosowania usług społecznych i oferty kulturalnej świadczonej dla starzejącego się społeczeństwa obszaru. Niezbędne jest podejmowanie działań mających na celu przedłużenie okresu pozostawania aktywnym zawodowo i społecznie, wykorzystania potencjału seniorów oraz zapewnienia godnego życia. Działania aktywizujące osoby w wieku senioralnym mogą w sposób istotny wpływać na ich dłuższą aktywność społeczną i zawodową stanowiącą ogromną wartość dla młodszych pokoleń. Niska aktywność społeczna osób starszych, w szczególności samotnych kobiet, prowadzić może do ich społecznej marginalizacji oraz wcześniejszej konieczności objęcia ich, nieraz stałą opieką ze strony członków rodziny lub instytucjonalną.

- ✓ mieszkańcy obszarów po-PGR łącznie 6 537 osób zamieszkujących obszary po byłych PGR działających na obszarze LSR, co stanowi 12% ogółu mieszkańców.

Na obszarze LSR działało 21 PRG, z których większość była w kiepskiej kondycji finansowej jeszcze przed zakończeniem działalności. Likwidacja PGR-ów pociągnęła za sobą dramatyczne skutki dla pracujących tam ludzi i ich rodzin. Wielu z dnia na dzień zostało bez pracy i miało gdzie szukać nowej. W miejscowościach, gdzie upadał PGR niemal natychmiast pojawiała się ubóstwo i długotrwałe bezrobocie. Dodatkowo fakt, że sposób organizacji PGR tworzył ofertę społeczno – kulturalną dla mieszkańców wpłynął na poziom wykształcenia i niskie kompetencje społeczne i przedsiębiorcze mieszkańców. Po likwidacji PGR część mieszkańców zdecydowała się na pracę w prywatnych gospodarstwach rolnych lub na własny rachunek, jednak z powodu braku kapitału i doświadczenia w prowadzeniu biznesu, wiele z tych przedsięwzięć nie odniosło sukcesu. Inni zdecydowali się na emigrację do krajów zachodnich, gdzie mieli większe szanse na znalezienie pracy i lepsze warunki życia. Jednak migracja ta utrudniła rozwój lokalnej gospodarki. Trwający przez lata brak zróżnicowanych źródeł dochodu pogłębiał nierówności społeczne. Dzisiaj sytuacja ta uległa pewnej poprawie, ale obszary po PGR wciąż pozostają jednym z najbardziej ubogich i ciągle borykają się z problemami społecznymi i niską jakością edukacji i kapitału społecznego.

² dane wg. BDLGUS, stan na dzień 31.12.2020 r.

Cały proces wdrażania LSR uwzględnia zasadę równości szans i niedyskryminacji, co oznacza umożliwienie wszystkim osobom - bez względu na płeć, rasę, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, religię lub przekonania, poglądy polityczne lub wszelkie inne poglądy, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną – sprawiedliwe i pełne uczestnictwo w działaniach podejmowanych przez LGD. W praktyce ta zasada uwzględniona będzie w metodach komunikacji i informacji, działaniach dotyczących aktywizacji i edukacji, dostępie do naborów i wszelkich innych działaniach związanych z wdrażaniem LSR.

IV.3. UZASADNIENIE SPECYFIKI I GŁÓWNYCH OBSZARÓW ZAINTERESOWANIA LGD ORAZ ANALIZA MOŻLIWOŚCI WSPRACIA LOKALNYCH I PONADLOKLANYCH INICJATYW

Zdiagnozowane problemy rozwojowe wpływają na wybór następujących głównych obszarów zainteresowania: podniesienie kompetencji kapitału ludzkiego, zwiększenie aktywności gospodarczej oraz wyrównywanie szans grup osób w niekorzystnej sytuacji poprzez poprawę dostępności do infrastruktury i usług.

Punktem wyjścia do planowania i wdrażania działań rozwojowych jest edukacja i wzmocnienie kompetencji wszystkich odbiorców w tym: seniorów i młodzieży oraz grup w niekorzystnej sytuacji: kobiety, mieszkańcy obszarów po-PGR. Dostarczenie wiedzy, umiejętności i pokazanie dobrych praktyk pozwoli na wzmocnienie mieszkańców w zakresie przedsiębiorczości, wchodzenia na rynek pracy i działalności społecznej i jest to warunek niezbędny dla samodzielnego pozyskiwania funduszy. Niskie kompetencje społeczne i przedsiębiorcze oraz bierna postawa szczególnie dominująca na obszarach po-PGR powodują, że dobrym rozwiązaniem jest edukowanie z wykorzystaniem dobrych praktyk, w tym promowanie i zachęcanie do wdrażania innowacji w działalności społecznej i pozarolniczej. Dodatkowo ważnym aspektem jest edukowanie w zakresie zrównoważonego rozwoju dotyczącego powiązania przedsiębiorczości i działalności społecznej z ochroną środowiska.

Szansą na przeciwdziałanie zdiagnozowanym zjawiskom demograficznym i problemom społecznym obszaru LGD jest wspieranie przedsiębiorczości pozarolniczej. Obszar LGD jako peryferyjny cechuje niska dostępność do usług dla mieszkańców i obsługi rolnictwa oraz małe nasycenie działalnością gospodarczą ogółem. Mieszkańcy obszarów po-PGR ze względu na odziedziczone deficyty rozwoju społeczno – gospodarczego ciągle mają problem z zaspokajaniem swoich codziennych potrzeb. W tym zakresie ważne jest ukierunkowanie wsparcia dla branż kluczowych w rozwoju lokalnym. Dostarczenie wsparcia doradczego oraz pokazanie dobrych praktyk sprawi, iż dedykowane wsparcie na tworzenie i rozwój działalności gospodarczej oraz działalności pozarolniczej będzie bardziej świadome i wpisujące się w wyznaczone cele rozwoju obszaru. W przyszłości wpłynie to na ogólną efektywność i skuteczność strategii i osiągnięcie założonych wskaźników. Istotnym elementem w rozwoju gospodarczym obszaru jest stosowanie zasady zrównoważonego rozwoju. Realizowane operacje będą wykorzystywały zasoby przyrodnicze jako potencjał, a z drugiej strony będą realizowane z poszanowaniem środowiska.

Zgodnie z przeprowadzoną diagnozą jednym z czynników hamujących rozwój są zmiany demograficzne w tym proces starzenia się społeczeństwa. Wyzwaniem rozwojowym jest dostosowanie istniejącej infrastruktury i usług dla osób w niekorzystnej sytuacji. Dla wyrównywania deficytów w obszarze społecznym niezbędne jest stworzenie odpowiedniej bazy oraz warunków do aktywności społecznej, kulturowej, rekreacyjnej i edukacyjnej mieszkańców. Innowacyjnym elementem dla rozwoju obszaru i szansą dla mieszkańców jest wdrożenie projektu polegającego na angażowaniu mieszkańców do samodzielnego rozwiązywania problemów swoich miejscowości. Projekt ten jest odpowiedzią na słabnącą aktywność mieszkańców i dużą odległość do usług społecznych. Nawiązanie partnerstw i wzrost zaangażowania przyczynią się do powstania innowacyjnych rozwiązań istniejących problemów poszczególnych miejscowości.

Problemy obszaru LGD stanowiące największe wyzwanie rozwojowe realizowane będą w formule partnerskiej. LGD planuje realizację operacji w partnerstwie w zakresie wzmocnienia lokalnych liderów oraz dwa projekty partnerskie dotyczące edukacji ekologicznej i aktywności społecznej. Wybór takich form współpracy gwarantuje większe zaangażowanie społeczne i zasięg, co przełoży się na wypracowanie wartości dodanej w problematycznych obszarach. Partnerstwo LGD wykorzystywało będzie współpracę z sektorem publicznym celem wzmocnienia efektów strategii poprzez zaangażowanie i planowanie komplementarnych względem LSR przedsięwzięć w Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Hrubieszowskiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2001-2030.

LGD przewiduje poszukiwanie i kojarzenie partnerów w ramach operacji realizowanych w partnerstwie oraz projektów partnerskich poprzez stworzenie bazy partnerów, którzy wyrażają zainteresowanie nawiązaniem partnerstwa. Baza zostanie stworzona na poziomie województwa lubelskiego dzięki realizacji projektu obejmującego wsparciem funkcjonujące LGD. Rolą każdej LGD będzie koordynowanie budowy bazy partnerów na swoim terenie. Baza zostanie podzielona tematycznie. Stworzenie bazy będzie pomocne w wyszukiwaniu partnerów gotowych do realizacji operacji i projektów partnerskich. Organizacje będą mogły zgłaszać pomysły na realizację projektów partnerskich. LGD będzie weryfikowała zgłoszone pomysły pod kątem zgodności ze Strategią. Stworzenie i funkcjonowanie Bazy Partnerów LGD Województwa Lubelskiego pomoże w kojarzeniu partnerów i ułatwi realizację operacji i projektów w partnerstwie.

Innowacyjność lokalna LSR bazować będzie na zdiagnozowanych deficytach społeczno-gospodarczych obszaru LGD i polegać będzie na podnoszeniu wiedzy i świadomości mieszkańców zakresie przedsiębiorczości i nowych rozwiązań oraz stworzeniu pierwszych na obszarze LGD koncepcji Inteligentnych Wsi.

Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia

Planując przedsięwzięcia, które zostały wskazane w LSR opierano się na zasadzie wzajemnego uzupełnienia i współdziałania osiągając wyznaczony cel. Opracowując niniejszy dokument przyjęto, iż spójny i komplementarny charakter LSR tworzy kompleksowe podejście do rozwiązywania problemów poprzez współpracę z innymi podmiotami i organizacjami na lokalnym, regionalnym i krajowym poziomie. Podjęte zostaną wielokierunkowe, uzupełniające się działania w sferze, gospodarczej, społecznej, kulturowej i środowiskowej poprzez współpracę z samorządem lokalnym, organizacjami pozarządowymi, przedsiębiorcami i mieszkańcami, LSR może osiągnąć wszystkie założenia i wartości podejścia LEADER. Analiza przyjętych celów i planowanych do zrealizowania w ich ramach przedsięwzięć wskazuje, iż każdy podmiot uczestniczący w partnerstwie pozostaje w wyraźnej korelacji z innymi. Zasada ta została zapisana w Statucie, a przejawia się uczestnictwem w poszczególnych organach LGD przedstawicieli wszystkich sektorów.

Przedsięwzięcia i cele LSR zostały skierowane do szerokiej grupy odbiorców pochodzących z każdego z sektorów tworzących Partnerstwo. W związku z tym należy stwierdzić, iż realizacja celów niniejszego dokumentu przyniesie konkretne korzyści wszystkim mieszkańcom Ziemi Hrubieszowskiej. Istotne wsparcie udzielone zostanie lokalnym organizacjom pozarządowym i liderom, którzy skorzystają z pomocy finansowej i organizacyjnej. Również młodzież, kobiety, osoby w niekorzystnej sytuacji, poszukujące zatrudnienia, seniorzy czy mieszkańcy wsi po istniejących niegdyś PGR będą mogli ubiegać się o pomoc. Wsparcie dla w/w grup zostało określone przedsięwzięciami składającymi się na Cel 1 Zwiększenie szans rozwojowych i kompetencji kapitału ludzkiego. Przedsięwzięcia opracowane w ramach celu polegają na wyrównywaniu szans młodzieży oraz mieszkańców wsi po PGR, podnoszeniu kompetencji lokalnych liderów, wiedzy w zakresie przedsiębiorczości i innowacji oraz kompetencji cyfrowych seniorów. Projekty kierowane do społeczności będą opierały się również na edukacji w zakresie ekologii i zielonej gospodarki a także aktywowaniu społeczeństwa do wykorzystania lokalnych zasobów.

Ze wsparcia ujętego w LSR będą mogli skorzystać również przedsiębiorcy oraz osoby fizyczne, którym będą udzielane dofinansowania na podejmowanie i rozwój swojej działalności gospodarczej. Konkursy zostaną skierowane także do rolników, którzy będą mieli możliwość podjęcia i rozwoju pozarolniczej działalności w kierunku agroturystyki. Do mieszkańców obszaru, będą kierowane działania edukacyjne z zakresu ochrony środowiska i zielonej gospodarki. Przedsięwzięcia te zostały opracowane w ramach realizacji Celu 2 Zwiększenie aktywności gospodarczej mieszkańców z poszanowaniem środowiska. Ważnym elementem realizacji LSR jest umożliwienie podejmowania społeczności lokalnej, całkowicie nowych przedsięwzięć. Mieszkańcy obszaru, organizacje pozarządowe, młodzież i seniorzy będą mieli możliwość tworzenia koncepcji Inteligentnych Wsi, wyposażania świetlic wiejskich, miejsc spotkań czy rozwoju organizacji pozarządowych. Sektor publiczny uzyska również wsparcie na realizację przedsięwzięć Celu 3 Poprawa dostępu do infrastruktury i usług ogólnodostępnych – rozwój usług dla mieszkańców w niekorzystnej sytuacji.

Wszystkie przedsięwzięcia wykazują synergię oraz komplementarność względem siebie, oznacza to, że realizowane projekty i działania wzajemnie się wzmacniają i tworzą większą wartość niż suma ich indywidualnych efektów.

Zwiększenie szans rozwojowych i kompetencji kapitału ludzkiego wraz z rozwojem aktywności gospodarczej mieszkańców oraz poprawa dostępu do infrastruktury i usług ogólnodostępnych, czyli główne cele LSR a w nich zawarte odpowiednio sklasyfikowane przedsięwzięcia są spójne. Dzięki działaniom polegającym na edukacji społeczeństwa, podnoszeniu wiedzy w zakresie przedsiębiorczości jej rozwoju i tworzenia, jak również budowaniu i wyposażaniu istniejącej infrastruktury możliwe będzie rozwijanie obszaru na wielu płaszczyznach i przeznaczenie tych działań dla różnych grup społecznych. Realizowane będą również projekty partnerskie, które wykraczać będą poza obszar jednostek administracyjnych gmin opracowane między organizacjami pozarządowymi bez dominacji sektora publicznego. Takie działania składają się na zastosowanie podejścia LEADER w rozwoju społecznym poprzez wzrost potencjału mieszkańców obszaru. Zakresy wsparcia w ramach wdrażanej LSR zostały skonstruowane i dostosowane do potrzeb obszaru wynikających z przeprowadzonej diagnozy, podczas której społeczność lokalna określiła jakie obszary wymagają wsparcia i rozwoju. Realizacja celów LSR przyczyni się do osiągnięcia określonych rezultatów tj. stymulowania lokalnej gospodarki poprzez rozwijanie sektora rolniczego, wspieranie przedsiębiorczości, inwestycje w infrastrukturę i promocję współpracy. Efektem tych działań będzie wzrost liczby miejsc pracy, spadek bezrobocia i zwiększenie dochodu w regionie. LSR przyczyni się do wzmocnienia więzi społeczności lokalnej poprzez angażowanie mieszkańców w proces podejmowania decyzji i współtworzenie projektów. To sprzyja partycypacji obywatelskiej, budowaniu zaufania i solidarności w społeczności. Działania podejmowane w ramach rozwoju infrastruktury publicznej przyczyni się do zwiększenia satysfakcji społeczności lokalnej.

Finansowanie wdrażania LSR jest możliwe dzięki wsparciu funduszy Unii Europejskiej tj. Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) czy Europejski Fundusz Społeczny (EFS) o które LGD podejmuje starania. Planuje się finansowanie LSR z programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027. Ponadto LGD zamierza brać udział w innych krajowych programach m.in. Fundusz Inicjatyw Obywatelskich. Wybór wyżej wymienionych źródeł finansowania jest uzasadniony pod względem ich odpowiedniości i zgodności z celami LSR. Lokalna Strategia Rozwoju wdrażana będzie w różnorodny sposób. LGD zamierza wdrażać LSR dzięki realizacji projektów grantowych, również na wykonanie koncepcji inteligentnych wsi, operacji realizowanych w partnerstwie i projektów partnerskich, operacji własnych oraz konkursów. W ramach działań będą ogłaszane wielozakresowe nabory wniosków w oparciu o harmonizację i spójność ich zakresów tematycznych. Wybór powyższych metod wdrażania został skonstruowany i wybrany w taki sposób aby każda grupa interesariuszy miała równe szanse i możliwości skorzystania ze wsparcia. Ponadto wykorzystanie projektów grantowych czy operacji realizowanych w partnerstwie i projektów partnerskich da możliwość rozwoju organizacjom pozarządowym, społeczności lokalnej oraz pogłębienia współpracy mieszkańców różnych obszarów będą realizowały zadania komplementarne, które będą tworzyć jedną wspólną całość. Wykorzystanie operacji własnych przyczyni się do pokazania potencjału LGD, zaangażowania Partnerów w bezpośrednią działalność stowarzyszenia, a także wskażą inkluzyjny charakter stowarzyszenia pokazując otwartość na nowych członków. W konkursach będą brać udział przedsiębiorcy, osoby chcące założyć własną działalność, poszukujące zatrudnienia oraz rolnicy. Konkurs jest metodą wdrażania sprawiedliwą w ocenie, którą charakteryzują przejrzyste i jasne metody uzyskania wsparcia to zapewnia obiektywne spojrzenie na przedstawione pomysły i pozwala wybrać najlepsze spośród wielu propozycji.

Regularna analiza wyników i ocena skuteczności podejmowanych działań są niezbędne. Jeśli wystąpią nieoczekiwane wyzwania lub trudności, konieczne może być dostosowanie planów i podejmowanie środków naprawczych w celu zapewnienia osiągnięcia zamierzonych efektów. W związku z tym LGD zamierza prowadzić regularne badania ankietowo-monitorujące w celu uzyskania informacji od jak największej liczby odbiorców wdrażanej LSR. Niezbędne dla wzmocnienia planowanych do osiągnięcia efektów jest stały kontakt z członkami LGD, Partnerami projektów a także beneficjentami poprzez prowadzenie rozmów telefonicznych, korespondencję e-mail oraz spotkania bezpośrednie w biurze w formie prowadzonego bezpłatnego doradztwa.

Przeprowadzono analizę komplementarności LSR z dokumentami strategicznymi z których będzie finansowana LSR z programem wojewódzkim a także z lokalnymi strategiami rozwoju. Analiza została przeprowadzona w ograniczonym zakresie. Wynika to z faktu, iż powiat hrubieszowski, Gmina Werbkowice, Gmina Uchanie, Gmina Trzeszczany nie dysponowały aktualnymi dokumentami strategicznymi odpowiadającymi okresowi wdrażania niniejszej LSR. W związku z tym, przy analizie powiązań strategicznych w odniesieniu do wskazanych powyżej JST

wykorzystano wnioski wpływające z konsultacji projektu LSR. W ich ramach jednoznacznie potwierdzono, że cele określone w tym dokumencie są zgodne z kierunkami interwencji planowanymi do realizacji w poszczególnych gminach. W przypadku gmin: Dołhobyczów, Mircze, Hrubieszów i miasta Hrubieszów przeprowadzono analizę zgodności poprzez porównanie zapisów strategii gminnych z celami LSR.

Analiza zgodności LSR z dokumentami strategicznymi przedstawiona została w poniższym zestawieniu

Tabela 28 Zgodność LSR z dokumentami strategicznymi

Dokument strategiczny	Cel 1 Zwiększenie szans rozwojowych i kompetencji kapitału ludzkiego	Celu 2 Zwiększenie aktywności gospodarczej mieszkańców z poszanowaniem środowiska	Celu 3 Poprawa dostępu do infrastruktury i usług ogólnodostępnych – rozwój usług dla mieszkańców w niekorzystnej sytuacji.	Uzasadnienie
Plan Strategiczny Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027	SO8 Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci w udziale kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa	SO7 Przyciąganie i wspieranie młodych rolników i innych nowych rolników oraz ułatwienie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich	SO8 Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci w udziale kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa	Zbieżność działań pod względem wspierania rolników, promowania zatrudnienia, aktywnego włączania społecznego a także rozwoju przedsiębiorczości.
Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027	2.1.11.2. Cel szczegółowy 5(II) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu, rozwojowi społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie	2.1.11.2. Cel szczegółowy 5(II) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu, rozwojowi społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie	2.1.11.2. Cel szczegółowy 5(II) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu, rozwojowi społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie	Zbieżność kierunków działań pod względem rozwoju zasobów ludzkich i kompetencji, włączeniu społecznemu, rozwojowi gospodarki i przedsiębiorczości a także wykorzystanie tradycji i kultury w stymulowaniu nowych przedsięwzięć.
Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku	Cel operacyjny 2.3. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich Cel operacyjny 3.2. Wspieranie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw Cel operacyjny 3.4. Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu Cel operacyjny 4.1. Rozwijanie kapitału ludzkiego Cel operacyjny 4.3. Włączenie i integracja społeczna Cel operacyjny 4.6. Wspieranie oddolnych inicjatyw i poprawa efektywności zarządzania	Cel operacyjny 1.1. Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych. Cel operacyjny 3.2. Wspieranie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw	Cel operacyjny 2.3. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich Cel operacyjny 3.4. Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu Cel operacyjny 4.1. Rozwijanie kapitału ludzkiego Cel operacyjny 4.3. Włączenie i integracja społeczna Cel operacyjny 4.6. Wspieranie oddolnych inicjatyw i poprawa efektywności zarządzania	Zbieżność kierunków działań pod względem rozwoju zasobów ludzkich i kompetencji, włączeniu społecznemu, rozwojowi gospodarki i przedsiębiorczości a także wykorzystanie tradycji i kultury w stymulowaniu nowych przedsięwzięć. Wspieranie inicjatyw oddolnych.

Strategia Rozwoju Miasta Hrubieszów na lata 2015-2020 (z perspektywą do 2030 roku)	Cel operacyjny 1.3. Rozwój zintegrowanego produktu turystycznego w oparciu o hrubieszowskie podziemia i Gotanię Cel operacyjny 2.1. Rozwój skutecznych form integracji społecznej	Cel operacyjny 1.1. Rozwój przedsiębiorczości w oparciu o lokalne zasoby oraz nowe modele biznesowe	Cel operacyjny 1.2. Rozwój infrastruktury poprawiającej atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną miasta Cel operacyjny 2.1. Rozwój skutecznych form integracji społecznej Cel operacyjny 2.6. Lepszy dostęp mieszkańców do usług zdrowotnych i społecznych	Zbieżność kierunków działań pod względem rozwoju zasobów ludzkich i kompetencji, włączeniu społecznemu, rozwoju gospodarki i przedsiębiorczości a także wykorzystanie tradycji i kultury w stymulowaniu nowych przedsięwzięć. Wspieranie inicjatyw oddolnych.
Strategia Rozwoju Gminy Hrubieszów na lata 2021-2027 (z perspektywą do roku 2030)	Cel operacyjny 2.2 Rozwój lokalnej przedsiębiorczości pozarolniczej Cel operacyjny 3.1 Zwiększenie integracji społecznej mieszkańców i ograniczenie zjawisk wykluczenia społecznego Cel operacyjny 3.2. Aktywizacja ekonomiczna i społeczna mieszkańców gminy Cel operacyjny 3.4 Promowanie zasad ekologii i przeciwdziałanie zmianom klimatu Cel operacyjny 4.3. Promocja gminy oraz jej współpraca ponadlokalna (Hrubieszowski Obszar Funkcjonalny)	Cel operacyjny 2.2 Rozwój lokalnej przedsiębiorczości pozarolniczej Cel operacyjny 3.2. Aktywizacja ekonomiczna i społeczna mieszkańców gminy	Cel operacyjny 2.5. Rozwój infrastruktury turystycznej i kulturowej gminy Cel operacyjny 3.1 Zwiększenie integracji społecznej mieszkańców i ograniczenie zjawisk wykluczenia społecznego Cel operacyjny 3.3 Podniesienie atrakcyjności oferty kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej gminy	Zbieżność kierunków działań pod względem rozwoju zasobów ludzkich i kompetencji, włączeniu społecznemu, rozwoju gospodarki i przedsiębiorczości a także wykorzystanie tradycji i kultury w stymulowaniu nowych przedsięwzięć. Wspieranie inicjatyw oddolnych.
Strategia Rozwoju Gminy Mircze na lata 2021-2027	Cel operacyjny III.1. Aktywne przeciwdziałanie bezrobociu Cel operacyjny III.2. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu	Cel operacyjny II.1. Zapewnianie dogodnych warunków do rozwoju przedsiębiorczości i nowych inwestycji na terenie Gminy Cel operacyjny II.3. Wspieranie rozwoju działalności pozarolniczej na terenie Gminy	I.3. Poprawa jakości i funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni wraz z ochroną zasobów dziedzictwa kulturowego Cel operacyjny III.3. Rozwój oferty kulturalnej, edukacyjnej i społecznej	Zbieżność kierunków działań pod względem rozwoju zasobów ludzkich i kompetencji, włączeniu społecznemu, rozwoju gospodarki i przedsiębiorczości a także wykorzystanie tradycji i kultury w stymulowaniu nowych przedsięwzięć.
Projekt Strategii Rozwoju Gminy Dołhobyczów na lata 2021-2027	Cel operacyjny III.1. Wspieranie aktywnej walki z bezrobociem Cel operacyjny III.2. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu	Cel operacyjny II.1. Wzrost poziomu przedsiębiorczości i jakości otoczenia gospodarczego Cel operacyjny II.3. Rozwój działalności pozarolniczej na terenie Gminy	Cel operacyjny I.2. Poprawa stanu infrastruktury technicznej i społecznej Cel operacyjny I.3. Funkcjonalne zagospodarowanie przestrzeni i ochrona dziedzictwa kulturowego	Zbieżność kierunków działań pod względem rozwoju zasobów ludzkich i kompetencji, włączeniu społecznemu, rozwoju gospodarki i przedsiębiorczości a także wykorzystanie tradycji i kultury w stymulowaniu nowych przedsięwzięć.

Źródło: opracowanie własne

Rozdział VI. Cele i wskaźniki

Przeprowadzona diagnoza obszaru, konsultacje społeczne oraz analiza SWOT pozwoliły na zidentyfikowanie kierunków interwencji określonych w LSR. Analizy potrzeb i potencjału dokonano z uwzględnieniem kwestii społecznych, geograficznych, branżowych i instytucjonalnych. Cały proces określania kierunków LSR odbywał się z udziałem lokalnej społeczności, uwzględnił wyniki konsultacji i odbywał się na kolejnych etapach:

- ✓ zestawienie dotychczasowego doświadczenia, obserwacji i badań własnych, wyników ewaluacji wdrażania poprzedniej strategii oraz dostępnych danych;
- ✓ przeprowadzenie spotkań konsultacyjnych na etapie definiowania problemów i potrzeb mające na celu zdiagnozowanie potrzeb społeczności;
- ✓ zgromadzenie propozycji mieszkańców i opinii liderów lokalnych;
- ✓ zebranie danych statystycznych i innych dotyczących obszaru – przygotowanie diagnozy;
- ✓ przeprowadzenie analizy i wyłonienie głównych grup zainteresowanych wsparciem w ramach wdrażania Strategii Rozwoju Lokalnego;
- ✓ opracowanie charakterystyki obszaru i ludności w oparciu o dane statystyczne i wnioski z ewaluacji oraz informacje wypracowane podczas konsultacji;
- ✓ wstępne ustalenie celów i przedsięwzięć;
- ✓ analiza zebranych danych polegających na odrzuceniu celów niemożliwych do osiągnięcia;
- ✓ powiązanie potrzeb i potencjału obszaru z określonymi celami i przedsięwzięciami.
- ✓ sformułowanie celów ogólnych i przedsięwzięć, przyporządkowanie do nich wskaźników i budżetu oraz określenie grup docelowych, w tym grup w niekorzystnej sytuacji.

Spośród określonych celów wybrano te najistotniejsze i najczęściej wskazywane przez mieszkańców obszaru z uwzględnieniem założeń interwencji LEADER, i te na które realizacja LSR może mieć wpływ. Pod uwagę wzięto powiązanie celów i przedsięwzięć z potrzebami społeczności i potencjałem obszaru. Strategia Rozwoju Lokalnego przewiduje 3 cele, które realizowane będą przez 12 przedsięwzięć. Szczegółowe opisy celów uzasadniają ich sformułowanie. Cele zostały zaprezentowane z podziałem na źródła finansowania. W załączniku nr 1 – „formularz nr 1: Cele i wskaźniki” przedstawiono cele z podziałem na źródła finansowania, wskaźniki i ich wartości oraz źródła danych na podstawie, których dokonywany będzie pomiar wskaźników. Osiągnięcie założonych celów będzie możliwe dzięki realizacji zintegrowanych, komplementarnych przedsięwzięć, natomiast realizacja założonych celów i przedsięwzięć określana jest przy pomocy wskaźników. Dla wszystkich opracowano jednostki miary w postaci sztuk lub osób. Stan początkowy wskaźników produktu i rezultatu wynosi 0. Stany docelowe zostały określone na podstawie przeprowadzonych konsultacji społecznych. Wskaźniki rezultatu zastosowano w odniesieniu do Planu Strategicznego WPR na lata 2023-2027. Jako okres początkowy przyjęto rok 2024 – jest to rok, w którym rozpocznie się realizacja LSR. Okres końcowego pomiaru to rok 2029. Jest to logiczna konsekwencja zrealizowanych przedsięwzięć, które przyczyniają się do ich osiągnięcia. Wszystkie wskaźniki są ważne dla wdrażania strategii i uzupełniają się wzajemnie. Potwierdzają to również wyniki z konsultacji społecznych, które skupiły się na najważniejszych problemach. Harmonogram osiągania poszczególnych wskaźników został przedstawiony w Załączniku nr 2 do LSR Plan działania. Przyjęto zasadę w pierwszej kolejności realizacji przedsięwzięć edukacyjnych przygotowujących społeczność do pozyskania dofinansowania w zakresie przedsiębiorczości, agroturystyki, czy budowy infrastruktury. Aby rozwiązać zdiagnozowane problemy ważne jest w pierwszym etapie wzmocnienie kompetencji mieszkańców, w tym grup w niekorzystnej sytuacji. Przedstawiono także źródła danych na podstawie, których dokonywany będzie ich pomiar. Źródłem finansowania operacji realizowanych w ramach LSR będą środki finansowe z PS WPR na lata 2021-2027 oraz wkład własny wnioskodawców o intensywności zależnej od danego typu operacji. Zaplanowano również realizację dwóch projektów finansowanych z innych środków niż PS WPR na lata 2023-2027.

Podejście LEADER jest odpowiednim instrumentem do wdrażania nowych rozwiązań aktualnych problemów. Bardzo dużym wyzwaniem dla obszarów wiejskich jest depopulacja oraz starzenie się społeczeństwa. W związku ze zmianą struktury zapotrzebowania proponuje się wdrożenie nowych rozwiązań w odniesieniu do usług publicznych i ogólnodostępnych, wzmocnienie społeczności lokalnej, w tym grup z niekorzystnej sytuacji w zakresie przedsiębiorczości, innowacji, ekologii oraz wsparcie rolników i domowników w zakresie dywersyfikacji działalności rolniczej.

Tabela 29 Szczegółowa struktura celów i przedsięwzięć

Cel 1. Zwiększanie szans rozwojowych i kompetencji kapitału ludzkiego i społecznego
--

Przedsięwzięcia	P 1.1 Wyrównywanie szans młodzieży
	P 1.2 Wzmocnienie kompetencji lokalnych liderów
	P 1.3 Podnoszenie wiedzy w zakresie przedsiębiorczości i innowacji
	P 1.4 Podnoszenie kompetencji cyfrowych seniorów
	P 1.5 Edukacja w zakresie ekologii i zielonej gospodarki
	P 1.6 Aktywność społeczna z wykorzystaniem lokalnych zasobów
Cel 2. Zwiększanie aktywności gospodarczej mieszkańców z poszanowaniem środowiska	
Przedsięwzięcia	P 2.1 Podejmowanie i rozwój pozarolniczej działalności w kierunku agroturystyki
	P 2.2 Podejmowanie i rozwój działalności gospodarczej w sektorze usług
Cel 3. Poprawa dostępu do infrastruktury i usług ogólnodostępnych - rozwój usług dla mieszkańców w tym mieszkańców w niekorzystnej sytuacji	
Przedsięwzięcia	P.3.1 Inteligentna Wieś
	P.3.2 Wyposażenie świetlic wiejskich i miejsc spotkań
	P.3.3 Budowa i rozwój ogólnodostępnej infrastruktury publicznej
	P.3.4 Wyposażenie organizacji pozarządowych

Źródło: opracowanie własne

Cel 1. - Zwiększanie szans rozwojowych i kompetencji kapitału ludzkiego i społecznego

Na postrzeganie jakości życia mieszkańców w dużej mierze wpływa poczucie przywiązania do miejsca zamieszkania. O atrakcyjności obszaru do zamieszkania nie decydują jedynie względy ekonomiczne, ale też możliwości samorealizacji na różnych polach. Rozwój terenu zależy jednocześnie od zgromadzonego kapitału społecznego, kształtowanego przez chęć współpracy, dążenie do integracji i aktywności, a także samodzielność w radzeniu sobie na rynku pracy. W odpowiedzi na zdiagnozowane problemy tj. starzejące się społeczeństwo, niedostosowanie usług społecznych, edukacyjnych i kulturowych do potrzeb mieszkańców, zwłaszcza młodzieży i seniorów, wysokie bezrobocie zwłaszcza wśród kobiet i osób młodych, o niskich kompetencjach zawodowych oraz mieszkańców po-PGR, niskie umiejętności skutecznego poszukiwania pracy wśród osób wchodzących na rynek pracy, w tym kobiet, brak wsparcia dla liderów życia społecznego i publicznego, brak oferty dotyczące edukacji dorosłych, w tym wzmacniającej kompetencje cyfrowe, w ramach celu pierwszego zaplanowano przedsięwzięcia nastawione na wzmocnienie kompetencji mieszkańców i świadomości ekologicznej ważnej dla rozwoju społeczno-gospodarczego. Zaplanowano wsparcie osób młodych, seniorów oraz grup w niekorzystnej sytuacji oraz wsparcie dla rolników niskotowarowych. Realizacja celu ma się przyczynić do wyrównania szans młodzieży i seniorów, kobiet i mieszkańców po-PGR, rolników oraz lokalnych liderów.

✓ **Przedsięwzięcie 1.1 Wyrównywanie szans młodzieży**

Przedsięwzięcie jest odpowiedzią na zdiagnozowane problemy występujące na obszarze dotyczące wyludniania się obszaru. Problem ten dotyczy w głównej mierze mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym. Brakuje również oferty edukacyjnej pozaszkolnej w zakresie pozyskiwania dodatkowych kompetencji zmniejszających przepaść pomiędzy młodzieżą wiejską a miejską. Problem ten pogłębiła pandemia i zdalne nauczanie. Aby młodzi ludzie świadomie podejmowali decyzję o swoje przyszłości, powinni posiadać szereg umiejętności i wiedzę z zakresu radzenia sobie na rynku pracy czy w życiu osobistym. By młodzi ludzie sprościli wyzwaniom i trudnościom zmieniającego się świata konieczne jest kierowanie do nich dodatkowej pomocy i zachęcania ich do aktywności. W ramach przedsięwzięcia zostaną zrealizowane dwie operacje własne dotyczące wyrównywania szans młodzieży. Wybór formy realizacji jest uzasadniony ponieważ młodzież nie będzie mogła samodzielnie pozyskać dofinansowania. Ponadto wsparcie kierowane przez LGD będzie kompleksowe i realizowane w większej grupie odbiorców, co zachęci młodych ludzi do uczestnictwa. Na omawianym obszarze LGD pełni rolę lidera i cieszy się zaufaniem społecznym, co daje gwarancję dobrze wykorzystanego wsparcia. Realizacja przedsięwzięcia nie jest uzależniona od jednego źródła finansowania. Stowarzyszenie LGD jako podmiot bardzo aktywny w pozyskaniu dodatkowych źródeł finansowania. ~~planuje realizację przedsięwzięć z zakresu aktywizacji osób młodych w ramach Funduszu Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021-2030 (priorytet 2: Organizacje obywatelskie na rzecz dobra wspólnego). Pozyskanie~~

~~dodatkowych środków wzmocni realizację założonego przedsięwzięcia poprzez organizację większej ilości wydarzeń i działań skierowanych do młodzieży.~~

Wskaźnik produktu
Liczba operacji dotyczących wyrównywania szans młodzieży – 2 sztuki
Wskaźnik rezultatu
R.42 Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego – 70 osób

✓ Przedsięwzięcie 1.2 Wzmocnienie kompetencji lokalnych liderów

Głównym problemem zdiagnozowanym podczas konsultacji społecznych jest brak wsparcia dla liderów życia społecznego i publicznego. Przyczyn tego zjawiska można szukać w osamotnieniu osób kierujących stowarzyszeniami czy społecznościami lokalnymi. Odpowiedzialność za prowadzone działania, piętrzące się wymagania, rosnące oczekiwania prowadzą do niechęci i wycofania. Pandemia spowodowała spadek aktywności i wycofanie się wielu liderów z życia społecznego, co doprowadziło do zmniejszenia się liczby organizacji pozarządowych o ponad 70%. Obserwuje się rosnącą ilość konfliktów wewnątrz organizacji, wynikającą z braku odpowiedniej ilości spotkań i rozmów. Konieczne jest wsparcie liderów w zakresie wzmocnienia ich kompetencji nie tylko dotyczących kierowania zespołem, ale przede wszystkim radzenia sobie z wypaleniem. Ważną umiejętnością jest pozyskiwanie środków na działania organizacji oraz sprawna realizacja projektów. Przedsięwzięcie będzie obejmowało szkolenia, warsztaty, poznanie dobrych praktyk z zakresu działania lidera. Formą realizacji przedsięwzięcia będzie operacja realizowana w partnerstwie, co zwiększy efekty dotyczące współpracy i współdziałania oraz przyczyni się do wzmocnienia więzi społecznych.

Wskaźnik produktu
Liczba operacji realizowanych w partnerstwie - 7
Wskaźnik rezultatu
R.1 Liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych partnerstwa innowacyjnego – 70 osób

✓ Przedsięwzięcie 1.3 Podnoszenie wiedzy w zakresie przedsiębiorczości i innowacji

Wysokie bezrobocie jest narastającym problemem obszaru. Dotyczy to w głównej mierze kobiet, osób młodych o niskich kompetencjach oraz mieszkańców po-PGR. Dodatkowo mieszkańcy wykazują niskie umiejętności aktywnego poszukiwania pracy, co powoduje wykluczenie zawodowe prowadzące do ubóstwa. Realizacja przedsięwzięcia będzie dotyczyła organizacji szkoleń dotyczących wchodzenia na rynek pracy, przedsiębiorczości i poznania dobrych praktyk w zakresie sieciowania i innowacji. Efektem tego będzie podniesienie wiedzy i umiejętności osób w niekorzystnej sytuacji oraz zachęcenie do podejmowania samodzielnych działań. Przedsięwzięcie zakłada dodatkowo animowanie do wdrożenia innowacji poprzez prezentację dobrych praktyk zakończonych sukcesem. Odbiorcy będą motywowani i wspierani w realizacji własnych inicjatyw poprzez wsparcie doradcze w zakresie wdrożenia innowacji, jak również pozyskania środków na jej wdrożenie. Kompleksowe podejście do przedsięwzięcia i wsparcia grup w niekorzystnej sytuacji wzmocni rozwój gospodarczy regionu oraz pozwoli na wdrożenie nowych pomysłów.

Wskaźnik produktu
Liczba operacji dotyczących podnoszenia wiedzy w zakresie przedsiębiorczości i innowacji – 1 sztuki
Wskaźnik rezultatu
R.1 Liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych partnerstwa innowacyjnego – 35 osób

✓ Przedsięwzięcie 1.4 Podnoszenie kompetencji cyfrowych seniorów

W regionie dużym problemem jest starzejące się społeczeństwo. Z przeprowadzonych konsultacji wynika, że osoby starsze są grupą zagrożoną wykluczeniem społecznym, którego powodem jest brak kompetencji cyfrowych, brak

komunikacji, niepełnosprawność i wreszcie brak samej oferty skierowanej do seniorów. Problem uwidocznił się mocniej podczas trwającej pandemii. Była to sytuacja, w której wiele aktywności przeniosło się do Internetu, a seniorzy, okazali się szczególnie narażeni na społeczną marginalizację. Ponadto dzisiejsze społeczeństwo powszechnie wykorzystuje technologie cyfrowe, które są obok czytania i pisania podstawową umiejętnością współczesnego człowieka. Niskie kompetencje cyfrowe osób starszych potwierdzają też badania GUS z 2018 roku (GUS, 2020), w których największa grupa respondentów deklaruowała, że nie wykorzystuje Internetu z powodu braku odpowiednich kompetencji. Przedsięwzięcie dotyczy edukacji cyfrowej seniorów i przyczyni się do poprawy jakości ich życia: komunikacji i utrzymania relacji, zdrowia i opieki, a także rozwoju i wypoczynku oraz aktywności konsumenckiej. Umiejętność korzystania z komputera, telefonu bądź komunikatorów i aplikacji mobilnych zbudują pewność siebie, satysfakcję oraz poczucie przynależności. Dodatkowo wzrośnie aktywność seniorów, którzy włączą się w życie społeczne, obywatelskie i kulturalne. Formą realizacji przedsięwzięcia będzie operacja własna, ponieważ grupa, do której kierowane jest wsparcie nie poradzi sobie samodzielnie z pozyskaniem wsparcia i realizacją projektu.

Wskaźnik produktu
Liczba operacji dotyczących podnoszenia kompetencji seniorów – 2 sztuki
Wskaźnik rezultatu
R.1 Liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych partnerstwa innowacyjnego – 70 osób.

✓ Przedsięwzięcie 1.5 Edukacja w zakresie ekologii i zielonej gospodarki

Obszar LGD jest atrakcyjny przyrodniczo jednak jak wynika z przeprowadzonej diagnozy i konsultacji społecznych następuje degradacja środowiska naturalnego na skutek braków infrastruktury. Problem potęguje moda na konsumpcyjny styl życia i brak świadomości mieszkańców o jego skutkach. Powszechnie zauważalny jest brak myślenia w kategoriach ponadlokalnych o problemach ochrony środowiska, w szczególności gospodarki odpadami, gospodarki wodno-ściekowej oraz zielonej gospodarki. Niejednokrotnie wiąże się to z niskim poziomem socjalnym społeczeństwa, a działania „ekologiczne”, to wciąż działania kosztowne. Zbyt wolno postępuje wzrost świadomości społecznej dotyczącej konieczności gospodarowania w sposób przyjazny dla środowiska. Warunkiem koniecznym i niezbędnym do realizacji celów związanych z ochroną środowiska zgodną z zasadą zrównoważonego rozwoju jest dobrze zaplanowany, zorganizowany i realizowany proces powszechnej edukacji, obejmujący nie tylko dzieci i młodzież, ale też całe społeczeństwo. Edukacja ekologiczna to koncepcja kształcenia i wychowywania społeczeństwa w duchu poszanowania środowiska przyrodniczego zgodnie z hasłem myśleć globalnie – działać lokalnie. Realizacja przedsięwzięcia przyczyni się do wzrostu wiedzy i świadomości mieszkańców w zakresie ekologii oraz zielonej gospodarki, a także spowoduje uwrażliwienie na globalny problem jakim są zmiany klimatyczne. Projekt zostanie zrealizowany w partnerstwie regionalnym, co przyczyni się do nawiązania szerszej współpracy i poznania dobrych praktyk spoza obszaru LGD w zakresie ekologii i zielonej gospodarki.

Wskaźnik produktu
Liczba projektów partnerskich – 1 sztuka
Wskaźnik rezultatu
R.1 Liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy lub biorących udział w grupach operacyjnych partnerstwa innowacyjnego – 35 osób

✓ Przedsięwzięcie 1.6 Aktywność społeczna z wykorzystaniem lokalnych zasobów

Dużym problem obszaru jest spadek aktywności społecznej spowodowany przez pandemię i wycofanie się lokalnych liderów. Wielu mieszkańców nie powróciło do aktywności, ponieważ nie znaleźli dla siebie odpowiedniej oferty na rynku. Ośrodki kultury oferują działania skierowane głównie do dzieci i młodzieży do 16 roku życia. Brak aktywności pozostałych grup prowadzi do wykluczenia z życia społecznego i kulturowego. Konieczne jest podjęcie działań, które zachęcą społeczność do podejmowania samodzielnych inicjatyw. Organizacja szkoleń, warsztatów, wyjazdów studyjnych i innych działań przywróci w mieszkańcach poczucie jedności, rozbudzi aktywność i spowoduje, że będą

powstawały plany dotyczące przyszłości. Ponadto, działania spowodują wyrwanie z marazmu, a społeczność na nowo uwierzy we własne możliwości. Wpłynie to pozytywnie na rozwój regionu, który w największej mierze zależy od aktywności mieszkańców. Projekt zostanie zrealizowany z partnerstwem regionalnym, co przyczyni się do nawiązania szerszej współpracy i poznania dobrych praktyk spoza obszaru LGD w zakresie aktywności społecznej i wykorzystania lokalnych zasobów.

Wskaźnik produktu
Liczba projektów partnerskich – 2 sztuki
Wskaźnik rezultatu
R.42 Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego – 70 osób

Cel 2. - Zwiększanie aktywności gospodarczej mieszkańców z poszanowaniem środowiska

Niemal cały obszar LGD zdominowany jest przez funkcję rolniczą. Z przeprowadzonej diagnozy wynika, osoby zajmujące się rolnictwem mają ograniczoną możliwość przejścia do działalności pozarolniczej. Powodem jest brak pomysłów, środków finansowych i niskie kompetencje w zakresie przedsiębiorczości. Różnorodność wpływów kulturowych spowodowała, że region uznawany jest za unikatowy w skali kraju, co jest wykorzystywane tylko przez jednostki. Obszar charakteryzuje również znacznie niższa wojewódzkiej średnia liczba nowo zarejestrowanych przedsiębiorstw. Dodatkowo specyfiką obszaru stanowią tereny po-PGR, gdzie występuje wysokie natężenie problemów społeczno-gospodarczych. W trudnej sytuacji ekonomicznej są kobiety. Mają problem ze znalezieniem zatrudnienia i decydują się na migrację. Przedsiębiorczość lokalna opiera się głównie na usługach i handlu. Jednak liczba oraz wielkość funkcjonujących przedsiębiorstw nie stanowi alternatywy dla osób, które chciałyby porzucić niewydajne gospodarstwa rolne lub poszukać dodatkowego źródła dochodu. Duże szanse na dynamiczny rozwój ma przede wszystkim rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych poprzez tworzenie i rozwój działalności agroturystycznej. Ważnym aspektem jest również wsparcie przedsiębiorców w zakresie podejmowania i rozwijania działalności gospodarczej w sektorze usług i handlu. Wykorzystanie istniejących trendów w rozwoju przedsiębiorczości i pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych przy uwzględnieniu zrównoważonego rozwoju daje szansę na wzrost gospodarczy regionu.

✓ Przedsięwzięcie 2.1 Podejmowanie i rozwój pozarolniczej działalności w kierunku agroturystyki

Agroturystykę można określić jako formę turystyki wiejskiej związanej bezpośrednio z rolnictwem. Badania europejskie wskazują, że turyści poszukują środowiska naturalnego pięknego krajobrazu, relaksu, bliskości z naturą i przestrzeni. Moda na wiejski model spędzania wolnego czasu to trend widoczny w ostatnim czasie w całej Europie. Jest to związane zarówno ze wzrostem dochodów znacznej części społeczeństwa, ich zmęczeniem zmechanizowanym światem, rozwojem mobilności społeczeństwa, jak i rosnącą świadomością korzystnego wpływu naturalnego środowiska i wsi na zdrowie człowieka. Ta popularna forma odpoczynku stanowi formę dywersyfikacji źródła dochodu dla małych gospodarstw rolnych, których produkcja rolna jest niewystarczająca na utrzymanie rodziny oraz obszarach po-PGR. Atrakcyjność przyrodnicza i wielokulturowość regionu jest atutem dla turystów poszukujących wypoczynku z dala od zgiełku miejskiego.

Wskaźnik produktu
Liczba wspartych małych gospodarstw rolnych – 4 sztuki
Wskaźnik rezultatu
R.39 Liczba przedsiębiorstw rolnych, w tym przedsiębiorstw zajmujących się biogospodarką, rozwiniętych dzięki wsparciu WPR – 4 sztuki

✓ Przedsięwzięcie 2.2 Podejmowanie i rozwój działalności gospodarczej w sektorze usług

Przedsięwzięcie zostało określone na podstawie przeprowadzonej analizy obszaru oraz konsultacji społecznych. Potrzebę wsparcia funkcjonujących przedsiębiorstw, jak również tworzenia nowych poparła większość mieszkańców upatrując w tym szansę na spadek bezrobocia. Negatywne skutki pandemii, lęk przed sytuacją międzynarodową związaną z wojną w Ukrainie powodują, że mieszkańcy przestają podejmować działania i biernie

czekają na dalszy rozwój sytuacji. Pogłębiają to niskie kompetencje w zakresie przedsiębiorczości. Realizacja przedsięwzięcia w postaci dotacji zachęci do podejmowania działań i w konsekwencji rozwoju przedsiębiorczości i powstawania nowych miejsc pracy. Działania będą wspierane przez biuro LGD poprzez realizację operacji własnych i specjalistycznego doradztwa. W ramach przedsięwzięcia preferowane będą branże z sektora usług m.in. kosmetyczne, budowlane, gastronomiczne i hotelarskie oraz oferujące usługi w zakresie napraw i mechaniki, działalność rzemieślnicza i polegająca na wynajmie sprzętu.

Wskaźnik produktu
Liczba wspartych podmiotów z zakresie przedsiębiorczości – 20 sztuk 14 sztuk
Wskaźnik rezultatu
R.37 Liczba utworzonych miejsc pracy – 20 etatów 14 sztuk

Cel 3. - Poprawa dostępu do infrastruktury i usług ogólnodostępnych - rozwój usług dla mieszkańców w tym mieszkańców w niekorzystnej sytuacji

Jak wynika z analizy diagnostycznej obszaru jednym z czynników hamujących rozwój są zmiany demograficzne. Problem pogłębia brak dostosowanej infrastruktury i usług dla mieszkańców, w tym dla osób w niekorzystnej sytuacji. Dużym problemem wskazanym przez społeczność jest dostępność i brak dostosowania obiektów publicznych. Infrastruktura publiczna jest elementem niezbędnym, by sytuacja mieszkańców ulegała poprawie i wzrosła aktywność społeczna, sportowa i kulturalna. Grupy osób w niekorzystnej sytuacji doświadczają problemów w dostępie do infrastruktury publicznej i usług, co sprawia, że są zagrożone wykluczeniem. Szansą na rozwój kapitału społecznego będzie koncepcja Smart Village, dzięki której sami mieszkańcy włączą się w poszukiwanie rozwiązań istniejących problemów. Działanie będzie innowacyjne na analizowanym obszarze i stworzy warunki wzrostu aktywności społecznej, budowania partnerstw i podejmowania samodzielnych działań. Ważnym aspektem jest pomoc działającym organizacjom pozarządowym w sprawnym funkcjonowaniu. Niezbędne jest wsparcie dotyczące wyposażenia wykorzystywanego do podejmowania aktywności. Grupy osób w niekorzystnej sytuacji doświadczają problemów w dostępie do infrastruktury publicznej i usług.

✓ Przedsięwzięcie 3.1 Inteligentna Wieś

Koncepcja rozwoju obszarów wiejskich zwana Smart Village kierowana jest przede wszystkim do miejscowości, które „upadają” z powodu oddalenia i postępującej depopulacji, w tym obszary po-PGR. Konieczne jest podjęcie działań zmierzających do poprawy jakości życia, poprzez zastosowanie technologii cyfrowych i innowacji. Konsultacje z mieszkańcami wskazały, że społeczeństwo lokalne potrzebuje wsparcia w realizacji celów związanych z rozwojem swoich miejscowości oraz dostarczenia umiejętności do samodzielnego rozwiązywania problemów. Konieczne jest zintegrowanie społeczności i stworzenie lokalnych partnerstw oraz nauka współpracy. Doprowadzi to do wzrostu świadomości mieszkańców na temat istniejących problemów i możliwych do wykorzystania metod rozwiązujących te problemy. W ramach przedsięwzięcia zostanie zrealizowany projekt grantowy dotyczący opracowania koncepcji Smart Village.

Wskaźnik produktu
Liczba zrealizowanych projektów dotyczących opracowania koncepcji Smart Village – 10 sztuk
Wskaźnik rezultatu
R40. Liczba wspieranych strategii inteligentnych wsi – 10 sztuk

✓ Przedsięwzięcie 3.2 Wyposażenie świetlic wiejskich i miejsc spotkań

Problemem na analizowanym obszarze jest niedostosowana infrastruktura świetlic wiejskich i miejsc spotkań. Wpływa to negatywnie na aktywność mieszkańców, którzy nie mają możliwości organizowania się i spędzania wolnego czasu. Istniejące obiekty są w złym stanie i brakuje w nich wyposażenia. Świetlice wiejskie pełnią ważną rolę dla mieszkańców, są miejscami społecznych kontaktów i sprzyjają podejmowaniu wspólnych działań. Stanowią bazę dla aktywności społeczności i włączenia mieszkańców w życie miejscowości. To właśnie w nich toczy się życie

społeczne, publiczne i kulturalne. Zadbana i dobrze wyposażona świetlica wiejska jest dla mieszkańców powodem do dumy. Jednocześnie społeczność wokół troski o wspólne dobro. Konieczne jest skierowanie wsparcia do organizacji pozarządowych i lokalnych liderów, by zlikwidować istniejące bariery i poprawić jakość funkcjonowania małych miejscowości.

Wskaźnik produktu
Liczba operacji dotyczących wyposażenia świetlic wiejskich i miejsc spotkań – 21 sztuk
Wskaźnik rezultatu
R.41 Odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR – 500 osób

✓ Przedsięwzięcie 3.3 Budowa i rozwój ogólnodostępnej infrastruktury publicznej

Przestrzeń publiczna to dobro wspólne, które wpisuje się w potrzeby wiejskiej społeczności. Kształtowanie jej poprzez budowę i rozwój małej infrastruktury jest bardzo istotnym problemem w rozwoju wsi i małych miejscowości. Jest to integralna część infrastruktury wiejskiej, umożliwiającą podejmowanie aktywności społecznych, kulturalnych i rekreacyjnych. Dobrze zaprojektowane miejsca wspólne, stają się czynnikiem prospołecznym. Poprawiają jakość życia i umożliwiają zaspokojenie potrzeb mieszkańców, co ma bezpośrednie przełożenie na podniesienie standardów funkcjonowania całej społeczności. Przeprowadzone konsultacje społeczne wskazują, że na obszarze LGD brakuje miejsc przeznaczonych do spotkań i spędzania wolnego czasu, w tym miejsc służących rekreacji. Ma to szczególne znaczenie dla obecnych na terenie LGD obszarów po-PGR. W ramach przedsięwzięcia będą realizowane operacje dotyczące dostosowania infrastruktury publicznej do potrzeb mieszkańców w celu poprawy jakości życia mieszkańców oraz wzrostu aktywności społecznej.

Wskaźnik produktu
Liczba zrealizowanych operacji dotyczących budowy i rozwoju ogólnodostępnej infrastruktury publicznej – 7 sztuk
Wskaźnik rezultatu
R.41 Odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR – 500 osób

✓ Przedsięwzięcie 3.4 Wyposażenie organizacji pozarządowych

Organizacje pozarządowe stanowią istotny element społeczeństwa obywatelskiego na badanym obszarze. Pełnią tu w głównej mierze funkcje społeczne, sprzyjają włączeniu w życie osób lub grup zagrożonych wykluczeniem. Sprzyjają rozwojowi obszaru, uczą współpracy, dbają o dobro lokalne. Podejmują również działania, które zmierzają do podnoszenia standardu życia grup w niekorzystnej sytuacji. Działają głównie lokalnie, a ich odbiorcami są mieszkańcy poszczególnych miejscowości. Z przeprowadzonej diagnozy wynika, że ilość organizacji znacznie zmalała. Problem pogłębiła pandemia i związana z nią izolacja. Funkcjonujące organizacje zgłaszają brak podstawowego wyposażenia niezbędnego do prowadzenia aktywnych działań. Zdecydowano o przeznaczeniu środków na wsparcie podmiotów w dwóch formach - operacji własnej i projektu grantowego. Operacją własną zostaną objęte podmioty wykazujące brak gotowości do samodzielnego pozyskania dofinansowania. Wsparcie zapewnione przez LGD pozwoli im na sprawniejsze działanie i budowanie pewności siebie.

Wskaźnik produktu
Liczba zrealizowanych operacji dotyczących wyposażenia organizacji pozarządowych – 7 sztuk
Liczba organizacji pozarządowych wspartych w ramach wyposażenia - 7 sztuk
Wskaźnik rezultatu
R.41 Odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR – 500 osób

LSR zaplanowano przedsięwzięcia wspierające ludzi młodych do 25 roku życia, seniorów oraz osób w niekorzystnej sytuacji tj. kobiety i mieszkańcy obszarów po PGR. Poniższa tabela obrazuje powiązanie poszczególnych grup z ich potrzebami wynikającymi z istniejących problemów wykazanych w diagnozie.

Tabela 30 Cele i przedsięwzięcia LSR dedykowane ludziom młodym, seniorom i osobom w niekorzystnej sytuacji powiązane ze zdiagnozowanymi potrzebami

	Ludzie młodzi do 25 r. ż	Seniorzy	Osoby w niekorzystnej sytuacji (kobiety, mieszkańcy po PGR)
Potrzeby	✓ podnoszenie kompetencji w zakresie przedsiębiorczości, wchodzenia na rynek pracy, pozyskania środków finansowych ✓ podnoszenie wiedzy w zakresie innowacyjnych rozwiązań i współpracy, ekologii i zielonej gospodarki ✓ stworzenie warunków do wzrostu aktywności społecznej ✓ poprawa dostępu do usług i infrastruktury publicznej ✓ zapewnienie warunków do podjęcia działalności pozarolniczej	✓ zapewnienie warunków do rozwoju aktywności społecznej ✓ poprawa dostępu do usług i infrastruktury publicznej ✓ wzmocnienie lokalnych liderów ✓ rozwój kompetencji cyfrowych ✓ podnoszenie wiedzy w zakresie innowacyjnych rozwiązań i współpracy, oraz ekologii i zielonej gospodarki ✓ zachęcenie do angażowania się w sprawy społeczne i publiczne	✓ podnoszenie kompetencji w zakresie przedsiębiorczości, powrotu na rynek pracy, pozyskania środków finansowych ✓ podnoszenie wiedzy w zakresie innowacyjnych rozwiązań i współpracy, ekologii i zielonej gospodarki ✓ wzmocnienie lokalnych liderów ✓ poprawa dostępu do usług i infrastruktury publicznej ✓ zachęcenie do angażowania się w sprawy społeczne i publiczne ✓ zapewnienie warunków do podjęcia działalności pozarolniczej
Cele LSR	C.1, C.3	C.1, C.3	C.1, C.2, C.3
Przedsięwzięcia	P.1.1, P.1.3, P.1.5, P.1.6 P.2.1, P.2.2 P.3.1, P.3.2, P.3.3	P.1.2, P.1.3, P.1.4, P.1.5, P.1.6 P.3.1, P.3.2, P.3.3, P.3.4	P.1.2, P.1.3, P.1.5, P.1.6 P.2.1, P.2.2 P.3.1, P.3.2, P.3.3, P.3.4

Źródło: opracowanie własne

Specyfika LEDERA kładzie duży nacisk na innowacyjność projektowanych rozwiązań. Zgodnie z Planem Strategicznym Wspólnej Polityki Rolnej innowacyjność w ramach interwencji jest rozumiana bardzo wszechstronnie, z uwzględnieniem stopnia rozwoju danego obszaru (kontekst lokalny). Preferowane jest wdrażanie innowacji poprzez implementowanie zupełnie nowych produktów, usług, procesów, technologii, metod organizacji lub nowych sposobów wykorzystania, lecz przewiduje się możliwość udoskonalenia rozwiązań już istniejących.

Innowacyjność operacji w ramach LSR polega na:

- ✓ wprowadzeniu na rynek nowej usługi, produktu, technologii lub realizacji operacji w oparciu o nową usługę, produkt, technologię
- ✓ nowym sposobie zaangażowania społeczności lokalnej,
- ✓ nowatorskim wykorzystaniu lokalnych zasobów, w tym także kulturowych, historycznych, przyrodniczych i ludzkich,

- ✓ nowatorskim sposobie aktywizacji społeczności lokalnych i grup społecznych oraz włączenie ich w proces rozwoju społeczno-gospodarczego.

Stopień oryginalności zmian w innowacyjności:

Innowacyjne rozwiązania zaproponowane w LSR stanowią rodzaj dodatkowej szansy dla rozwoju obszaru, a samo podejście powinno przyczyniać się do pozytywnych zmian.

Innowacyjność w LSR realizowana jest w myśl następującej definicji: Innowacja to zmiana mająca na celu wdrożenie nowego lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, technologii, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych (kontekst lokalny).

Innowacyjność rozpatrywana jest na następujących poziomach określających stopień oryginalności zmian:

- ✓ **innowacyjność kreatywna**- powstaje w wyniku autorskiego pomysłu, dotyczy nowych produktów, usług, procesów lub organizacji – **na tym poziomie innowacyjność LSR przejawia się w zaplanowanych usługach edukacyjnych niedostępnych dotychczas na obszarze LGD oraz stworzeniu koncepcji Smart Village.**
- ✓ **innowacyjność imitująca**- wzorowana jest wcześniejszych powstałych usługach, procesach lub organizacji. Dotyczy nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów, przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych – **na tym poziomie innowacyjność LSR przejawia się przez nowatorski sposób zrównoważonego wykorzystania zasobów przyrodniczych w rozwoju przedsiębiorczości (wykorzystanie i ochrona).**
- ✓ **innowacyjność pozorna** - w rzeczywistości nie jest to innowacja w skali LSR. Są to drobne zmiany oferujące rzekome nowości – **na tym poziomie innowacyjność LSR przejawia się w ofercie dla seniorów i organizacji pozarządowych.**

Animowanie do wdrożenia innowacji: Innowacyjność w LSR nie polega na narzuceniu innowacyjnych rozwiązań, ale na tworzeniu warunków do wyzwania i ukierunkowania innowacyjności beneficjentów. Temu celowi służy w niniejszej LSR wybór i sposób sformułowania przedsięwzięć. Ważnym czynnikiem jest podejmowanie przez LGD działań edukacyjnych, animujących do wdrażania innowacji. W ramach animowania do wdrażania innowacji planuje się w organizację przedsięwzięć w celu poszukiwania nowych elementów i rozwiązań potrzebnych do rozwoju obszaru LGD. Ma to na celu poznanie doświadczeń innych obszarów wiejskich we wdrażaniu niekonwencjonalnych rozwiązań. Celem powyższego działania będzie podniesienie wiedzy i umiejętności mieszkańców we wdrażaniu innowacyjności, zwiększenie umiejętności zarządzania projektami z zakresu rozwoju obszarów wiejskich oraz zapoznanie się z dobrymi praktykami wprowadzania innowacyjności w projektach społecznych i inwestycyjnych. LGD, jako inicjator rozwoju i animator społeczny w ramach realizacji planu komunikacji będzie informować i zachęcać mieszkańców LGD do podejmowania działań innowacyjnych. Poprzez pokazywanie dobrych praktyk będzie inspirować potencjalnych beneficjentów do wdrażania w swoich projektach działań kreatywnych, nowych i niekonwencjonalnych. Nowatorskie pomysły samoorganizacji i współpracy podniosą efektywność podejmowanych działań oraz zainspirują do kolejnych inicjatyw.

Zastosowanie innowacyjności odnosi się bezpośrednio do przedsięwzięcia P.1.3 i P.3.1:

- ✓ Przedsięwzięcie 1.3 – to realizacja operacji skierowanej do mieszkańców dotyczącej podniesienia wiedzy i świadomości w zakresie przedsiębiorczości i innowacji. Słabą stroną obszaru LGD są niskie kwalifikacje mieszkańców i brak wiedzy o wejściu na rynek pracy i podejmowaniu działalności gospodarczej. Niskie kompetencje społeczne i dziedziczone szczególnie na obszarach po-PGR problemy społeczne wpływają na brak postaw przedsiębiorczych, niską kreatywność i brak umiejętności do poszukiwania pozarolniczych źródeł dochodu. Połączenie edukacji i specjalistycznego doradztwa z pokazaniem dobrych praktyk w zakresie innowacji stanowić będzie zintegrowane oddziaływanie na zachowania mieszkańców.
- ✓ Przedsięwzięcie 3.1 – dotyczy stworzenia pierwszych na obszarze LGD koncepcji inteligentnych wsi, gdzie to społeczność samodzielnie określa problemy i poszukuje rozwiązań w celu poprawy jakości życia. Mobilizacja i zaangażowanie mieszkańców doprowadzą do nawiązania współpracy i powstania partnerstw podejmujących działania mające na celu stworzenie koncepcji rozwoju obszaru.

Oczekiwany wpływ innowacji na rozwój obszaru LSR to:

- ✓ rozwój społeczno – gospodarczy regionu i poprawa konkurencyjności terytorialnej;
- ✓ zwiększenie skuteczności i efektywności realizowanych działań;
- ✓ wyrównanie szans rozwoju mieszkańców wsi względem mieszkańców miast;
- ✓ integracja i współpraca społeczności lokalnej wokół wspólnych spraw i rozwiązywania problemów;
- ✓ pobudzenie aktywności do działania – zwiększenie aktywności społeczeństwa do działań kreatywnych w tworzeniu nowych ról i relacji, a także w wykorzystaniu dostępnych lokalnych zasobów i środków.

Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

Proces wyboru i oceny operacji gwarantuje poprawną realizację LSR. Lokalna Strategia Rozwoju realizowana będzie przez następujące typy działań: operacje realizowane indywidualnie w ramach wniosków składanych przez beneficjentów innych niż LGD i wybieranych przez organ decyzyjny, a następnie przedkładanych do weryfikacji do SW, projekty grantowe, operacje realizowane w partnerstwie, projekty partnerskie i operacje własne LGD (których beneficjentem i realizatorem operacji jest LGD). Dla każdego z zakresów opracowane zostaną procedury zapewniające:

- niedyskryminujące i przejrzyste zasady oraz kryteria oceny i wyboru operacji, oraz ustalenia kwot
- wsparcia, pozwalające uniknąć konfliktów interesów, dotyczące w szczególności:
- organizacji naboru wniosków,
- zachowania bezstronności i unikania konfliktu interesów,
- sposobu oceny i wyboru operacji do finansowania oraz ustalania kwoty wsparcia,
- zapewnienia stosowania tych samych kryteriów w całym procesie wyboru w ramach danego naboru,
- informowania w wynikach oceny i możliwości wniesienia protestu,
- postępowania w sytuacji wniesienia protestu, co do wyniku oceny lub wyboru operacji,
- postępowanie z dokumentacją dotyczącą wyboru operacji po zakończeniu procesu oceny i wyboru,
- sposobu udostępniania procedur,
- postępowanie w sytuacji wystąpienia o zmianę umowy o udzielenie wsparcia.

Przyjęte rozwiązania formalno-instytucjonalne zostały skonstruowane w taki sposób, aby umożliwiały sprawny i transparentny wybór operacji w oparciu o zdefiniowane problemy i ich rozwiązania. Organem odpowiedzialnym za ocenę i wybór operacji jest Rada, którą powołuje Walne Zebranie członków spośród członków LGD. W skład Rady wchodzi przedstawiciele następujących grup interesu: sektora społecznego, sektora gospodarczego i sektora publicznego. W Radzie żadna pojedyncza grupa interesu nie może kontrolować decyzji w sprawie wyboru oraz nie posiada więcej niż 49% praw głosu. Zasady pracy Rady podczas oceny i wyboru operacji, zapewniają obiektywizm i wykluczenie z głosowania członków Rady powiązanych z wnioskodawcami. Rada pracuje w oparciu o Regulamin Rady i Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru. W pracy Rady uczestniczą pracownicy biura.

Kryteria wyboru są załącznikiem do procedur i znajdują odzwierciedlenie w celach ogólnych strategii oraz operacji własnych i grantowych w taki sposób, aby były czytelne i zrozumiałe dla wnioskodawców oraz niedyskryminujące. Kryteria posiadać będą opisy i definicje oraz wyjaśnienia w przypadku wymagań niezbędnych do spełnienia danego kryterium. Kryteria będą dostępne oraz rankingujące - mierzalne, a sposób przyznawania punktów zero-jedynkowy lub wprowadzono jasną gradację, co pozwoli uniknąć sytuacji rozbieżnych. Nie dopuszcza się możliwości przyznawania punktów ułamkowych. Określone zostaną minimum punktowe. Kryteria bezpośrednio przyczyniają się do wyboru operacji, co pozwala na osiąganie celów i wskaźników zawartych w LSR.

Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wynikają z diagnozy obszaru i są ściśle powiązane z celami i wskaźnikami. Zastosowane zostaną kryteria rankingujące operacje:

- objęte oddolnymi koncepcjami inteligentnej wsi – możliwość wyboru przez LGD najlepszych koncepcji, w ramach których projekty będą premiowane lub premiowanie projektów z każdej koncepcji, na przygotowanie której LGD zarezerwowała środki LSR,
- dedykowane dla mieszkańców obszarów wiejskich, wykluczonych społecznie ze względu na przynależność do grup zdiagnozowanych jako grupy w niekorzystnej sytuacji tj. kobiety i mieszkańcy osiedli po PGR,

- realizowane przez młode kobiety prowadzące/współprowadzące gospodarstwo rolne w ramach zakresu rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych,
- realizowane w partnerstwie,
- zapewniających tworzenie nowych miejsc pracy oraz zatrudnienie na nich pracowników, jeżeli taką deklarację złożył wnioskodawca w celu uzyskania dodatkowych punktów za spełnienie kryteriów wyboru.

LGD planuje realizację projektów grantowych, operacje własne oraz projekty partnerskie i operacje realizowane w partnerstwie. Wszystkie zaplanowane działania wynikają bezpośrednio z diagnozy obszaru i prowadzą do zaspokojenia zdiagnozowanych potrzeb. Konkursy na wybór projektów grantowych skierowane będą do mieszkańców oraz organizacji pozarządowych. Będą to projekty obejmujące przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi, wyposażenie świetlic wiejskich i miejsc spotkań a także organizacji pozarządowych.

Zaplanowano realizację 3 projektów partnerskich z partnerami z poza obszaru LSR w zakresie edukacji z ekologii i zielonej gospodarki – 1 projekt oraz aktywności społecznej z wykorzystaniem lokalnych zasobów – 2 projekty. Realizacja projektów partnerskich dotyczących zasobów lokalnych da pole do szerzenia dobrych praktyk z obszaru LGD poza nim, poprzez bezpośredni kontakt z mieszkańcami i organizacjami z poza zasięgu lokalnej LSR. Projekty partnerskie służyć będą zaspokojeniu potrzeb społeczności lokalnej w zakresie wymiany doświadczeń i prezentacji dobrych praktyk oraz poszerzenia wiedzy z zakresu zielonej gospodarki oraz wspólnemu znajdowaniu rozwiązań dla problemów zdefiniowanych w LSR.

W LSR planuje się premiowanie operacji realizowanych w partnerstwie. Realizacja projektów w partnerstwie zwiększa skalę i wpływ działań. Poprzez lokalną współpracę można dotrzeć do większej liczby osób, obszarów lub grup społecznych. Skoordynowane działania pozwalają na efektywne wykorzystanie zasobów i osiągnięcie większego oddziaływania na społeczność. Partnerstwo umożliwia również lepsze wykorzystanie możliwości tworzenia kompleksowych rozwiązań. Bliskość i zaangażowanie społeczności lokalnej przekładają się na większą skuteczność w dążeniu do osiągnięcia zamierzonych celów tj. zwiększenia szans rozwojowych i kompetencji kapitału ludzkiego.

Ponadto LGD planuje realizację 5 operacji własnych w zakresie: wyrównywania szans młodzieży, podnoszenia wiedzy w zakresie przedsiębiorczości i innowacji, kompetencji cyfrowych seniorów. Zakłada się możliwość realizacji 2 przedsięwzięć z zakresu wyposażania organizacji pozarządowych i świetlic wiejskich w ramach operacji własnej. Taki sposób realizacji operacji został wybrany ze względu na charakter przedsięwzięć. W operacjach własnych planuje się szereg działań LGD jest ukierunkowana na długoterminowy rozwój lokalny. **Zadaniem LGD jest nie tylko rozwiązywanie bieżących problemów, ale również tworzenie warunków dla trwałego rozwoju społeczności.** W oparciu o to LGD mogą podejść do pomocy młodzieży, seniorom, organizacjom pozarządowym, mieszkańcom w sposób inkluzywny, skupiając się na budowaniu zrównoważonego wsparcia, które przyniesie długofalowe korzyści w postaci wiedzy uzyskanej w trakcie szkoleń czy angażowaniu społeczności do budowania więzi i współpracy poprzez udział w operacjach LGD. Stowarzyszenie dostosowuje się do zmieniających się potrzeb i sytuacji społecznych, może inicjować innowacyjne pomysły a także odpowiadać na zgłaszane inicjatywy przez mieszkańców. To pozwala na bardziej efektywne i adaptacyjne działanie na rzecz młodzieży i seniorów, szczególnie w kontekście dynamicznych wyzwań, takich jak zmiany demograficzne czy nowe trendy społeczne.

Rozdział VIII Plan działania

Plan działania w ramach niniejszej LSR wdrażany będzie w latach 2024-2029. Realizacja działań w Lokalnej Strategii Rozwoju została zaplanowana w kontekście dwóch kluczowych etapów:

I etap - 30 czerwca 2026

II etap 31 grudnia 2027 r.

W planie działania wskazano szczegółowo harmonogram osiągania poszczególnych wskaźników produktu oraz przedsięwzięć w przedziałach czasowych. Działania zaplanowano w taki sposób, aby ograniczyć występowanie ewentualnych problemów w osiąganiu założonych wskaźników, a w przypadku ich wystąpienia podejmować działania naprawcze. Zaplanowane w początkowych latach intensywniejsze działania aby zapewnić odpowiedni poziom zaangażowania budżetu LSR.

Tabela 31 Plan działania

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem
	PS WPR	EFRR*	EFS+*	(EUR)
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	1 750 000,00	-	-	1 750 000,00
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	412 500,00	-	-	412 500,00
Razem	2 162 500	-	-	2 162 500,00
* Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW.				
** W wierszu odpowiadającemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.				

Szczegółowy Harmonogram realizacji celów i osiągnięcia wskaźników, przedstawiony został w Planie działania stanowiącym załącznik nr 2 do LSR.

Rozdział IX Plan finansowy

Lokalna Strategia Rozwoju jest dokumentem jednofunduszowym – bezpośrednim źródłem finansowania Lokalnej Strategii Rozwoju jest Europejski Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Budżet na Wdrażanie LSR wynosi 1 750 000,00 EURO. Budżet na Zarządzanie LSR wynosi 412 500, 00 EURO.

Możliwość realizacji celów Lokalnej Strategii Rozwoju dla obszaru Lokalnej Grupy Działania „Lepsze Jutro” nie jest uzależniona od jednego źródła finansowania, którym jest EFRROW. Stowarzyszenie LGD będzie aktywnie działać w pozyskaniu dodatkowych źródeł finansowania kierunków rozwoju obszaru objętego LSR. Źródłem finansowania LSR mogą być środki inne niż budżet. Przewiduje się możliwość następujących przedsięwzięć:

Przedsięwzięcie 1.4. Podnoszenie kompetencji cyfrowych seniorów.

Planuje realizację przedsięwzięć z zakresu wsparcia kompetencji cyfrowych seniorów w ramach Funduszu Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021-2030 (priorytet 2: Organizacje obywatelskie na rzecz dobra wspólnego)

Przedsięwzięcie 1.6 Aktywizacja **Aktywność** społeczna z wykorzystaniem lokalnych zasobów. Planuje się realizację przedsięwzięć z zakresu aktywizacji społecznej z wykorzystaniem lokalnych zasobów w ramach Funduszu Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021-2030 (priorytet 2: Organizacje obywatelskie na rzecz dobra wspólnego)

Źródła finansowania i plan działania są ze sobą w bezpośredni sposób powiązane z celami i przedsięwzięciami. Najwięcej środków finansowych przeznaczonych zostało na obszary najbardziej potrzebujące wsparcia: tworzenie miejsc pracy, wsparcie przedsiębiorczości oraz rozwój ogólnodostępnej infrastruktury publicznej. Budżet zaplanowano tak aby środki dla JSFP nie przekraczały 40 % środków budżetu LSR oraz środki na operacje własne nie stanowiły więcej niż 20 % budżetu LSR.

Tabela 32 Plan finansowy

Cel	Przedsięwzięcie	Budżet EURO
	P1.1 Wyrównywanie szans młodzieży	60 000,00
	P.1.2 Wzmocnienie kompetencji lokalnych liderów	30 000,00

Zwiększanie szans rozwojowych i kompetencji kapitału ludzkiego i społecznego	P.1.3 Podnoszenie wiedzy w zakresie przedsiębiorczości i innowacji	60 000,00
	P.1.4 Podnoszenie kompetencji cyfrowych seniorów	40 000,00
	P.1.5 Edukacja w zakresie ekologii i zielonej gospodarki	20 000,00
	P.1.6 Aktywność społeczna z wykorzystaniem lokalnych zasobów	40 000,000
Zwiększanie aktywności gospodarczej mieszkańców	P.2.1 Podejmowanie i rozwój pozarolniczej działalności w kierunku agroturystyki	100 000,00
	P.2.2 Podejmowanie i rozwój działalności gospodarczej w sektorze usług	670 000,00
Poprawa dostępu do infrastruktury i usług ogólnodostępnych - rozwój usług dla mieszkańców	P.3.1 Inteligentna Wieś	10 000,00
	P.3.2 Wyposażenie świetlic wiejskich i miejsc spotkań	90 000,00
	P.3.3 Budowa i rozwój ogólnodostępnej infrastruktury publicznej	600 000,00
	P.3.4 Wyposażenie organizacji pozarządowych	30 000,00

Źródło: opracowanie własne

Szczegółowy Plan wykorzystania budżetu LSR, przedstawiony został w załączniku nr 2 do LSR

Rozdział X Monitoring i ewaluacja

Warunkiem efektywnego wdrażania Strategii jest stworzenie procedur, które umożliwią obserwację efektów realizacji Strategii oraz pozwolą na ich ewentualną korektę. Prowadzenie takich działań umożliwi efektywne planowanie, okresową ocenę i aktualizację zapisów dokumentu zgodnie ze zmieniającymi się warunkami społeczno-gospodarczymi i zdiagnozowanymi potrzebami społeczności lokalnej. Dokument obejmuje działania związane z bieżącym monitorowaniem realizacji Strategii oraz jej okresowej ewaluacji. Procedury monitoringu i ewaluacji mają szczególne znaczenie w analizie stosowanych metod komunikacji zewnętrznej i wewnętrznej. Analiza zebranych danych w odpowiednich ramach czasowych pozwoli na dokonanie stosownych zmian szczególnie w zakresie stosowanych metod komunikacyjnych w komunikacji zewnętrznej i wewnętrznej.

Opis procedury monitoringu

Monitoring LSR prowadzony jest na bieżąco. Organem uprawnionym do realizacji procedury monitoringu jest Zarząd LGD/pracownicy Biura LGD. Monitoring przeprowadza się na podstawie: sprawozdań, ankiet beneficjentów, anonimowych badań ankietowych, rejestrów danych prowadzonych przez LGD, w tym rejestrów ogłoszonych konkursów oraz licznika odwiedzin strony internetowej na podstawie danych uzyskanych od jej administratora. Monitoring obejmuje:

- Na bieżąco, zbierane dane potrzebne do kontroli przebiegu realizacji zadań i pracy LGD w szczególności na temat: wskaźników realizacji LSR, harmonogramu ogłaszanych konkursów, budżetu LGD, liczby osób odwiedzających stronę internetową, pracowników Biura LGD oraz funkcjonowania Biura Zarządu.
- Ocenę zebranych informacji w stosunku do założonych wartości.

Monitoring prowadzony będzie w oparciu o następujące zasady: cykliczność obserwacji, ujednolicenie metod pomiaru i obserwacji, unifikacja (ujednolicenie) interpretacji wyników.

Tabela 33 Elementy podlegające monitorowaniu

Elementy poddane badaniu	Podmiot realizujący	Sposób pozyskiwania danych	Czas i okres dokonywania pomiaru	Elementy podlegające ocenie
Wskaźniki realizacji LSR	Pracownicy Biura LGD Zarząd LGD	Sprawozdania beneficjentów, ankiety beneficjentów, rejestr danych LGD, informacje własne LGD, obserwacje	Na bieżąco	Stopień realizacji wskaźnika

		własne LGD – ocena ilościowa		
Harmonogram ogłaszanych konkursów	Pracownicy Biura LGD Zarząd LGD	Rejestr ogłoszonych konkursów, informacje własne LGD, obserwacje własne LGD – ocena jakościowa	Na bieżąco	Zgodność ogłaszania konkursów z harmonogramem konkursów LSR, ocena stopnia realizacji zadań wdrażanych w ramach LSR
Harmonogram realizacji planu komunikacji	Pracownicy Biura LGD Zarząd LGD	Analiza dokumentacji prowadzonej przez biuro LGD – ocena ilościowa	Na bieżąco	Terminowa realizacja poszczególnych działań komunikacyjnych, ilość odbiorców działań komunikacyjnych
Budżet LGD	Pracownicy Biura LGD Zarząd LGD	Rejestr danych, dokumentacja księgowa – ocena ilościowa	Na bieżąco	Stopień wykorzystania środków finansowych w odniesieniu do środków zaplanowanych
Strona internetowa LGD	Pracownicy Biura LGD Zarząd LGD	Licznik odwiedzin strony internetowej, dane od jej administratora; ankiety – ocena ilościowa/jakościowa	Na bieżąco	Dostępność strony internetowej/skuteczność przekazywania/uzyskiwania informacji na temat działalności LGD/ocena strony internetowej LGD
Proces komunikacji z mieszkańcami i członkami LGD	Pracownicy Biura LGD Zarząd LGD	Analiza dokumentacji prowadzonej przez biuro LGD – ocena ilościowa	Na bieżąco	Terminowa realizacja poszczególnych działań komunikacyjnych, ilość odbiorców działań komunikacyjnych, Analiza zgłoszonych propozycji inicjatyw
Praca Biura LGD	Pracownicy Biura LGD Zarząd LGD	Karty doradztwa, ankiety; opinie korzystających z doradztwa; opinia członków Stowarzyszenia – ocena jakościowa	Na bieżąco	Ocena pracy pracowników, sposób przekazywania istotnych informacji potencjalnym beneficjentom, pomoc w rozwiązywaniu problemów, efektywność świadczonego doradztwa
Praca organów Stowarzyszenia	Pracownicy Biura LGD Zarząd LGD	Analiza dokumentacji prowadzonej przez biuro LGD – ocena ilościowa	Na bieżąco	Przestrzeganie regulaminu, obecność na posiedzeniach, ocena wniosków

Źródło: Opracowanie własne

Opis procedury ewaluacji

Ewaluacja będzie prowadzona zgodnie z 5 kryteriami ewaluacyjnymi:

1. Trafności – określające zgodność projektów realizowanych w ramach LSR z założonymi celami i przedsięwzięciami.
2. Efektywności i wydajności – określające wielkość nakładów: finansowych, czasu, kapitału ludzkiego na uzyskane wyniki i osiągnięte rezultaty zrealizowanego przedsięwzięcia.
3. Skuteczności – pozwalające ocenić stopień osiągniętych celów w odniesieniu do założeń.
4. Trwałości – oceniające czy osiągnięte efekty realizacji projektu będą wpływać w dłuższym okresie niż do zakończenia finansowania na rozwój danego sektora, obszaru.
5. Użyteczności – oceniające czy realizowana LSR odpowiada na rzeczywiste potrzeby mieszkańców oraz w jakim stopniu wpływa na poprawę życia mieszkańców obszaru LGD.

Ewaluacja LSR – sposoby realizacji:

- 1) ewaluacja wewnętrzna: ex-ante (planowania) i on-going (skuteczne wdrażanie i zarządzanie) – realizowana przez LGD,
- 2) ewaluacja zewnętrzna: ex-post (ocena wpływu na kapitał społeczny – końcowy etap wdrażania) – zlecona zewnętrznemu ewaluatorowi.

Metody ewaluacji:

- 1) przyjęte na potrzeby ewaluacji metody i techniki badawcze obejmują kilka zasadniczych typów: analiza dokumentów – badanie faktów, ankietowanie – badanie opinii, obserwacja – poznanie kontekstu społecznego oraz partycypacyjne metody badawcze, będące gwarantem rozwoju instytucji społeczeństwa lokalnego i kapitału społecznego. Ewaluacja ma każdorazowo charakter projektu badawczego – musi zostać zaplanowana w kwestii zakresu, celów, metod, najczęściej zlecona (dotyczy ewaluacji zewnętrznej), wyniki zaś zebrane i poddane refleksji.

Ewaluacja on-going (bieżąca, realizowana samodzielnie):

- 1) prowadzona w latach 2023–2027; objęta pomiarem: cały rok kalendarzowy. Podsumowujące działania ewaluacyjne za dany okres będą wykonywane na początku każdego roku kalendarzowego następującego po roku badanym, zebrane materiały posłużą do opracowania materiałów niezbędnych do przeprowadzenia analizy procesu wdrażania i oceny jego efektów oraz zmian w otoczeniu LSR oraz uzupełnienie danych monitoringowych o stosowną interpretację która stanowić może podstawę do podjęcia decyzji o ewentualnej zmianie kierunków interwencji.
- 2) ewaluacje wewnętrzne przeprowadza się w oparciu o np.: badania ankietowe, sprawozdania beneficjentów, dokumentację własną LGD, zestawienia/rejestry danych przesyłane/udostępniane przez pracowników Samorządu Województwa,

Ewaluacja ex-post (końcowa):

- 1) zostanie przeprowadzona w 2026 lub 2027 r.; Ewaluacja zewnętrzna może zostać zlecona podmiotowi zewnętrznemu.
- 2) podczas procesu badawczego zapewniona zostanie triangulacja metod (łączenie większej liczby metod badawczych) i technik badawczych poprzez zastosowanie analizy danych zastanych, badań jakościowych oraz badań ilościowych,

Tabela 34 Elementy podlegające ewaluacji

Elementy poddane badaniu	Podmiot realizujący	Sposób pozyskiwania danych	Czas i okres dokonywania pomiaru	Elementy podlegające ocenie
Działalność LGD: pracownicy Biura LGD Organy LGD	Biuro LGD Członkowie LGD	Badania ankietowe, opinie beneficjentów, rozmowy z mieszkańcami na	Okres objęty pomiarem: cały rok kalendarzowy	Ocena poprawności działalności prowadzonej przez Stowarzyszenie, określająca skuteczność

		otwartych spotkaniach, wywiady z wnioskodawcami, opinie członków Stowarzyszenia		realizowanych zadań w odniesieniu do założeń LSR; Jakość pracy biura LGD; Jakość pracy organów LGD
Skuteczność promocji i aktywizacji społeczności lokalnej	Biuro LGD Członkowie LGD	Badania ankietowe wśród mieszkańców prowadzone bezpośrednio oraz za pośrednictwem strony internetowej Stowarzyszenia	Okres objęty pomiarem: cały rok kalendarzowy	Ocena skuteczności promocji LGD oraz działań wdrażanych w ramach LSR, mierzona jako liczba osób, które uzyskały informację na temat LGD oraz skuteczność animacji społeczności
Stopień realizacji celów LSR – stopień realizacji wskaźników	Biuro LGD Członkowie LGD	Ankiety ewaluacyjne dokumentacja własna LGD, zestawienia/rejestry danych; opinia własna LGD	Okres objęty pomiarem: cały rok kalendarzowy	Ocena celowości i trafności założeń realizowanych w ramach LSR; określenie stopnia realizacji poszczególnych celów
Realizacja Harmonogramu Procedura wyboru, kryteria Plan komunikacji	Biuro LGD Członkowie LGD	Analiza dokumentacji prowadzonej przez biuro LGD – ocena ilościowa); Opinia kierownika biura/wywiady z partnerami/opinia Zarządu – ocena jakościowa; analiza dokumentacji prowadzonej przez pracowników biura LGD – ocena ilościowa	Okres objęty pomiarem: cały rok kalendarzowy	Ocena zgodności ogłaszanych i realizowanych projektów z harmonogramem określonym w LSR; stopień realizacji harmonogramu; opinia lokalnej społeczności na temat wdrażania LSR i zrealizowanych operacji; przejrzyste kryteria oceny i wyboru; stopień zaangażowania społeczności lokalnej w realizację podejmowanych działań; ocena jakości planu komunikacyjnego i działań aktywizacyjnych; jakość pracy biura LGD
Budżet LSR	Biuro LGD Członkowie LGD	Dokumentacja własna LGD, zestawienia/rejestry danych przesyłane/udostępniane przez pracowników Samorządu Województwa	Okres objęty pomiarem: cały rok kalendarzowy	Ocena zgodności i wysokości wydatkowania środków finansowych z przyznanego budżetu na poszczególne zadania

Grupy w niekorzystnej sytuacji; Innowacyjność; Wartość dodana podejścia LEADER	Biuro LGD Członkowie LGD	Ankiety beneficjentów, sprawozdania beneficjentów, dokumentacja własna LGD	Okres objęty pomiarem: cały rok kalendarzowy	Ocena wpływu działalności LGD na wymienione obszary
---	---------------------------------	--	--	---

Źródło: Opracowanie własne

Spis tabel, wykresów i map

Tabela 1 Dokumenty wewnętrzne regulujące zasady działania LGD.	7
Tabela 2 Powierzchnia i liczba mieszkańców Stowarzyszenia Hrubieszowskiego LGD Lepsze jutro.....	8
Tabela 3 Partycypacja w procesie tworzenia LSR – metody, uczestnicy, analiza wniosków	11
Tabela 4 Uwarunkowania przestrzenne gmin obszaru LGD	17
Tabela 5 Działalność Państwowych Gospodarstw Rolnych na obszarze LGD	19
Tabela 6 Gospodarstwa domowe wg źródeł dochodów [gosp.]	21
Tabela 7 Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 10 tysięcy mieszkańców w latach 2016 -2020 ...	21
Tabela 8 Podmioty klasyfikowane według kryterium liczby pracujących w roku 2020	22
Tabela 9 Kryterium 5.7 Przedsiębiorczość na obszarze LSR [rok 2020].....	23
Tabela 10 Dochód ogółem budżetów gmin na jednego mieszkańca - średnia dla obszaru LGD	23
Tabela 11 Dochód własny budżetów gmin na jednego mieszkańca - średnia dla obszaru LGD	23
Tabela 12 Kryterium 5.3 Dochód podatkowy na obszarze LSR	23
Tabela 13 Kryterium 5.2 Bezrobotni na obszarze LSR w 2020 roku	24
Tabela 14 Bezrobotni zarejestrowani wg płci w gminach w roku 2020	24
Tabela 15 Kryterium 5.5 Ludność w wieku nieprodukcyjnym na obszarze LSR w 2020 roku	25
Tabela 16 Kryterium 5.6 Migracje na obszarze LSR w 2020 roku	26
Tabela 17 Dzieci, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny – ogółem w latach 2016-2020	26
Tabela 18 Kryterium 5.4 Środowiskowa pomoc społeczna na obszarze LSR w 2020 roku	26
Tabela 19 Ilość obiektów infrastruktury społecznej na obszarze LGD	27
Tabela 20 Koła / kluby / sekcje w domach kultury / świetlicach obszaru LGD [szt.]	28
Tabela 21 Zespoły i grupy działające na terenie w obszarze LGD w obszarze kultury.....	28
Tabela 22 Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 1000 mieszkańców	29
Tabela 23 Analiza oferty społeczno - kulturalnej dla seniorów obszaru LGD.....	30
Tabela 24 Analiza oferty społeczno - kulturalnej dla młodych mieszkańców obszaru LGD	31
Tabela 25 Formy ochrony przyrody na obszarze LSR (bez pomników przyrody)	32
Tabela 26 Kryterium 5.8 Formy ochrony przyrody	33
Tabela 27 Turystyczne obiekty noclegowe w lipcu [ob.]	35
Tabela 28 Zgodność LSR z dokumentami strategicznymi	40
Tabela 29 Szczegółowa struktura celów i przedsięwzięć	42
Tabela 30 Cele i przedsięwzięcia LSR dedykowane ludziom młodym, seniorom i osobom w niekorzystnej sytuacji powiązane ze zdiagnozowanymi potrzebami	49
Tabela 31 Plan działania	53
Tabela 32 Plan finansowy	53
Tabela 33 Elementy podlegające monitorowaniu	54
Tabela 34 Elementy podlegające ewaluacji.....	56
Wykres 1 Podmioty nowo zarejestrowane na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym w latach 2016-2020.....	22
Wykres 2 Saldo migracji gminnych na pobyt stały na 1000 osób w gminach tworzących obszar LSR.....	25
Wykres 3 Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności	26
Mapa 1 Mapa obszaru Stowarzyszenia Hrubieszowskiego LGD Lepsze jutro, w tym na tle województwa lubelskiego	9

Budżet w EURO	Przedsięwzięcia w ramach C. 1 Zwiększanie szans rozwojowych i kompetencji kapitału ludzkiego i społecznego	Grupy docelowe	Sposób realizacji
60000,00	P1.1 Wyrównywanie szans młodzieży	Młodzież	Operacja własna
30000,00	P.1.2 Wzmocnienie kompetencji lokalnych liderów	Lokalni liderzy sołtysi, przedstawiciele organizacji pozarządowych	Operacja realizowana w partnerstwie
60000,00	P.1.3 Podnoszenie wiedzy w zakresie przedsiębiorczości i innowacji	Mieszkańcy, bezrobotni, osoby planujące rozpoczęcie działalności gospodarczej, mieszkańcy obszaru po PGR, kobiety	Operacja własna
40000,00	P.1.4 Podnoszenie kompetencji cyfrowych seniorów	seniorzy	Operacja własna
20000,00	P.1.5 Edukacja w zakresie ekologii i zielonej gospodarki	Mieszkańcy w tym mieszkańcy obszaru po PGR, młodzież, seniorzy	Projekt partnerski regionalny
40000,00	P.1.6 Aktywność społeczna z wykorzystaniem lokalnych zasobów	Mieszkańcy , organizacje pozarządowe, młodzież, seniorzy, kobiety	Projekt partnerski regionalny
Budżet w EURO	Przedsięwzięcia w ramach C. 2 Zwiększanie aktywności gospodarczej mieszkańców z poszanowaniem środowiska	Grupy docelowe	Sposób realizacji
100000,00	P2.1 Podejmowanie i rozwój pozarolniczej działalności w kierunku agroturystyki	Rolnicy (małe produkcyjne gospodarstwa rolne), istniejące gospodarstwa egzoteryczne	konkurs
670000,00	P.2.2 Podejmowanie i rozwój działalności gospodarczej w sektorze usług	Mieszkańcy, przedsiębiorcy	konkurs
Budżet w EURO	Przedsięwzięcia w ramach C.3 Poprawa dostępu do infrastruktury i usług ogólnodostępnych - rozwój usług dla mieszkańców w tym mieszkańców w niekorzystnej sytuacji	Grupy docelowe	Sposób realizacji
10000,00	P.3.1 Inteligentna Wieś	Mieszkańcy	Projekt grantowy
90000,00	P.3.2 Wyposażenie świetlic wiejskich i miejsc spotkań	Mieszkańcy , organizacje pozarządowe, młodzież, seniorzy, jst	Konkurs / operacja własna / projekt grantowy
600000,00	P.3.3 Budowa i rozwój ogólnodostępnej infrastruktury publicznej	Mieszkańcy , organizacje pozarządowe, młodzież, seniorzy, turyści, jst	Konkurs
30000,00	P.3.4 Wyposażenie organizacji pozarządowych	Mieszkańcy , organizacje, pozarządowe, młodzież, seniorzy,	Projekt grantowy / operacja własna

CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 30.06.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następująco	
C.1.	Zwiększanie szans rozwojowych i kompetencji kapitału ludzkiego i społecznego													
Przedsięwzięcie P. 1.1 Wyrównywanie szans młodzieży	Liczba operacji dotyczących wyrównywania szans młodzieży	0	0	0 1	0 50	0	50	1	50 100	1 0	100	0	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.2 Wzmocnienie kompetencji lokalnych liderów	Liczba operacji realizowanych w partnerstwie	0	0	0	0	7	100	0	100	0	100	0	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.3 Podnoszenie wiedzy w zakresie przedsiębiorczości i innowacji	Liczba operacji dotyczących podnoszenia wiedzy w zakresie przedsiębiorczości i innowacji	0	0	0 1	0 100	1 0	100	0	100	0	100	0	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.4 Podnoszenie kompetencji cyfrowych seniorów	Liczba operacji dotyczących podnoszenia kompetencji seniorów	0	0	0	0	1	50	0	50	1	100	0	100	PS WPR

Przedsięwzięcie P.1.5 Edukacja w zakresie ekologii i zielonej gospodarki	Liczba projektów partnerskich	0	0	0	0	1	100	0	100	0	100	0	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.6 Aktywność społeczna z wykorzystaniem lokalnych zasobów	Liczba projektów partnerskich Liczba operacji dotyczących aktywności społecznej z wykorzystaniem lokalnych zasobów	0	0	0 1	0 50	1 0	50	1	100	0	100	0	100	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.1 W.1.2	R.42 Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0		0 40		0 70		35 30		35 0		0		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.2 Wskaźnik rezultatu W.1.3 Wskaźnik rezultatu W.1.4 Wskaźnik rezultatu W.1.5	R.1 Liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy	0		0 35		175 75		0		35 30		0		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.6	R.42 Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączeni a społecznego	0		0 40		35 0		35 30		0		0		PS WPR

CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 30.06.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką	% realizacji wskaźnika	
C.2.	Zwiększanie aktywności gospodarczej mieszkańców z poszanowaniem środowiska													
Przedsięwzięcie P.2.1 Podejmowanie i rozwój pozarolniczej działalności w kierunku agroturystyki	Liczba wspartych małych gospodarstw rolnych	0	0	0	0	4 2	100 50	0	0 50	0 2	100	0	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P.2.2 Podejmowanie i rozwój działalności gospodarczej w sektorze usług	Liczba wspartych podmiotów w zakresie przedsiębiorczości	0	0	7 10	50	0	50	7 5	100 75	0 5	100	0	100	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.1	R.39 Liczba przedsiębiorstw rolnych, w tym przedsiębiorstw zajmujących się biogospodarką, rozwiniętych dzięki wsparciu WPR	0		0 2		4 0		0		0 2		0		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.2	R.37 Liczba utworzonych miejsc pracy	0		7 10		0		7 5		0 5		0		PS WPR

CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 30.06.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką	% realizacji wskaźnika	Wartość z jednostką	% realizacji wskaźnika	
C.3.	Poprawa dostępu do infrastruktury i usług ogólnodostępnych - rozwój usług dla mieszkańców w tym mieszkańców w niekorzystnej sytuacji													
Przedsięwzięcie P. 3.1 Inteligentna Wieś	Liczba zrealizowanych projektów dotyczących opracowania koncepcji Smart Village Liczba opracowanych koncepcji SV	0	0	10	100	0	100	0	100	0	100	0	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P. 3.2 Wypozaenie świetlic wiejskich i miejsc spotkań	Liczba operacji dotyczących wyposażenia świetlic wiejskich i miejsc spotkań	0	0	0	0	7	33	7	66	7	100	0	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P. 3.3 Budowa i rozwój ogólnodostępnej infrastruktury publicznej	Liczba operacji dotyczących budowy i rozwoju ogólnodostępnej infrastruktury publicznej	0	0	7 0	100 0	0 7	100	0	100	0	100	0	100	PS WPR
Przedsięwzięcie P. 3.4 Wypozaenie organizacji pozarządowych	Liczba operacji dotyczących wyposażenia organizacji pozarządowych	0	0	0	0	0	0	4	57	0	57	3	100	PS WPR

Wskaźnik rezultatu W.3.1	R.40. Liczba wspieranych strategii inteligentnych wsi	0		10		0		0		0		0		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.3.2	R.41 Odsetek ludności wiejskiej korzystającej z	0		500		150		400		200		250		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.3.3	lepszego dostępu do					700				150				
Wskaźnik rezultatu W.3.4	usług i infrastruktury													

Załącznik nr 3: Budżet LSR

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem (EUR)
	PS WPR	EFRR*	EFS+*	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	1 750 000,00	-	-	1 750 000,00
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	412 500,00	-	-	412 500,00
Razem	2 162 500,00	-	-	2 162 500,00
* Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW. ** W wierszu odpowiadającemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.				

Załącznik nr 4: Plan wykorzystania budżetu LSR

fundusz	środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFRR	0,00	0,00	945 000,00 460 000,00	54 % 26,29 %	150 000,00 600 000,00	62 % 60,57%	130 000,00 150 000,00	70% 69,14%	432 500,00 310 500,00	94% 86,89%	80 000,00 217 500,00	99 % 99,31%	12 500,00 12 000,00	100,00%
EFS+	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EFRR	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
RAZEM	0,00	0,00	945 000,00 460 000,00	54 % 26,29 %	150 000,00 600 000,00	62 % 60,57%	130 000,00 150 000,00	70% 69,14%	432 500,00 310 500,00	94% 86,89%	80 000,00 217 500,00	99 % 99,31%	12 500,00 12 000,00	100,00%